

**T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MİTİNGLER
(1918-1920)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Fahri YETİM

Danışman : Doç.Dr. İhsan GÜNEŞ

Eskişehir - 1994

SUMMARY

The Ottoman Empire, having been defeated in the I. World War, by allies, signed the terms of Mondros Armistice on 30th.October 1918.After the armistice the Country, having lost its independence, partly occupied by its enemies.

The process of invasion, started with the Mondros Armistice, extended to the invasion of Izmir by Greeks on 15th.May.1919. The invasion (of the country) was contradicted both by principles of Wilson and the terms of the Mondros Armistice, caused the serious reaction of the Turkish public.

In such a terrible condition the Turkish nation whose independence is as old as its past started a struggle had never seen before. At the preparatory term of Liberation War, the reaction of the Turkish nation against the unfair invasion has formed the core of my work. The reaction appeared as meetings and protests has formed the stimulus power of the Liberation war.

After the invasion of Izmir the national reaction extended from Trane to the farthest point of the country, having been united with the national liberation movement organised and led by Mustafa Kemal Paşa, who moved to Samsun at the same time, has determined the main target of the issue.

With the point of easiness in the research, I have taken up the meetings, which created public eudience against the invasion, in two grups.

Because of the differences of the Istanbul meetings from Anatolian meetings I have taken them up in two parts. The main fonction of these meetings, having differences especially in forming conditions, was to take the Turkish nation into motion to save the country. The meetnigs depended on the defencive prenciples of national rights. With these meetings a lot of effective masseges were given to the allies, U.S.A., Sultan, Grandvizier and other outharities.

With these masseges they were expected to remove the unfair treatments aganist the Turkish public. Because they didn't give any importance to these masseges, the Turkish notion had to continue national liberation war they had already started with its self determination.

The reaction aganist invasion of Izmir was taken in main points in the fourth port of the work.

In the last part the different consideration of meetings was taken.

ÖZET

I. Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu, 30.Ekim.1918 tarihinde, galip devletlerle Mondros Mütarekesini imzalamıştır. Bu anlaşma ile devletin bağımsızlığı ortadan kalkmış ve Türk yurdu yer yer düşman işgaline uğramıştır.

Mondrosla başlayan bu işgal süreci 15.Mayıs.1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgaline varmıştır. Anlaşma koşulları ve savaşın sonlarına doğru ortaya atılan Wilson ilkeleriyle çelişen bu haksız işgaller, Türk toplumunun büyük tepkisine yol açmıştır. Bağımsızlığı tarihiyle yaşıt olan Türk ulusu, vatanının böyle bir tehlike altına girmesi karşısında, tarihte eşine ender rastlanan nitelikte bir özgürlük mücadelesini başlatmıştır.

Ulusal Kurtuluş Savaşının hazırlık döneminde Türk toplumunun, bu haksız işgallere gösterdiği tepki, tezimizin asıl konusunu oluşturmaktadır. İşgallere karşı miting ve protestolar şeklinde ortaya çıkan bu tepki, bağımsızlık savaşımızın itici gücünü oluşturmuştur.

İzmir'in işgalinden itibaren Trakya'dan, Anadolu'nun diğer ucuna kadar uzanan bu başkaldırış, aynı tarihte Samsun'a hareket eden Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde organize edilen ulusal kurtuluş hareketiyle bütünleşerek

bu yöndeki temel hedefin belirleyicisi olmuştur.

İşgaller karşısında Türk kamuoyunu yaratan en önemli unsurlardan biri olan mitingleri, inceleme kolaylığı açısından iki ana grupta ele aldım.

Bazı yönlerden farklılık gösteren İstanbul mitinglerini ayrı bir bölümde, Anadolu'da yapılan mitingleri ise ayrı bir bölümde inceledik. Özellikle düzenleniş koşulları bakımından farklılık gösteren mitinglerin temel işlevi, Türk ulusunu, vatani işgallerden kurtarma yönünde harekete geçirmektir. Müdafaa-i Hukuk düşüncesinden hareket edilerek düzenlenen mitinglerde, İtilâf Devletlerine, Amerika Birleşik Devletlerine, Padişaha, Sadrazama ve diğer makamlara carpıcı mesajlar verilerek Türk ulusunun uğradığı haksızlığın ortadan kaldırılması istenmiştir.

Bu makamlara gönderilen mesajlara gereken duyarlılığın gösterilmeyişi, Türk ulusunu harekete geçirmiş ve başlattığı kurtuluş mücadelesini "kendi azim ve kararına" dayandırtmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde İzmir'in işgali ve bunun doğurduğu tepkiler ana hatlarıyla verilmiştir.

Son bölümde ise mitinglerin çeşitli yönlerden değerlendirilmesi yapılmıştır.

ÖNSÖZ

I. Dünya Savaşı ve sonucundaki gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi Türk tarihinde de yeni dönem başlatmıştır. Savaşın sonunda İtilaf Devletleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan 30.Ekim.1918 tarihli Mondros Mütarekesi, uygulanışı itibariyle Osmanlı İmparatorluğunun fiilen sona erdiğini belgeliyordu. Mütareke sonrasında başlayan işgal süreci, ise yeni oluşumları da beraberinde getirmiştir.

Bu yeni oluşumlardan biri de Türk ulusunun, vatanının işgal edilmesine karşı gösterdiği büyük tepkidir. Özellikle İzmir'in Yunanlılarca işgali ile birlikte sürekli yükselen bu tepki, en doğal haklarının elinden alınması tehlikesine karşı Türk ulusunu mücadeleye itmiştir. Bu mücadelenin düşünsel platformunu hazırlayan ve bu yöndeki kamuoyunu yaratan bu ulusal tepkiyi, mitingler adı altında tez konum olarak incelemeye çalıştım.

Esasen Milli Mücadele boyunca, büyük zaferin kazanılmasına kadar devam eden bu tepkiyi bir bütün olarak incelemek konunun bütünselliğini kavramak açısından yerinde bir adım olacaktır. Fakat çalışmalarım sırasında edindiğim izlenim, konunun çok hacimli ve geniş bir alanı kapsadığını ortaya koymuştur.

Bu bakımdan olayın kavranmasında belirli bir derinlik elde etmek düşüncesi ile konuyu Mondros Mütarekesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı arasındaki süre ile sınırlandırmak zorunda kaldım.

Araştırmamda öncelikle dönemin gazetelerinden, dönemin içinde bulunmuş kişilerin anılarından ve bu dönemle ilgili olarak yapılmış modern araştırmalardan yararlandım.

Araştırmanın amacı, Türk ulusunun en karakteristik özelliklerinden biri olan bağımsız yaşama ve buna bağlı olarak ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğü düşüncesinin, böylesine bunalımlı bir dönemde ne anlama geldiğini ve bunun önemini açıklayabilmektir.

Çalışmalarım sırasında tüm araştırma metinlerini titizlikle inceleyen ve bana yol gösteren değerli danışman hocam Sayın Doç.Dr.Ihsan GÜNEŞ'e bu vesile ile teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Fahri YETİM

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
A.T.A.M.	:	Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
B.T.T.D.	:	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
ev.	:	Çeviren
H.T.V.D.	:	Harp Táhini Vesikaları Dergisi
Haz.	:	Hazırlayan
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
T.I.H.	:	Türk İstiklal Harbi
v.d.	:	Ve devamı
Yay.	:	Yayınları

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZGEÇMİŞ	i
SUMMARY	ii
ÖZET	iv
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
I. DÜNYA SAVAŞI VE OSMANLI IMPARATORLUĞU	1

I. BÖLÜM
MONDROS MÜTAREKESİ

A)	MÜTAREKEYE GİDEN YOL	5
	a) Mütareke Hazırlıkları	6
B)	MÜTAREKENİN İMZALANMASI VE UYGULAMAYA KONULMASI, DOĞURDUĞU TEPKİLER	8

II. BÖLÜM
MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN'A ÇIKIŞI

A)	MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ANADOLU'YA GEÇİŞ NEDENLERİ	17
B)	MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN'A ÇIKIŞI VE ANADOLU'DAKİ ÇALIŞMALARI	22
	MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MİTİNLERLE İLGİLİ TAMIMI	24

III. BÖLÜM
**İŞGALLER KARŞISINDA TÜRK KAMUOYU
(MİTİNGLER)**

1)	KAMUOYU NEDİR ?	32
2)	KAMUOYU NASIL OLUŞUR ?	33
3)	KAMUOYUNU OLUŞTURAN UNSURLAR	34
4)	MİTİNG KAVRAMI	35
5)	BİR KAMUOYU OLUŞTURMA ARACI OLARAK MİTİNG	36
A)	İSTANBUL'DA YAPILAN MİTİNGLER	37
	1) DARÜLFÜNUN TOPLANTISI	38
	FATİH MİTİNGİ	40

	ÜSKÜDAR MİTİNGİ	43
	KADIKÖY MİTİNGİ	45
	SULTANAHMET MİTİNGİ	46
B)	ANADOLU'DA YAPILAN MİTİNGLER	55
1)	EGE BÖLGESİ	55
a)	DENİZLİ	55
b)	MUĞLA	57
c)	ÇAL	59
d)	KARACASU	60
e)	ISPARTA	61
f)	BURDUR	61
2)	MARMARA BÖLGESİ	62
a)	İNEGÖL	62
b)	SARAY	63
c)	BABAEŞKİ	64
d)	EDİRNE	65
e)	BURSA	67
f)	İZMİT (KOCAELİ)	68
g)	BALIKESİR BÖLGESİ MİTİNGLERİ	69
3)	İÇ ANADOLU BÖLGESİ	74
a)	ANKARA	74
b)	KESKİN	75
c)	ESKİŞEHİR	76
4)	DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	80
a)	ERZURUM	80
b)	SIIRT	83
c)	DİYARBAKIR	85
d)	HASANKALE	85
e)	İSPİR	86

5) KADADENİZ BÖLGESİ	87
a) KASTAMONU	87
b) TRABZON	87
c) GİRESUN	88
d) HAVZA	89
e) BAFRA	91
f) SİNOP	91
g) AMASYA	93
6) GÜNEY İŞGALLERİ VE TÜRK KAMUOYU	94
MARDİN'DE AKDEDİLEN MİTİNG	96

IV. BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALI

A) İZMİR'İN İŞGALINE GİDEN YOL	99
M) İŞGAL VE DOĞURDUĞU TEPKİLER	105
a) Hükümetin Tavrı	107
b) Padişahın Tavrı	110
c) İşgallere Karşı İzmir'lilerin Tavrı	112
Maşatlık Mitingi	112
d) Anadolu'nun Tavrı	117

V. BÖLÜM

İŞGAL SÜRECİNDEKİ MİTİNLERİN İRDELENMESİ

A) ŞEKİL BAKIMINDAN	122
B) İÇERİK BAKIMINDAN	124
C) DÜZENLEYENLER BAKIMINDAN	127
a) Eşrafın Öncülüğünde	127
b) Müdafaa-i Hukuk Öncülüğünde	128

c) Diğer Unsurlar Öncülüğünde	128
SONUÇ	129
EKLER	132
BİBLİYOGRAFYA	146

GİRİŞ

I. DÜNYA SAVAŞI VE OSMANLI IMPARATORLUĞU

XIII. yüzyıl sonlarında kurulan Osmanlı Devleti kısa zamanda hızla büyüyerek Avrupa kapılarına dayanmıştı. Bu hızlı ve iskikrarlı büyüme XVI. yüzyıl sonlarında durmuş ve Devlet 1699 Karlofça Antlaşmasından itibaren toprak kaybetmeğe başlamıştı. Böylece başlayan gerileme ve çöküş dönemi XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti içinde görülen iç hareketlenmeleri giderek hızlandırılmıştır.¹

XX. yüzyıla gelindiğinde, bu çöküş süreci, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile yaptığı Trablusgarp (1911-1912), ve Balkan Devletleriyle yaptığı Balkan Savaşları (1912-1913) ile yeni bir ivme kazanmıştır.

Bu gidiş doğrultusunda Osmanlı Devleti asıl darbeyi I. Dünya Savaşı ile yemiştir. İmparatorluğun sonunu hazırlayan bu büyük savaşın ortaya çıkış nedenleri çok yönlüdür. Bu nedenleri genel olarak şu noktalarda toplayabiliriz.

¹ Halûk Ülman, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol (ve Savaş)*, Ankara: 1973, s. 51-59, Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XII. ve XIX. Asırlarda)*, Ankara: 1985, s.11, Ahmet Mumcu, *Siyasal Tarihe Giriş*, Ankara: 1980, s.58.65.

- 1) Almanya'nın ekonomik yönden gelişmesi ve ekonomisini korumak amacıyla İngiltere'ye karşı güçlü bir donanma hazırlaması,
- 2) Almanya'nın Güney-Doğu Avrupa ve Ön Asya'yı nüfuzu altına almaya başlaması,
- 3) Alsace-Lorraine bölgesi yüzünden Fransız Alman gerginliği,
- 4) Rusya'nın güneye inme politikası,
- 5) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun kendisi için giderek tehlike oluşturan Sırbistan'ı ezmek için fırsat kollaması,
- 6) Yeni sömürgeler için yapılan gizli anlaşmalar,
- 7) Hızlı silahlanma yarışı,
- 8) Uluslararası güvensizliğin artması ve caydırıcı güç eksikliği.

Bütün bu durumların sonucunda adeta savaşa hazır bir ortama gelinmiş ve 1914'de Saraybosna parlayan kıvılcım ile savaş başlamıştır. ²

Yukarıdaki çıkar hesaplarına dayanan gelişmeler İtilâf Devletleri (İngiltere, Fransa, Rusya) 'nin etkili propagandası ile dünyada emperyalizm ile milliyetçiliğin, demokrasi ile militarizmin savaşı olarak bildirilmesi yoluna gidildi. Topyekün bir savaş olan I. Dünya Savaşı öncesinde bulanımı Almanya başlatmıştır. Askeri tedbirleri İngiltere, Fransa, Rusya almış; Rusya'nın seferberlik ilan etmesi barıçı çözümleri olanaksız hale getirmişti.³

Bütün bu oluşumlara Osmanlı mirası üzerindeki paylaşma hesaplarını da ekleyebiliriz. Avusturya-Macaristan'ın 28 Temmuz'da Sırbistan'a saldırması ile başlayan, 4 Ağustos'ta topyekün Avrupa Savaşına dönüşen ve Üçlü İtilâf (İngiltere, Fransa, Rusya) ile Üçlü İttifak (Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) ülkeleri ve bunlara eklenen diğer devletler arasında geçen bu

² Ülman, a.g.e., s. 2-12, Coşkun Üçok, *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara: 1975, s. 212-213, Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara: 1989, s. 244-247, Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara: 1984, s. 100-104.

³ Sander, a.g.e. s. 250-251.

savaş, dört yıl bütün şiddetiyle sürmüş ve İttifak Devletlerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu büyük savaşa girmesine gelince, XIX. yüzyılın sonlarından beri devam eden Türk-Alman yakınlaşması sonucunda bu dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Partisinin tutumu Devletin savaşa girmesinde oldukça etkili olmuştur. Gerek Kırım savaşından beri İtilâf Devletlerinin tutumları, gerekse güçlenen Almanya'nın yanında yer alarak son yıllarda kaybedilen toprakların geri alınacağı düşüncesi İttihat ve Terakki Yöneticilerini çıkabilecek bir savaşta Almanya'nın yanında yer almağa itmiştir. Bu amaçla 2 Ağustos 1914'de, İttihat ve Terakki'nin Alman yanlısı bir grup üyesi tarafından gizlice Almanya ile İttifak anlaşması imzalanmıştır.⁴

1914'de başlayan bu savaş yaklaşık dört yıl bütün şiddetiyle devam etmiş ve Osmanlı Devleti de hemen ilk aylarda bir oldu-bitti ile kendisini savaşın içinde bulmuştur. Savaş batı cephesinde Marne ve Verdun bölgesinde odaklaşmış doğu cephesinde Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin bütün sınırlarını kapsayacak şekilde Kafkaslar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmıştır.

Osmanlı Devleti bu savaşta sekiz cephede (Irak, Filistin, Suriye, Sina, Çanakkale, Romanya ve Kafkasya) çarpışmış ve özellikle Çanakkale ve Kutü'l-Amare'de büyük başarılar göstermiştir.

1917 yılına kadar müttefiklerin üstünlüğünde giden savaş bu yıldan itibaren İttifak Devletlerinin aleyhine dönmüştür. Amerika Birleşik Devletlerinin de desteğiyle İtilâf Devletleri Alman ordularını doğuya sürmeye başlayınca müttefikler teslim olma aşamasına geldiler.

Savaşın sonlarına doğru Bulgaristan'ın devre dışı kalması Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki bağlantıyı kesmiş ve bu da Osmanlı Devleti'nin durumunu daha da zorlaştırmıştı.⁵

⁴ Fahri Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul: 1973, s. 192-194.

⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, "Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı"; Türk İstiklâl Harbi, C. I, Ankara: 1962, s. 13.

1918 Mayıs'ında Romanya'nın, Eylül'de Bulgaristan'ın teslim olması, Almanya'nın Osmanlı Devletinden çok daha önce barış girişiminde bulunması, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmış ve anlaşma arayışlarına itmiştir.

I. BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ

A) MÜTAREKEYE GİDEN YOL

Almanya'nın savaştan çekilme girişimiyle Bulgaristan koridorunu aşan General Milne komutasındaki İngiliz birliklerinin İstanbul'a yaklaşması, Osmanlı başkentindeki siyasi gelişmeleri hızlandırdı. Bu gelişmeler sonucunda 8 Ekim 1918'de Talat Paşa kabinesi istifa etti.¹ Yerine 14 Ekim 1918'de İzzet Paşa Kabinesi kuruldu. Böylece İttihat ve Terakki İktidarı sona erdi

¹ İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul: 1940. 1953, s. 1941.

a) Mütareke Hazırlıkları

İzzet Paşa, hükümeti kurduktan sonra yoğun bir şekilde ateşkes yollarını aramağa başladı. İspanya ve İsviçre Hükümetleri aracılığıyla Wilson'a bu yönde yaptığı başvurulardan olumlu yanıt alamadı.

Bu arayışlar sürerken İzzet Paşa Meclis-i Mebusan'ın 19 Ekim 1918 tarihli toplantısında "Amerika Reis-i Cumhuru tarafından ilan edilmiş olan hak ve adil esaslarına müstenid bir sulhü kemâl-i hulûs ile kabul edeceğiz"² diyerek "Wilson İlkeleri" * ne dayalı olarak yapılacak bir ateşkesi kabul edeceklerini bildirdi. Osmanlı Devleti'nin bu ateşkes arayışlarına olumlu destek, Kutül-Amare'de esir düşen İngiliz Generali Towshend'den geldi. Esirliği döneminde gördüğü yakın ilgiye karşılık olarak Osmanlı Devleti'nin onurlu bir barışa ulaşması için girişimde bulunacağını bildirdi Towshend'in bu girişimi Osmanlı Devleti'nce olumlu karşılandı.³

17 Ekim 1918 günü yapılan Sadrazam İzzet Paşa-Towshend görüşmesinde, Towshend hazırladığı raporu Sadrazam'a sundu.

Buna göre;

- 1) "Türkiye, İngiltere ile dost olmak arzusunda olup onun himayesini istiyordu.
- 2) Padişahın egemenliği hakkında Irak, Suriye ve Kafkasların özgür olmaları (Bavyera, Saksonya gibi) isteniyordu.

² Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Ankara: 1948, s. 19.

* 8 Ocak 1918 tarihinde A.B.D. Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson tarafından açıklanan bu ilkeler I. Dünya savaşı sonrası kurulacak düzenle ilgili ilkelerdir. Toplam 14 maddeden oluşan bu ilkelerin 12. maddesi Osmanlı Devleti içindir. Buna göre : "Osmanlı Devleti'nin Türk olan kısımlarının egemenliği sağlanacak, fakat Türk olmayan milletlere özgür gelişme imkânı verilecek. Çanakkale Boğazı sürekli olarak bütün milletlerin gemilerine açık olacak vebu, milletler arası garanti altına alınacak.", Armaoğlu, a.g.e., s. 139.

³ Selâhattin Tansel, **Mondros'dan Mudanya'ya Kadar**, C. I, İstanbul: 1991, s. 18.

3) İtilâf Devletlerinin Suriye ve Irak'ı boşaltması öngörülüyordu.”⁴

Bu isteklere Rauf Bey aracılığıyla şu yanıt verildi :

- 1) İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edilen topraklarda oturan ahalinin idari muhtariyetlerini Türkiye kabul edecektir.
- 2) Türkiye'nin siyasi, mali ve iktisadi istikbâli saklı kalacaktır.
- 3) Şimdiki bunalımın önlenmesi için gerektiğinde Türkiye'ye mali yardım yapılacaktır.
- 4) Yukarıdaki esaslar içinde barış yapılması için İngiltere Hükümetinin dürütlüğünün ve azami müzâhereti (dışarıdan gelecek tehlikeler karşısında korunması) 'nin temini.⁵ isteniyordu.

Rauf Bey Towshend arasındaki bu görüşmeden sonra önkoşullar üzerinde anlaşma sağlandı. 20 Ekim'de Towshend, Amiral Calthorpe ile görüştü ve Colthorpe'a İngiliz Hükümetince bu konuda yetki verildi. Bu durum Towshend ile Middilli'ye giden ve oradan 22 Ekim İzmir'e dönen Tefvik Paşa tarafından İstanbul'a bildirildi.⁶

Öte yandan Calthorpe, ateşkes için delegelerin gönderilmesi ve hazırlıklara başlanmasını telgrafla Sadrazam'a bildirdi.

⁴ Sinâ Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul: 1976, s. 55.

⁵ "Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Yakın Tarihimiz*, C. I, Sayı 4, s. 13-14; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, C. III, Ankara:, 1991, K. 4, s. 723; Akşin, a.g.e., s. 55 (Müzâheret kavramı İngilizlerce İngiliz himayesi biçiminde algılanmıştır.).

⁶ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Ç. I, İstanbul: 1964, s. 41.

B) MÜTAREKENİN İMZALANMASI VE UYGULAMAYA KONULMASI, DOĞURDUĞU TEPKİLER

Sadrazam İzzet Paşa, Colthorpe'un telgrafını aldıktan sonra Padişah Vahdettin (1918-1922) * ile görüşüp bir heyet oluşturdu. Bu heyette Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye müsteşarı Reşad Hikmet ve Erkân-ı Harb kaymakamlarından Sadullah Beyler bulunuyordu. ⁷

Mütarekeye giden heyete, Hariciye ve Harbiye Nezaretlerince hazırlanıp hükümetçe kabul edilen ve genel içeriği Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını koruyacak şekilde belirlenmiş, sekiz maddeden oluşan bir talimat verildi. ⁸

Ancak görüşmelerle Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını ana çizgileri ile korumayı amaçlayan bu talimata hiç uyulmadığı görülecektir.

27 Ekim'de başlayan görüşmeler beş oturumda tamamlandı. Dördüncü oturumda Osmanlı heyeti Bâbü'lî'den aldığı talimata göre Boğazları işgal edecek Fransız ve İngiliz kuvvetleri arasında Osmanlı birliklerinin de bulunmasında ısrar etti. Amiral Calthorpe, bu isteğe uyulacağını gizli bir mektupla Rauf Bey'e taahhüt etti. ⁹

* Sultan Vahdettin'in saltanat süresidir.

⁷ Türkgeldi, a.g.e., s. 31.

⁸ Talimatın tam olarak içeriği için Bkz.: Bıyıklıoğlu, a.g.e., C. I, s. 31-32; Türkgeldi, a.g.e., s. 32-33; Akşin, a.g.e., s.55-56; Bayur, a.g.e., s. 740-741; Cem Sar-Mehmet Gönülöb, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, (1919-1939), C. I, Ankara: 1982, s. 3-4.

⁹ Bu mektupta şöyle denilmektedir :

"Ekselans Rauf Bey'e, Türkiye Bahriye Nazırı.

Ekselans I Müttefiklerle Türkiye arasında akd edilmiş mütareke şartlarının birinci maddesine tevfiaken, Çanakkale ve Karadeniz Boğazlar kalelerinin işgaline yalnız Britanya ve Fransız kıtalarının kullanılacağını size temin etmeliğim için Britanya Hükümeti bana selahiyet verdi. Kaleler işgal edildiği zaman az sayıda Türk askerinin kalmasına müsaade edilmesine hükümetime kuvvetle tavsiye ettim.

Bu günkü ahval altında mümkün olursa hiç bir Yunan harp gemisinin İstanbul veya İzmir'e gitmemesi hususundaki azimkar arzusunu ifade ettim ve esbabını da bana izah ettiğiniz gibi bildirdim.

Türk Hükümeti'nin asayişin idamesinde ve müttefik teb'ası emvalinin muhafazasında acz göstermesi gibi bazı muayyen zaruret zuhur etmedikçe İstanbul'un işgal edilmemesi hususunda kuvvetli talebinizi hükümetime bildirdim.

Yukarıdaki malumatın yalnız Zat-ı Şahane ile Sadrazam'a bildirileceği hakkındaki teminatı öğrenmekle bahtiyarım.

Son müzakerelerimizin idaresinde ve mesut bir neticeye isalesinde Ekselansınıza arkadaşlarımızın samimi ve dostane hareketlerine bu fırsattan faydalanarak teşekkür etmeyi arzu ediyorum.

Ekselansınızı muti bendesi olmak şerefiyle.

Arthur Calthorpe."

Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 200.

Görüşmeler sırasında Osmanlı heyeti imza aşamasındaki son durumu Babıâli'ye bildirdi, ancak haber alınamadan imzaya karar verildi.

Nihayet görüşmeler tamamlanıp Osmanlı heyetinin verilenleri adeta dikte etmek zorunda kaldığı antlaşma, 30 Ekim 1918'de, İngiliz Agamennon zirhlisinde imzalandı.

İtilâf Devletleri adına Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti adına da Rauf, Reşat Hikmet ve Sadulah Beylerin imzaladığı Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan ve tamamı yirmi dört maddeden oluşan Mondros Mütarekesi'nin bazı ağır maddeleri şunlardır.¹⁰

Madde 1 :

Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe girişin temini ve Çanakkale ve Karadeniz istihkamlarının İtilâf Devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.

Madde 5 :

Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir.

Madde 7 :

İtilâf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir sevvkülceyş noktasını işgal hakkına haiz olacaklardır.

Madde 10 :

Toros Tünelleri, İtilâf Devletleri'nce işgal edilecektir.

Madde 11 :

İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri işgal ettikleri yerlerden geri çekilecektir.

¹⁰ Mütarekenin karşılaştırmalı olarak tam metni için Bkz. Türkgeldi, a.g.e., s. 69; Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: 1973, s. 11-14; Bayur, a.g.e., C. III, K. IV, s. 742-746; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları), C. I, Ankara: 1953, s. 519-524; Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 41 v.d.

Madde 15 :

Bütün demir yolları, İtilâf Devletleri zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır.

Madde 20 :

Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanlı ordusunun terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının İtilâf Devletleri'ne teslimine dair verilecek herhangi bir emir derhal yerine getirilecektir.

Madde 21 :

İtilâf Devletleri adına bir murahhas, iâşe nezaretinde çalışarak, bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her türlü bilgi kendisine verilecektir.

Madde 23 :

Osmanlı Hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

Madde 24 :

Vilâyât-ı sitte (Altı vilayet : Erzurum, Van, Elazığ, Bitlis, Diyarbakır, Sivas) adı verilen yerlerde bir kargaşalık olursa, bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkına İtilâf Devletleri haiz bulunacaklardır. ¹¹

Anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte ateşkes süreci de başlamış olacaktır.

Sadrazam İzzet Paşa hatıralarında mütareke ile ilgili olarak şöyle demektedir:

“Gerek hükümet, gerekse murahhas heyeti son dereceye kadar mukavemet etmiş ve nihayet iş ultiatom derecesine geldiği sırada ip koparılmadan mütareke akd olunabilmiştir.

Tamamen imzalanmasından önce mütarekename maddeleri mebusan ve âyâna okunarak imzası için müttefikan rıza ve muvafakatleri de alınmış idi. Halbuki bundan sorna mütarekenâme maddelerinde faydamıza hayli değişik

¹¹ Selahattin Selek, Anadolu İttihali, C. I, İstanbul: 1965, s. 37-38.

yaptırılabilmişti.¹²

Görüldüğü gibi Sadrazam İzzet Paşa'nın mütareke ile ilgili değerlendirmesindeki belirgin iyimserlik dikkat çekici bir durumdur.

Mütarekenin imzalanmasıyla beraber Selanik'de bulunan Fransız Generali Franchet D'Espéray, Suriye'de bulunan İngiliz Generali Allenby, Hazar Denizi kıyılarında bulunan İngiliz Generali Cassel ve Mondros'da bulunan İngiliz Genedali Thomson ve Amiral Colthorpe işgal operasyonunu başlattılar.

Mütarekeden hemen bir gün sonra İngiliz Generali Cassel komutasındaki kuvvetler, ateşkes hükümlerine aykırı olarak Musul bölgesini işgale giriştiler.

3 Kasım'da ilerlemeye başlayan İngiliz kuvvetleri Mondros Mütarekesinin 7. ve 16. Maddelerine dayanarak Irak'daki birliklerin ve Musul'un teslimini istediler.¹³ Bu sırada 6. Ordu kumandanı bulunan Ali İhsan Paşa, İngilizlerin bölgeyi işgalinden şüphelenerek aldığı tavır İngilizlerin tepkisine yol açtı.¹⁴

Ali İhsan Paşa, İngilizlerin bu isteğine karşı çıkarak Mütarekede böyle bir hükmün bulunmadığını, 7. Madde için de uygulanmasını gerektirecek bir durumun olmadığını bildirdi. Bunun üzerine İngiliz Generali Marshall, bölgenin işgali için emir aldığını ve karşı konulursa çarpışılacağını söyledi.¹⁵

Bu yönde gösterilen diğer çabalardan da sonuç alınamayınca Sadrazam İzzet Paşa, Mütarekenin 7. Maddesi gereğince şehrin boşaltılmasını bölge komutanlığına bildirdi. Bunun üzerine İngilizler 8 Kasım'da şehre girerek teslim aldılar.¹⁶

¹² Selek, a.g.e., s. 38.

¹³ İngilizler, diğer pek çok işgal bölgelerinde olduğu gibi Musul'da da bir oldu-bitti sahnelemişlerdir. Çünkü bu bölge, 7. Maddeye göre işgal gerekçesi içermiyordu. İtilâf Devletleri'nin güvenliğini tehdit unsuru taşımadığı gibi bu açıdan bir "sevkülceys" bölgesi olma özelliği de yoktu.

¹⁴ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara: 1986, s. 33.

¹⁵ Bayar, a.g.e., s. 93.

¹⁶ Jaeschke, a.g.e., s. 33.

Böylelikle fiili işgal süreci başlamış oluyordu. Osmanlı ülkesinin her tarafına dalga dalga yayılan işgal operasyonu sırasında İngilizler 9 Kasım 1918'de (İskenderun), 24 Aralık 1918'de (Batum), 10 Ocak 1919'da (Ayıntab), 22 Ocak 1919'da (Konya İstasyonu), 22 Şubat 1919'da (Maraş), 27 Şubat 1919'da (Birecik), 24 Mart 1919'da (Urfa)¹⁷ ve 13 Nisan 1919'da (Kars) bölgelerini işgal ettiler.¹⁸

Fransızlar ise 17 Aralık 1918'de Tarsus, Adana, Misis ve Pozantı bölgelerini işgal ettiler.¹⁹

İtalyanlar ise 1919 baharında Konya, Afyon, Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum, Marmaris'i işgal ettiler.²⁰

Mütareke hükümleri gereğince İtilaf Devletleri, 6-12 Kasım tarihleri arasında Çanakkale istihkamlarına el koydular. 13 Kasım 1918'de 22 İngiliz, 12 Fransız, 17 İtalyan ve 4 Yunan savaş gemisinden oluşan Müttefik Donanması Dolmabahçe önlerinde demirledi ve İstanbul'un önemli noktalarına 3500 kişilik asker çıkarıldı.²¹ Böylece Osmanlı başkenti, İslam dünyasının hilafet merkezi Calthorpe'un aksi yönde taahhüdüne rağmen işgal edildi.

Mütarekeye ve doğurduğu sonuçlara alan tepkilere gelince:

Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclisleri mütarekenin imzalandığı gün yaptıkları gizli oturumlarda mütareke şartlarını görüştü ve durumun bir başka umut verici yönünün bulunmadığı görüşünü benimseyerek Hükümete Mütarekeyi onaylaması yönünde yetki verdi.²²

¹⁷ Bu bölgeyi İngilizler işgal etmekle beraber Musul petrol bölgesinin önemi üzerine Musul'u işgal haklarına karşılık, Fransızlara karşı Urfa, Ayıntab ve Maraş bölgelerindeki haklarından 15 Eylül 1919 tarihli karşılıklı antlaşmasıyla vazgeçtiler. Bu bölgeyi daha sonra Fransızlar işgal edecektir.

¹⁸ Selek, a.g.e. s. 169 v.d.

¹⁹ Selek, a.g.e. s. 170.

²⁰ Selek, a.g.e. s. 170.

²¹ Tansel, a.g.e., C. I, s. 55-56.

²² Türkgeldi, a.g.e., s. 68.

Mütarekenin ertesi günü (31 Ekim 1918) General Limon Von Sanders'in yerine Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına atanan Mustafa Kemal Paşa'ya Mütareke koşulları, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından emirle bildirildi.

Mustafa Kemal Paşa, Mütareke konusundaki düşüncelerini şöyle belirtiyordu: "Devlet-i Osmaniye bu mütarekename ile kendini bilâ kayd-ü şart düşmanlara teslim etmeğe muvafakat değil, düşmanların memleketi istilâsi için onlara yardımı da vaad etmiştir. Bu mütarekenâme olduğu gibi tatbik edildiği halde, memleketin baştan sonuna kadar işgal ve istilaya maruz olduğu kanaatimi hükümete bildirdim. Düşmanların her dediğine duyduk ve uyduk demekten doğan sonucun bir gün bütün Türkiye'de işgalcilerin hakim olmasını gerektireceğinden şüphe etmemek gerekir. Bir gün Osmanlı kabinesinin düşmanlar tarafından tayin edileceğini anlattım. Bunun için de hiç kehânete gerek yoktu. Kendini zayıf ve aciz gören insanlar, nisbeten güçlü ve cesur insanlardan merhamet diledikleri, mutlaka kendilerine acındıracaklarını anlamak için bilmem hangi his ve haslette olmalıdırlar."

Bununla beraber "Herşeyden önce elim altında bulunan iki ordunun arzu ettiğim tarzda takviyesi halinde bütün felâketlere rağmen Türk sesinin işittirileceği kanaatinde idim, bu yolda işe başladım."²³

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, oğünkü koşullarda büyük zorluklara karşın mücâdele yolunun açık olduğuna dikkat çekiyordu.

Mustafa Kemal Paşa yine bu aşamada mütarekenin uygulanması ile ilgili ayrıntılar için Sadrazam ile telgraf yazışmalarında bulundu.²⁴

²³ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul: 1981, s.1; Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk'ün Hayatı ve Eseri*, C.I, Ankara: 1970, s.178.

²⁴ Telgrafların tam metni için Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, Ankara: 1973, s. 27-31; Bayur, *Atatürk...*, C.I, s. 180-187; Nimet Arsan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannâmeleri*, (1917-1938), C.IV, Ankara: 1964, s. 14-23.

Mütarekenin yurt sathındaki etkisi ise, uzun süren savaş dönemine son verdiği için işgallerin henüz yıkıcı etkilerinin tam olarak hissedilmediğinden dolayı başlangıçta olumlu bir hava yarattı.

Her türlü kötü duruma karşın bir şeylerin yapılacağı kanısı devam ediyordu. Ancak mütarekenin uygulama süreci bu yöndeki ümitlerin de büyük ölçüde ortadan kalkmasına neden oldu.

Mütareke süreci bu şekilde devam ederken Osmanlı parlamentosundaki hareketlenme artmış, siyasi partilerin birbiriyle olan rekabeti hızlanmış ve bu gelişmeler sonucunda da 14 Ekim 1918'de iktidara gelmiş olan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, 8 Kasım 1918'de istifa etmek zorunda kalmıştır. İzzet Paşa'nın istifasında, I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti adına sorumlu kabul edilen İttihatçı liderler (Enver, Talât, Cemâl Paşalar)in yurtdışına kaçmalarına hükümetin göz yummasının da etkisi vardır.²⁵

Mütareke ve işgaller, Osmanlı başkentinde hükümetin istifasına varan tepkilere neden olmaya başladı.

Bu şekilde Mütarekenin beklenen sulh ve sükün dönemini çok kısa zamanda umutsuzluğa dönmüş, hatta kurtuluş yönünde radikal arayışlara varan tepki dönemini başlatmıştır.

Bu tepki, genel olarak vatani istilâdan kurtarmak için yeni bir aksiyon dönemi açmış, bu amaçla bir takım mahalli cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetler de kısa zamanda ortaya çıkan "Kuvâ-yı Milliye" (Milli Kuvvetler) ruhunu bütün yurda yayarak mahalli dirinişleri başlatmıştır.

Mütareke ve işgaller karşısında Türk milleti içinde oluşan tutum ve grupları şu üç grupta toplayabiliriz.

1) Osmanlı devlet adamları arasında İngilizlerin sempatisi kazanılır ve himayesi sağlanırsa Osmanlılar hakkında uygulanmak istenen zararlı kararlardan bir çoğunun önlenebileceğine inananlar vardı. Kısaca İngiliz himayesini isteyen bu grup İngiliz Muhibleri Cemiyeti'ni kurmuşlar ve İngiliz

²⁵ Tansel, a.g.e., s.41

“Müzâheretinin” gerekli olduğunu bir genelge ile belediyelere duyurarak cemiyete üye kaydediyorlardı.

Padişah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit ve Hürriyet ve İtilâf Partisi Başkanı Sadık Bey bu grubun başında geliyordu. Himayeci görüş bu kadarla kalmamıştır. Bu görüşte olanlar arasında himayeci devletin hangisi olacağı konusunda görüş birliği de yoktu. Yine Sadrazam Damat Ferit, Hükümet üyelerinden Ali Kemâl Bey, aynı zamanda Fransız himayesini de istiyorlardı. Ayrıca Wilson ilkelerinden etkilenerek Amerikan himayesini isteyenler de vardı. Kısaca bu grup Türk devletinin kurtuluşunu bir başka devletin himayesinde arayan düşünce aymazlığından kurtulamamış bir gruptu.

2) İşgaller karşısında Wilson ilkelerinden etkilenen Türk ve müslüman olan kimi halk kesimi bölgelerini kurtarmak amacıyla ülkede yeni bir hareket başlattılar. Bu hareket “Mütafaa-i Hukuk” hareketiydi.

Bölgesel kurtuluş çareleri arayan bu grubun önemli ve etkin kuruluşları “Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti” ile “Trakya Paşaeli Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniyye Cemiyeti” idi.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Erzurum merkezli Ermeni işgal tehlikesi karşısında oluşmuştu. Trakya Paşaeli Cemiyeti de bölgede beklenen Yunan işgali tehlikesine karşı oluşmuştur. Adlarında da anlaşılacağı gibi bu gruplar bölgesel amaç taşıyorlardı.

3) İstanbul'daki bazı aydınlara göre Türk milleti dışı karşı isteklerinde birlik halinde bulunmalı ve milli kuvetlerin bütünü birleşmeli idi. Bu amaçla bu aydınlar 1918 Aralık ayında “Milli Kongre adı altında bir Milli Birlik Cephesi” kurma girişiminde bulundular ve 7 Aralık'da bunun için bir beyannâme yayınladılar.²⁶

²⁶ Tarık Zafer Tunaya; Türkiye'de Siyasal Partiler, (Mütareke Dönemi), C. II, İstanbul: 1986, s. 150 v.d.

Milli kongre herşeyden önce milli birliğin kurulmasını istiyordu. Ancak vatanın kurtuluşu yolunda çırpınan bu kişilerin emekleri ve vardıkları kararlar, milli birlik fikri hariç, milletin o günkü durumunda herhangi bir değişiklik meydana getirebilecek kadar değildi. Milli birlik fikrine gelince, partilerin özellikle İtilâfçıların, İttihadçılara karşı besledikleri intikam duygularından ötürü böyle bir ortak fikir etrafında toplanmaları mümkün olamamıştı.²⁷

Bu grupları genelde değerlendirecek; ne bölgesel kurtuluş çaresi arayanların aldıkları tedbirler, ne de İngiliz, Fransız ve Amerikan himayesinin sağlanması bu memleketi kurtaramazdı. Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi "Yabancı bir devletin himaye ve efendiliğini kabul etmek insanlık vasıflarından yoksunluğu, aciz ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten bu seviyesizliğe düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Halbuki Türk'ün haysiyeti ve gururu, kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esik yaşamaktansa, mahvolsun daha iyidir!..

Öyle ise ya İstiklâl, ya ölüm!"²⁸

Ulusal egemenliğe dayanan kayıtsız, şartsız bağımsız bir Türk devleti isteniyorsa o durumda yukarıda belirtilen çareye başvurulması gerekirdi. İşte Anadolu'nun bir çok yerinde bu yola gidilmiş ve Türk milleti yer yer silaha sarılmıştır. Bunları bir araya toplayacak ve tek hedefe yöneltecek bir mucize ise yakında ortaya çıkacaktır.

²⁷ Tansel, a.g.e., s. 139-150.

²⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.I, İstanbul: 1973, s. 17.

II. BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN'A ÇIKIŞI

A) MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ANADOLU'YA GEÇİŞ NEDENLERİ

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığının mütareke gereğince kaldırılmayışla, Sadrazamın daha önceki tavsiyeleri ve Harbiye Nezaretinin emriyle Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağırıldı.

13 Kasım'da İtilaf Devletleri donanmasının İstanbul'a girdiği gün İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa gördüğü bu manzara karşısında "geldikleri gibi giderler" diyerek İstanbul'da siyasi faaliyetlere girişti.

İstanbul'a geldiğinde ilk olarak İzzet Paşa ile görüşüp hükümette kalmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa, bunun mümkün olmadığını görünce yeni kurulan Tevfik Paşa hükümetine güvenoyu verilmemesi için arkadaşlarıyla birlikte yoğun faaliyetlere girişti.

Mustafa Kemal Paşa, Rauf ve Fethi Beyler öncülüğünde yürütülen çalışmalar aynı zamanda Fethi Bey'in çıkardığı "Minber" Gazetesi aracılığıyla yayın yoluyla da sürdürüldü.

Ancak bu yöndeki ilk hedeften sonuç alınamadı ve Tevfik Paşa Hükümeti güvenoyu aldı. Mustafa Kemal Paşa bundan sonra girişimlerini çeşitli yönlerden sürdürdü.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da kaldığı yaklaşık altı aylık süre içinde çalışmalarını beş yönde geliştirerek sürdürdü. Birincisi, ön saf itihat ve Terakkisiyle dolayısıyla yakın arkadaşlarıdır.

İkinci yön Tevfik Paşa'nın yerine Sadrazam adayı olarak görülen Ahmet Rıza Bey ile olan çalışmalarıdır. Üçüncüsü, İzzet Paşa ile olan temaslarıdır. Dördüncüsü Padişah ile olan çalışmalarıdır. Son olarak da İtilaf Devletleri nezdindeki çalışmalarıdır.¹

Mustafa Kemal Paşa bu yönlerdeki çalışmalarını İstanbul'daki ilk izlenimlerinden sonra Anadolu'ya geçiş hedefi doğrultusunda sürdürdü.

Bu gelişmeler olurken bazı vatansever subaylar kendilerini Anadolu'ya tayin ettiriyorlardı.²

Mustafa Kemal Paşa koordineli olarak çalışmalarına devam etti ve üst düzey nezdinde de temaslarını sürdürdü. Mütareke dönemi boyunca padişah Vahdettin ile 15 Kasım 1918, 29 Kasım 1918, 20 Aralık 1918 ve 15 Mayıs 1919'da olmak üzere dört kez görüştü.³

¹ Bayur, Atatürk, s. 277 v.d.; Akşin, a.g.e. s. 85 v.d.

² Bu şekilde tayin olanlardan bazıları şunlardır: Kâzım Karabekir Paşa 2 Mart 1919'da Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığına; Ali Fuat Cebesoy da Mustafa Kemal Paşa ile görüştüktan sonra İstanbuldan ayrılmıştır: (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, İstanbul: 1954, s. 34; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: 1955, s. 40. v.d.).

³ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, Ankara: 1981, s. 100.

İstanbul'da kaldığı süre içinde Mustafa Kemal Paşa İstanbul'lu hamiyetli halk tarafından çeşitli adlar altında kurulan cemiyetleri de yakından izliyordu. Bunların her birinin programını inceledi ve hiç birinin teyid kuvveti= (halkın gücü)ne dayanmadığını gördü. Bu yüzden hiç biriyle işbirliğine girişmedi. Bu durumda yapılacak tek şey vardı. Milletin gücüne dayanmak. ⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesini gerçekleştirme (gerekçeli ve yetkili olarak Anadolu'ya geçiş) yolundaki ilk önemi vesile; İstanbul'da bulunan İngiliz temsilcisi Amiral Calthorpe'un; Karadeniz bölgesinde sükün ve asayiş bozan davranışların düzeltilmesine ilişkin Hükümete verdiği 21 Nisan 1919 tarihli notasıdır.⁵ Söz konusu bölgede güyâ Rumlara yapılan tecavüzlerin önlenmesini isteyen bu nota, Hükümeti oldukça tedirgin etti. İngilizlerin bu gerekçe ile bölgeyi tamamen işgal etmemeleri için, Doğu'ya geniş yetkilerle donatılmış bir komutan gönderilmesine karar verildi. Bu görev, alternatif subaylar arasından Padişah VI. Mehmed, Vahdettin'in (1918-1922) de isteği üzerine Mustafa Kemal Paşa'ya verildi.

Bu seçimle ilgili olarak Tefvik Biyıklıoğlu; "Padişah, Mustafa Kemal Paşa'ya güvenmese tayinini tasvib etmeyeceği muhakkaktır." ⁶ diyor.

Sina Akşin'e göre ise, Mustafa Kemal Paşa bu göreve talip olmamıştır. Ancak bu böyle bir öneri olmasaydı da Mustafa Kemal'in Anadolu'da görev almaya istekli olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine Mustafa Kemal Paşa bu yönde yukarıda belirttiğimiz gibi tam bir kararlılık içinde böyle bir göreve atandı. İzmir'in işgalinden sonra Mustafa Kemal'in İstanbul'da beklemesi

⁴ Atatürk, *Nutuk*, C.I, İstanbul: 1973, s. 16.

⁵ Jaeschke, a.g.e., s. 104; Tansel, a.g.e, C.I s. 231, Akşin, a.g.e., s. 243, Bu notaya Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesinden sonra 25 Mayıs 1919 da cevap verilmiştir. Jaeschke'ye göre bu durum anlaşılabilir niteliktedir. Bize göre burada İngilizleri bu yönde oyalama düşüncesi izlenmiştir.

⁶ Biyıklıoğlu, a.g.e., s. 100.

düşünülemezdi. Bu durumda o da, Rauf Bey'in yaptığı gibi görev almayı beklemeden her halde Anadolu'ya geçirdi. Bu nedenle Mustafa Kemal'in bu öneriyi tereddütsüz kabul etmesi, bunu, bu yöndeki siyasal amaçları için iyi bir fırsat saymasıdır.⁷

Böylece Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da istediği çalışma olanağını elde etmiş oluyordu. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Harbiye Nezareti, Mustafa Kemal Paşa'yı Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine tayin etmiş ve bu yönde irade-i seniyye'nin alınması için hemen Sadarete başvurmuştur.⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın bu göreve tayini ile ilgili Irade-i Seniyye 30 Nisan 1919 tarihinde alınmıştır.⁹

Bir süre sonra bu görev talimatnamesi 5 Mayıs 'da Meclis-i Vükelâca incelenerek kabul edilmiş ve aynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilerek gerekli hazırlıklara girişmesi istenmişti. 7-8 Mayıs'da Mustafa Kemal Paşa'nın yeni görevi her tarafa duyuruldu. Bu suretle Mustafa Kemal Paşa Trabzon, Erzurum, Sivas, Van Vilayetleriyle Erzincan ve Canik müstakil livalarına gereken emirleri verebilecek, bu il ve sancaklarla sınırı olan Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara ve Kastamonu vilayetleri ile kolordu komutanları da onun görev yapması sırasında kimseye danışmadan vaki olacak müracaatlarını dikkate alacaklardı.¹⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın bu kadar geniş topraklar üzerinde, bu kadar

⁷ Akşin. a.g.e. s. 281.

⁸ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 1, (Mart 1951), Belge No : 1.

⁹ Harbiye Nezaretinden alınan Padişah buyruğunda şöyle deniliyordu :

"Kaldırılmış bulunan Yıldırım Grubu Kumandanı Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa, Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine tayin edilmiştir.

Bu Padişah Buyruğunun yürütülmesinde Harbiye Nezareti Görevlidir."

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları No : 1, Ankara: 1982, s. 22; Tansel, a.g.e., C. I s. 228.

¹⁰ Mustafa Kemal Paşa'ya verilen yetkiler için Bkz. H.T.V.D., Sayı 1 (Mart 1951), Belge No : 3.

geniş yetkilere sahip kılınmasının sadece Pontus olaylarıyla sınırlı kalmayacağı açıktır. Yetkilerin Pontus olaylarının yaşandığı bölgelerden çok uzak illeri de kapsamı görevin niteliğini ve önemini ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, hazırlıklar tamamlandıktan sonra 15 Mayıs 1919'da Yıldız Sarayı'na giderek padişahla görüştü. Bu görüşmede özetle şu konuşma geçti. Padişah, Mustafa Kemal Paşa'ya gayet yalın bir dille, "Paşa, paşal Şimdiye kadar bu devlete çok hizmet ettin. (Yanındaki kitabı işaret ederek) Bunların hepsi bu kitaba girmiştir. Bunları unutun" dedi. "Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa, paşal Devleti kurtarabilirsin" demişti. Padişahın bu sözleri anlamlı idi. Bunların altında gizlenmiş, başka bir amaç yoksa Padişah, Mustafa Kemal Paşa'dan milletin kurtarılmasını istiyordu.

Padişahın bu sözlerine karşılık Mustafa Kemal Paşa, "Merak buyurmayın Efendimiz. Nokta-ı nazar-ı şahânenizi anladım" deyince Padişah "Muvaffak ol" demek suretiyle bu mülakata son verildi. ¹¹

Mütareke sonrasında vatanın içine düştüğü durum karşısında İstanbul'daki ortamın elverişsizliği, vatani bu durumdan kurtarma düşüncesi içinde olan Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişinin temel nedenidir. Ancak O, bu geçişin zamanı ve şeklini gayet iyi saptamış ve dilediği yetkilerle geçmiştir. Artık resmi görev ve yetki altındaki vatının kurtuluşu yönündeki asıl amacı, Anadolu'dan sistemli olarak başlatma zamanı gelmiştir.

¹¹ Tansel, a.g.e., C.I, s. 232-235.

B) MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN'A ÇIKIŞI VE ANADOLU'DAKİ ÇALIŞMALARI

16 Mayıs 1919 günü İstanbul'da Galata rıhtımından Bandırma Vapuru'na binerek 18 kişilik karargâhı¹² ile hareket eden Mustafa Kemal Paşa, üç günlük bir deniz yolculuğundan sonra 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıktı. Böylece Mustafa Kemal Paşa için tarihsel görev ve Türk milleti için yeni bir dönem başlamış oluyordu.

Pontus çetelerinin şehir sokaklarında dolaştığı. İngilizler kuvvetlerini artmıştır ve ateşkes hükümlerine aykırı olarak birliklerini izin kısımlara göndermiş, bu suretle bir taraftan milli hakların zedelenmesine, diğer taraftan Devletin nüfuz ve itibarının kırılmasına, bir taraftan da asayişin bozulmasına yol açmışlardı. Mustafa Kemal Paşa, bu durumu Samsun'a çıkışının ertesi günü Harbiye Nezaretine bildirdi ve asayiş bozan bu gibi hareketlerin önlenmesini istedi.¹³ Yine Mustafa Kemal Paşa, 21 ve 22 Mayıs günlerinde Harbiye Nezareti ve Sadarete gönderdiği telgraflarda, bölgede Rumların Pontus devleti kurmak için Türklere yaptıkları baskıları ve müslüman halkın kendini kuruyacak bir kuvveti olmadığını bildirdi.¹⁴

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, görev bölgesine komşu vilayet ve kolorduları da atlayarak Doğu Trakya, Batı Anadolu, İstanbul ve bütün memleket işleriyle yakından ilgilenmeye başladı.¹⁵

Artık Osmanlı Devleti ile iki elden idare ediliyordu. Çünkü Mustafa Kemal Paşa her gittiği yerde halkın arasına girerek İtilaf Devletleri'nin kontrolündeki

¹² Mustafa Kemal Paşa ile Samsun'a çıkan kişiler için Bkz. Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara: 1971, s. 13-14.

¹³ Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara: 1959, s.138.

¹⁴ Tansel, a.g.e., C. I, s. 237-238.

¹⁵ Bıykoğlu, e.g.e., s. 101.

İstanbul Hükümeti gibi onları sükûnete değil, tersine onları harekete geçmeğe çağırıyordu. O, sadece bir komutan değil, valiler ve ulusçu teşkilatlarla haberleşerek, Türk milletini düştüğü kötü durumdan haberdar eden memleketin dertlerini dert edinen ve bunlara kurtuluş çareleri arayan, milli cemiyetleri bir araya toplayarak, milletin kurtuluşu için kararlar alan bir önder idi.¹⁶ Daha açık bir ifade ile ilk günden itibaren resmi görevini çok aşan asıl amaç doğrultusundaki çalışmalara başladı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da edindiği ilk izlenim, halkın işgalleri benimsemediği şeklinde idi. Nitekim bu izlenimi edindikten sonra halkda gördüğü bu tavrı 22 Mayıs tarihli Sadarete gönderdiği, Milli Mücadele hareketinin ilk fikri hazırlığı sayılan raporda da dile getirdi. "Türklüğün, yabancı idaresine tahammülü olmadığını, İzmir'in Türklerce önemli vilayetlerden biri olduğunu, hiç bir ecnebinin memleketimizi işgale razı olmayacağımızı, askeri kuvvetle yapılan bu işgalin geçici olduğunu" belirttikten sonra şu cümleyi kullanmıştır. "Millet yek vücut olup, hakimiyet esasını ve Türk duygusunu esas tutmuştur."¹⁷

Bu resmi belgelerden de açıkça anlaşıldığı gibi milli mücadele, birliğe, ulusal egemenliğe ve Türk milliyetçiliği düşüncesine dayanacaktı.

Mustafa Kemal Paşa'nın o günkü çalışma koşulları içinde Samsun'da daha fazla kalması güvenlik açısından uygun değildi. Karargahını Havza'ya taşıyacağını 24 Mayıs'da İstanbul'a bildirerek 26 Mayıs'da Havza'ya geçti. Burada kendisini ziyarete gelenlere "Hiç bir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız."¹⁸ diyerek onların morallerini yükseltmeğe çalıştı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeye gelmesinin etkisiyle oldukça heyecanlı bir miting yapıldı.

¹⁶ Tansel, a.g.e., C. I, s. 239.

¹⁷ Arsan, a.g.e., C. IV, s. 24-25; Bryklioğlu, a.g.e., s. 114-115.

¹⁸ Gökbilgin, a.g.e., C.I, s. 141.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MİTINGLERLE İLGİLİ TAMIMI

Samsun'a çıktığı ilk günden itibaren memleket meseleleriyle yakından ilgilinen Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgali ve bu işgalin ülke kamuoyunda yarattığı tepkiden de esinlenerek çalışmalarına yeni bir yön verdi. Yunanlıların İzmir'i işgali ile Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışının aynı günlere rastlaması pek garip ve hayırlı bir tesadüf olmuştur. Tefik Biyikoğlu'nun da dediği gibi "Yunan darbesi en miskin ruhlarla bile bu kadar da olmaz isyayınını yaratmıştı. Bütün gönüller ıstırap içinde. Sanatını bilen basiretli lider için bundan daha büyük cesaret ve güç kaynağı olamazdı. Mustafa Kemal Paşa, milyonlarca gönül ıstırbından milli mukavemet iradesini yoğuracaktır."¹⁹

Gerçekten de öyle oldu. Gelinen aşama artık Milli Mücadele idi. Çünkü Milli Mücadele, toplumdaki tepkiyi, vatan ve millet sevgisine ve milli irade kavramına dönüştürerek Türk toplumuna millet olma bilinci kazandıran bir mücadeledir.

Mustafa Kemal Paşa, resmi görevi altında bu şekil yoğun çalışmalarını sürdürürken İstanbul hükümetinin hareket tarzı ise giderek halkı umutsuzluğa itiyordu. Çünkü Damat Ferit Hükümeti Yunan tecavüzleri karşısında silah kullanmanın çıkar yol olmadığına inanıyor ve Yunan işgalinin kaldırmak için siyasete başvurmaktan, İtilaf Devletleri'nin merhmetine, insafına sığınmaktan başka bir şey görmüyordu. Yunan tecavüzüne karşı saferberliği gerekli görenler bile bunun için İtilaf Devletleri'nin müsadedesini elde etmeye çalışıyorlardı. Fakat, Türk milletinin büyük talihi böyle en büyük felaket anında kuvvet kullanmasını bilen ileri görüşlü, sabırlı ve cesaretli bir lidere rastlamasıdır. Mustafa Kemal Paşa bu aşamada, önce Yunan tecavüz ve mezalimi hakkında fedekar Kahraman Anadolu halkını aydınlatmak, halktaki dağınıklığı ve yılgınlığı

¹⁹ Biyikoğlu, a.g.e., s. 117.

gidermek toparlamasını sağlayarak özgüvenliğini artırmak için mitingler düzenlenmesini istedi.²⁰

İzmir'den başlayan Yunan işgalinin Ege bölgesinde giderek yayılması Türk halkında belirgin bir tepki yaratmış, ancak bu tepki sonuç alacak boyutlara ulaşamamıştı. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa milleti uyandırmak, kamuoyunun bu tepkisini daha geniş platformlara çekmek amacıyla 28 Mayıs 1919 tarihinde, valilere ve müstakil müsteşarlara, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu ve Diyarbakır'da 20. Kolordu komutanlıklarına, Konya'da ordu müfettişliğine bir genelge yayınlayarak şu tebligatta bulundu :

"İzmir'in ve maalesef bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali, ilerideki tehlikeyi daha açık olarak hissettirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için milletçe daha canlı olarak tepki gösterilmesi ve bunun devam ettirilmesi lazımdır. Milli hayat ve istiklalimizde gedikler açan işgal ve ilhak gibi hadiseler bütün millete kan ağlatmaktadır. Izdıraplar zaptolunamıyor. Hazmedilmesi ve dayanılması mümkün olmayan bu duruma derhal son verilmesinin bütün medeni milletler ile büyük devletlerin adalet ve nüfuzlarından sabırsızlıkla beklendiğini göstermek gayesiyle önümüzdeki hafta muhtelif vilayetlere göre pazartesi başlayıp çarşamba gunumuracaatin arkası alınmak üzere büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli nümayişlerde bulunulması, bunun bütün kasaba ve köylere kadar genişletilmesi bütün büyük devletlerin temsilcilikleriyle, Babiâli'ye uyarıcı telgraflar çekilmesi, yabancıların bulunduğu yerlerde yabancılara da uyanılmakla beraber milli nümayişlerde sükûnet ve terbiyenin korunmasına son derece dikkat edilmesi, Hristiyan halka karşı bir tecavüz, nümayiş ve düşmanlık gibi tavırlar alınmaması zaruridir. Zatiâllerini bu fikirler etrafında hassas ve müessir bulunmaları dolayısıyla işin iyi idare edileceği ve başarıya ulaşacağına acizlerinde tam bir güven vardır. Neticesinden haberdar buyurulmamı rica ederim."²¹

²⁰ Mehmet Şahingöz, İzmir, Maras, ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler, (A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: 1988, s. 281.

²¹ Atatürk, a.g.e., C.I, s. 26-28; Ömer Sami Coşar, İstiklal Harbi Gazetesi, 29 Mayıs 1919, No : 14; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. I, Ankara: 1986, s. 276; Gatthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı Krnolojisi, Ankara: 1989, s. 38.

Bu tamim üzerine zaten işgal günlerinden beri devam eden mitingler ve protesto telgraflarının sayısı giderek artmıştır. Üstelik bunun resmi ağızdan yapılması daha büyük bir anlam ifade ediyordu. Çünkü Mustafa Kemal Paşa o zaman padişah ve hükümet adına bu görevi yerine getiriyordu.

Gerçekten de bu tamim çok etkili olmuş ve milletin işgaller ve zulümler karşısındaki duyarlılığı çok daha artarak mitingler dalga dalga yurt düzeyinde yayılmıştır.

Anadolu'da bu hareket giderek gelişirken, işgalci devletlerin de İstanbul Hükümeti üzerindeki baskısı da artmıştır. Bu cümleden olarak İngiltere Fevkalade Komiserliğinden Babıâli'ye bildirilen bir notada, Sivas bölgesinden azınlıklara baskı yapıldığı, daha kötü bir durum olursa Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan bu durumdan sorumlu tutulacağı bildirildi.²²

Mustafa Kemal Paşa bu notayı değerlendirirken, gerçekte Sivas'ta böyle bir durum söz konusu olmadığı, bütün yurttaki zulüm ve işgallere karşı halkın gösterdiği doğal tepkinin engelendiği takdirde milletin buna göstereceği reaksiyondan doğacak olaylar karşısında sorumluluk kabul edebilecek ne komutan ne de sivil idareci ve ne de hükümet düşünemediğini²³ bildirmiştir.

Bu şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın resmi görevi dışında Anadolu ve Rumeli'nin dört bir köşesi ile haberleşmesi ve millete kan ağlatan işgal ve ilhak olaylarını protesto etmek üzere kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırılan heyecanlı mitinglerle milli gösterilerde bulunulması yolunda 28 Mayıs 1919 tarihli bağımsız mutasarrıflara, kolordu komutanlıklarına ve ordu müfettişliklerine gönderdiği genelge Türklük bilincini ülke çapında uyandırma ve harekete geçirme atılımıdır.²⁴

²² Atatürk, a.g.e., C. I, s. 30.

²³ Atatürk, a.g.e., C. I, s. 31-32.

²⁴ Zeynep Korkmaz, "Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuru", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. IV, Sayı. 10 (Kasım 1987), s. 55.

Mustafa Kemal Paşa 29 Mayıs 1919'da 3., 15. ve 20. Kolordu komutanlıklarına Havza'dan gönderdiği kapalı telde "İtilaf Devletlerinin Samsun ve Trabzon gibi Karadeniz kıyılarını işgal edebileceklerini, idarecilerle el ele vererek bağımsızlığın savunulması emrinde gerekli teşkilata girişmenin zorunlu bulunduğu bildirdi. Doğuda yabancı işgali olursa buna karşı jandarma ve askeri birliklerle karşı koyacağız. Köylüler de ellerindeki silahlarla köylerini savunacaklardır. Gerekli hazırlıklar yapılmalı, birlik mevcutları fazlaştırılmalı, mevcut silahlar birleştirilmelidir."²⁵ diyerek bölge komutanlarını bu yönde uyarmıştır.

30 Mayıs'da 15. Kolordu Komutanlığına çektiği telgrafta : "İtilaf Devletleri illerimizi Ermenilere peşkeş çekebilirler. İzmir'de Yunanlılara yaptıkları gibi bu ilimizde de Ermenilere öncülük edebilirler. Sarılmış bir kolyeye benzeyen İstanbul'da İtilaf temsilcilerinin esiri gibi milletin geleceğini idare etmeye çalışan Hükümet, bu gibi durumlarda hiç bir şey yapamaz, diyemez."²⁶ derken daha sonra Amasya Genelgesinde yayınlayacağı bir gerçeği şimdiden haber veriyordu.

1 Haziran 1919'da Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya çektiği telgrafta, ulusun bağımsızlığını korumağa kararlı olduğunu , kötü sonuçlara karşı her türlü özveriye göze aldığını, ulusal vicdanı yansıtmayan haberlerin kaygı verici tepkiler doğurduğunu bildirdi.²⁷

Yine Mustafa Kemal Paşa 3 Haziran'da Havza'dan gönderdiği bir genelgede, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin henüz kurulmadığı yerlerde belediyelerin telgraflarla Hükümeti uyarmasını çekilecek telgraflarla ulusal bağımsızlığın tam dokunulmazlığının ve çoğunluğun azınlığa feda edilmemesinin talep edilmesini istedi.²⁸

²⁵ Sarıhan, a.g.e., C.I, s. 278.

²⁶ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: 1969, s. 36; Sarıhan, a.g.e., C. I, s.382.

²⁷ Atatürk, *Nutuk*, C.III (Vesikalar), İstanbul: 1981, Vesika No : 25, s. 914-915.; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 284-285.

²⁸ Atatürk, a.g.e., C. I, s. 33-36, Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 230.

Mustafa Kemal Paşa, işgalci devletlerin baskısıyla İstanbul Hükümetinin görevine son verip geri çağırılması üzerine 10 Haziran'da bir genelge yayınlarak ulusal bağımsızlık uğruna bütün varlığıyla milletle birlikte sonuna kadar çalışacağına kutsal bildiği şeyler adına söz verdi.²⁹

Aynı meyanda 11 Haziran'da Padişaha çektiği telgrafta İngiliz emrindeki kişilerin kendisini İstanbul'a çağırdığını, gitmeyeceğini, milleti için gerekirse görevinden ayrılıp çalışmaya devam edeceğini bildirdi. Sizi son ziyaretimde millet beni ve kendini inşaallah kurtarır, demiştiniz. Şimdi görüyorum ki millet baştan ayağı uyanıktır. Bağımsızlık için kuvvetli bir inançla donanmıştır.³⁰

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığından bu yana resmi görev ve yetkisini de kullanarak bu yöndeki siyasi çalışmalarını aralıksız sürdürdü. 13 Haziran'da Amasya'ya geçti ve burada kendisini karşılayan halka, "Memleket elden gidiyor, eğer düşman Samsun'a ayak basacak olursa çocuklarınızı giydiren, dağlara çıkmamız, vatan toprağını son parçasına kadar savunmamız gerekecek." dedi.³¹

Mustafa Kemal Paşa 15 Haziran'da, Diyarbakır Valiliği'nin 8 Haziran tarihli yazısına verdiği cevapta "Kürt kulübünün kuruluşuna izin verilmeyişini uygun gördüğünü bildirdi. Ancak bunun yerine Kürt Kulübü üyeleriyle görüşüp uzlaşarak Diyarbakır ve çevresinde Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak derneklerinin kurulmasını tavsiye etti."³²

Mustafa Kemal Paşa 16 Haziran'da Valiliklere gönderdiği ve ilgili kuruluşlara acele ulaştırılmasını istediği telgrafında, "bugün aldığı bilgiye göre, Yunanlıların İzmir'deki karakollardan çekildiklerini, şehirden çekilmek üzere hazırlık yaptıklarını, halkın milli bayram yapmak için hazırlandığını bildirdi."³³ Bu

²⁹ Atatürk, a.g.e., C. III, Vesika No : 19, s. 910-911; Sarıhan, a.g.e., s. 304.

³⁰ Hakkı Naşit Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: 1973, s. 64; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 3-10.

³¹ Gökbilgin, a.g.e., C. I, s. 142; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 3-10.

³² Atatürk, a.g.e., C. III, Vesika No : 9, s. 904-905; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 312.

³³ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938*, Ankara: 1973, s. 7; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 314.

telgrafında Mustafa Kemal Paşa, kamuoyuna umut ve moral telkin ediyordu.

17 Haziran'da Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı bir yazıda Mustafa Kemal Paşa, "Kürt Kulübünün İngilizlerin teşvikiyle, İngilizlerin kimayesinde bir Kürdistan amacını güttüğü için kapatıldığını bildirdi. Ayrıca, ülkenin milli birlikle kurulacağını, bunun da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle gösterilebileceğini belirtti ve Erzurum Kongresi için yapılan girişimleri de olumlu karşıladığını" bildirdi.³⁴

Mustafa Kemal Paşa, 18 Haziran 1919'da Edirne'de bulunan Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e yazdığı acele şifre telgrafda, "Anadolu halkı, kumandan ve idarecilerin birleştiğini, milletin geleceğinin esir ve aciz bir hükümete bırakılmayacağını, Kürtlerin de Türklerle birleştiğini" yazdı. Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İh hak derneklerinden ortak bir merkez kurulu meydana getirmesinin kararlaştığını anlatarak Trakya Cemiyetinden Sivas'a bir-iki kişi gönderilmesini onlar gelinceye kadar da kendisinin (Mustafa Kemal) Edirne'yi Anadolu'da temsil ettiğine ilişkin bir belgenin gönderilmesini istedi.³⁵

19 Haziran'da başlayan Amasya görüşmeleri 20 Haziran'da da devam etti Mustafa Kemal Paşa ve karargahı Ankara'dan gelen Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'le üçüncü Kolordu Kumandanı Rafet Bey'in katıldığı toplantıda bir milli direnme akımının yaratılması, gerekirse Anadolu'da geçici bir hükümet kurulması, Kazım Karabekir ile Ali Fuat Paşa'nın askeri yönetimi üzerlerine almaları konuları görüşüldü.³⁶

Mustafa Kemal Paşa, 21 Haziran 1919'da İstanbul'da bazı tanınmış kişilere (İzzet Paşa, Ahmet Rıza, Kara Vasıf, Cemi Bey, Abdurrahman Şeref Bey, Halide Edip Hanım...) mektup göndererek İstanbul'da Kuvayı Milliye'yi dağıtma çabaları ve kötü propagandalardan şikayette bulundu. Sivas

³⁴ Karabekir, a.g.e., s. 49; Sarıhan, a.g.e., C.I, s. 316.

³⁵ Atatürk, a.g.e., C. III, Vesika No : 19, s. 910; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 318.

³⁶ Cebesoy, a.g.e., s. 71; Sarıhan, a.g.e., C. I, s. 321.

Kongresinin toplanacağını haber verdi. Onlara da görevler düştüğünü hatırlattı. Mitinglerle ve gösterilerle büyük amaçlara ulaşamayacağını, başkent, İtilaf Devletleri tarafından boşaltılıncaya kadar İstanbul'daki akımların Anadolu'ya tabi olması gerektiğini bildirdi.³⁷

Nihayet Mustafa Kemal Paşa 22 Haziran 1919'da bir süredir arkadaşlarıyla üzerinde birlikte çalıştığı Türk Kurtuluş Savaşının "İhtilal Beyannamesi" niteliğindeki tarihsel "Amasya Genelgesi" ni yayınladı. Türk Kurtuluş Savaşının önemi siyasal aşamalarından birini oluşturan bu genelgenin içeriği özetle şöyledir :

1. Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir.
2. İstanbul'daki kummet üzerine aldığı sorumluluğu gereğini yerine getirememektedir. Bu durum ulusumuzu yok olmuş tanıtıyor.
3. Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararı kurtaracaktır.
4. Ulusun durumu ve davranışlarını göz önünde tutmak ve haklarını dile getirip bütün dünyaya duyurmak için her türlü etkiden ve denetimden kurtulmuş ulusal bir kurulun varlığı gereklidir.
5. Anadolu'nun hen yönden güvenilir yeri olan Sivas'da ulusal bir Kongrenin tezelden toplanması kararlaştırılmıştır.
6. Bunun için bütün illerin her sancağından, halkın güvenini kazanmış üç delegenin mümkün olan süratle hemen yola çıkarılması gerekmektedir.
7. Herhangi bir kötü durumla karşılaşabileceği düşünülerek bu iş, ulusal bir sır gibi tutulmalı ve delegeler gereken yerlere kimliklerini gizleyerek gelmelidirler.

³⁷ Atatürk, a.g.e., C. I, s. 42; C. III, Vesika No : 27. s. 916-917; Yunus Nadi (Abaloğlu), Mustafa Kemal Paşa Samsun'da, İstanbul: 1955, s. 79.

8. Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. O güne kadar diğer il delegeleri de Sivas'a ulaşabilirlerse Erzurum Kongresinin delegeleri de Sivas'da yapılacak genel kongreye katılmak üzere yola çıkacaklardır.³⁸

Bu genelgenin yayınlanmasıyla daha ileri bir aşamaya gelinmiştir. Bundan sonra kongreler sürecine girilerek, teşkilatlanmaya geçilmiş ve büyük hedefe varma konusunda çalışmalar yeni bir ivme kazanmıştır.

³⁸ Atatürk, a.g.e., C. III, Vesika No : 26, s. 915-916.

III. BÖLÜM

İŞGALLER KARŞISINDA TÜRK KAMUOYU (MITİNGLER)

1) KAMUOYU NEDİR ?

Kamuoyunun çeşitli tanımları vardır. Genellikle tutulan bir tanıma göre kamuoyu, tartışmalı bir konuda ifade edilen fikirler, görüşler, kanaatlerdir.¹ Başka bir tanıma göre kamuoyu, anlaşma veya ayniyet derecesine bakmaksızın muayyen bir mesele hakkında açıklanan ferdi görüşlerin toplamıdır. Diğer bir tanıma göre de kamuoyu, "büyük halk topluluklarının, görüş, anlayış, düşünce ve duyguları ile olaylar karşısında vardığı genel yargı ve gösterdiği tepkidir."²

Kamuoyunun günlük dildeki anlamı ile siyaset bilimindeki teknik anlamı arasında büyük fark vardır. Günlük konuşma dilinde kamuoyu denilince, tüm

¹ Seha Meray, "Halk Efkarı ve Yoklaması", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. IX, Sayı 3, (1954), s. 7.

² Kemâl Girgin, *Politika Sözlüğü*, İstanbul: 1982, s. 247.

halkın veya en azından halk çoğunluğunun adeta doğuştan sahip oldukları ve görülmeyen bir gücün dürtüsü ile eriştikleri, doğru yolu bilen ve gösteren ve hükümeti her an denetlemek için bekleyen toplu görüşüne atıf yapılmaktadır.

Oysa çağdaş teknik anlamda kamuoyu, tartışmalı bir kamu sorunu hakkında görüşlerini duyuran, ifade eden bireylerin ve grupların kanaatleridir. Bunlar genel nüfusa oranla az yada çok olabilirler. ³

2) KOMUOYU NASIL OLUŞUR ?

Demokratik toplumlarda kamuoyunun oluşumu genellikle üç tabakalı piramide benzetilir:

Piramid tabanını meydana getiren alt ve geniş tabakada halk yığınları yer alır. Bu yığınlar kamuoyu açısından pasif bir özelliğe sahiptir. Çünkü bir çok kamu sorunları karşısında ilgi ve bilgi dereceleri düşüktür. Diğer bir deyişle bu grup sağlam ve yerleşmiş biçimde hiç bir şey bilmeyenler topluluğudur.

Piramidin orta tabakasını "ilgililer" ilgili azınlık denen aktif halk grubu oluşturur. Bu tabakanın özelliği, iç ve dış politikanın oluşu sürecine ilgi duyması, bu sürece katılmasıdır.

Piramidin tepesinde ise "kamuoyu yaratıcıları" denen fertler ve gruplar bulunur. Kamuoyu yaratıcıları toplum içinde çok büyük bir grubu teşkil etmemekle beraber, kamuoyunun hem kapsamı, hem de oluşturulması bakımından çok önemli rol oynarlar. Kamuoyu, yani hem pasif halkın hem aktif halkın sahip oldukları ve ifade ettikleri kanaatler, çoğunlukla kamuoyu yaratıcıların önce kendi kafalarında şekillendirdikleri sonra toplum içinde dolaşıma sunarak etrafa yaydıkları kanaatlerdir. ⁴

³ Duygu Sezer, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara: 1972, s. 24.

⁴ Sezer, *y.a.g.e.*, s. 79.

Görüldüğü gibi kamuoyu, aktif, yaratıcı grubun, diğer alt grupları çeşitli unsurlarla harekete geçirmesiyle oluşmaktadır.

3) KAMUOYUNU OLUŞTURAN UNSURLAR

Yapılan araştırmalar kamuoyunun bağımsız bir değişken şeklinde kendiliğinden oluşmadığını, dışarıdan yöneltilen kanatlerin baskısı altında ve onlara bağlı olarak var olan, beliren veya oluşan bağımlı bir değişken olduğunu göstermektedir.⁵

Kamuoyunu oluşturan unsurlar, bireyin kişisel özellikleri ve bulunduğu çevre (kamuoyu oluşum alanı) ile ilgili unsurlar olarak ikiye ayrılır.

Bireyin kişisel özellikleri ile ilgili unsurlar, onun yaşamı boyunca edindiği topyekûn birikim ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tavırlardır.

Çevresel unsurlar ise gruplar ve teknik araçlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Gruplar, aile ve okul gibi yüz yüze ilişkinin bulunduğu birincil ve bu tür ilişkinin bulunmadığı, ikincil grupları, politik, ekonomik grupları, baskı gruplarını içine alır. Modern toplumlarda bu grupların bireyin kanaatlerinin oluşmasında büyük rolü görülmektedir.

Kamuoyu oluşumunda etkili diğer çevresel unsur ise teknik araçlar (gazete, radyo, televizyon, film, dergi, kitap, afiş, sergi, ...) dir. Bu günkü anlamda medya olarak adlandırılan, kitle haberleşme araçları da denen bu teknik araçlar büyük kitlelere bol, çeşitli ve çabuk haber sağlamakta, fertlerden çok uzaklarda geçen olayları onların gözleri önüne getirmektedir. Bu araçlar olayları veriş, yorumlayış şekli ile kamuoyunun şu veya bu yöndeki oluşmasında büyük ölçüde etkili olmaktadır.⁶

⁵ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Ankara: 1988 s. 8.

⁶ Akyüz, y.a.g.e., s. 10.

Araştırmamızın asıl konusunu oluşturan işgal dönemi Türk kamuoyununun incelerken, o dönemdeki kamuoyunun oluşma koşullarında tarihsel ve teknik boyutu gözönünde bulundurduk.

Söz konusu dönem kamuoyu oluşmasında bireysel unsur olarak Mustafa Kemal Paşa tam bir örnektir. Mustafa Kemal Paşa, kişisel konumu ve tarihsel koşullar itibarıyla bu yöndeki işlevini yerine getirmiştir.

Çevresel unsurlardan, gruplar bazında Müdafaa-i Hukuk grupları da bu yönde işlevseldir.

Teknik unsurlar açısından olanakların bu günkü düzeyde olmadığı açıktır. Bu grupta bir ölçüde basın üzerinde durulabilir. Ancak o dönemdeki basın, (özellikle İstanbul) işgalci devletlerin baskısı altında bulunan İstanbul Hükümeti'nin etkisiyle, vatanın kurtuluşu yönünde görevini tam olarak yerine getiremiyordu.

Bu aşamada çevresel unsur olarak niteliyebileceğimiz bir oluşum da mitinglerdir.

4) MITING KAVRAMI

Kamuoyu oluşturmasında önemli bir araç olan miting değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bir tanıma göre miting, ifade özgürlüğünün bir kullanım biçimi olarak ortaya çıkmış olup, toplantı ve gösteri özgürlüğünün de özel şeklidir. Diğer bir tanıma göre ise miting kamuoyunun birleştiği amacı siyasal iktidara ve dünyaya bildirmek için yapılan hareketsiz ve yürüyüşlü toplantılardır.⁷ Miting, siyasal ve sosyal bir amaç taşıyabildiği gibi bazen de ekonomik bir amaç taşıyabilir.

⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: 1969, s. 208

Mitinglerde genellikle açık yerler ve meydanlar kullanılır. Çünkü miting kural olarak çok sayıda kişinin katıldığı bir toplantı çeşididir. Mitinglerde herhangi bir konunun açıklanarak o toplantıdakilere benimsetilmesinden çok, belli bir topluluğun, belli bir konudaki tutumunun siyasal iktidarı ve kamuoyunu etkileyecek şekilde ifade edilmesi amacı güdülür. Böylece bazı konularda halkın bilgilendirilmesi de sağlanmış olur.

5) BİR KAMUOYU OLUŞTURMA ARACI OLARAK MİTING

Mitinglerde başlıca hedef belirlenen amaç doğrultusunda kamuoyu oluşturmaktır. Bu yönde çok önemli bir araç olan mitingler, kendilerine muhatap seçtikleri unsurlara çarpıcı mesajlar verirler. Doğası gereği mitingler geniş kitleleri içerdiğinden amacın meşruluğu ve teknik olanaklar nisbetinde görüş ve davranış birliğinin oluşmasını hızlandırabilirler.

İşgaller karşısında Türk halkının büyük katılım gösterdiği mitingler, işgallere karşı çıkma, ulusun bağımsızlığını ve vatanın bütünlüğünü koruma amacına dönük kamuoyunun oluşturulmasında oldukça etkili olmuşlardır.

İzmir'in işgaliyle başlayan miting süreci, aynı tarihte Samsun'a hareket eden Mustafa Kemâl Paşa'nın meşalesini yaktığı Kurtuluş hareketiyle bütünleşmiş ve ona dinamizm katmıştır.

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'dan sonra ulusal bütünlüğü sağlamak, Türk halkını, Türk vatanının kurtuluşu için biraraya toplamak amacıyla hemen çalışmalara girişmiştir. Esasen daha önce bütün yurttaki işgale karşı koymak amacıyla bir takım dernekler kurulmuştu. Ancak, bunlar ulusal olmaktan çok yöresel dernekler olup yalnızca kendi bölgelerinin kurtulmasını ön planda tutmaktaydılar.⁸

⁸ Yücel Özkaya, "Mustafa Kemâl Paşa'nın Ulusal Kurtuluş Savaşı Boyunca ve Sonrasında Kamuoyunu Oluşturması ve Halk ile İlişkileri" Silahlı Kuvvetler Dergisi, Atatürk Özel Sayısı (Genelkurmay Yayını), Sayı. 318 (Ankara: 1988); s. 72-73.

Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde organize edilen bu hareket, mitinglerin desteğinde oluşan kamuoyunun da gücünü yanına alarak kısa zamanda büyük bir aşama gösterecektir.

Bu açıklamalardan sonra işgal döneminde yapılan mitinglerle varılmak istenen hedefleri şöyle sıralayabiliriz :

- 1) İşgaller karşısında gösterilen tepkileri bir araya getirerek görüş birliği oluşturmak,
- 2) Kamuoyunda oluşan bu görüş birliğini davranış (eylem) birliğine dönüştürmek,
- 3) Mitinglerde bilinçlendirilen halkın kendi gücünü keşfetmesini sağlamak ve böylece yenilmişlik psikozundan kurtarmak.

Çalışmamızın esasını teşkil eden bu mitingleri İstanbul'da ve Anadolu'da yapılanlar olmak üzere iki ana grupta inceliyeceğiz.

A) İSTANBUL'DA YAPILAN MİTINGLER

İzmir'in işgalinin Türk halkında gösterdiği reaksiyon İstanbul'da daha farklı bir şekilde olmuştu. Burada yapılan mitinglerin en kalabalık ve heyecanlı mitingler olmalarının ötesinde, resmen olmasa da fiilen İtilâf Devletlerinin işgali altında bir yerde yapılması mitinglere daha farklı bir anlam veriyordu.

Ancak Selahaddin Tansel'in dediği gibi "ne limanda demirlenmiş bulunan büyük düşman donanmasının şehre çevrilmiş olan toplarının namluları, ne de İstanbul sokaklarından tüfeklerini ucunda parlayan süngüleriyle dolaşan müttefik askerleri, vatanlarından bir parçanın kapup gitmesi karşısındaki duygularını dile getirmek isteyen İstanbul halkını coşkun bir sel

haline gelmekten men edebildi.”⁹

İşgal haberinin duyulmasıyla İstanbul'da matem ilan edildi ve miting faaliyetlerine girişildi. Türk Ocaklarının öncülük ettiği bu faaliyetlerden ilki 18 Mayıs 1919 tarihli Dârül-Fünûn toplantısıdır.

1) DARÜLFÜNÜN TOPLANTISI

Bir önceki gün İzmir'in işgali bütün Dârül-Fünûn camiasınca protesto edildikten sonra 18 Mayıs pazar günü Dârül-Fünûn Konferans Salonunda saat on bir de Tıp Fakültesi Meclisi Müderrislerinden Akil Muhtar (Özden) Bey'in başkanlığında bir toplantı yapıldı. Oturuma, Doktor Besim Ömer (Akalin) Paşa'nın başkanlık ettiği ve açılış konuşmasını yaptığı toplantıda Ömer Paşa şunları söyledi:

“Felaket o kadar derindir ki mütehassis olmayan ne bir Osmanlı, ne bir müslüman vardır. Uzun uzadıya sözden ziyade fiiliyata ihtiyaç vardır. Ve Dârül-Fünûn bir milletin ruhu, dimağıdır. Hissiyatımızın ulviyeti, şiddeti zamanında makul teşebbüsler lazımdır. Fakülte müderrisleri içtima, her fakülte namına bir müderrisin söz söylemesini ve teşekkül edecek bir heyetle lazım gelen protestonun yapılmasını kararlaştırdı.¹⁰

Daha sonra ilk konuşmacı olarak Hukuk Fakültesi Meclisi müderrislerinden Muslihiddin Adil (Taylan) Bey, fakültesi adına özetle şu konuşmayı yaptı :

“Şerefli tarihimiz yedi asırlık zaman içerisinde çok şevketli, çok felaketli zaman geçirdik. Fakat bugünkü kadar elim, hazin hiç bir lahza yaşamadık.

⁹ Tansel, a.g.e., C. I, s. 245.

¹⁰ Kemal Arıburnu, Milli Mücadele İstanbul Mitingleri, Ankara: 1975, s. 5; İzmir Fecâyii (Basım yeri ve tarihi yok), s. 59; İstiklâl Tasvir-i Efkâr; Yeni Gazete; Vakit; Memleket; İkdâm Gazeteleri 19 Mayıs, 1919.

Felaket zamanları, insanlar tesanüde, vahdete sevk eder ve bizim itidal ve basiretimiz, azmimiz mukadderatımızı tesbit edecektir.

Adil hakimlerden adilâne hükümler beklerdik. Fakat heyhât! ... İsmi ni yad etmekten korktuğum o güzel şehir İzmir'imiz düşman eline geçiyor.

Bu zamanda bütün milli teşkilatlardan istifade etmek gerekir. Bunların başında da Dârül-Fünûn'u görüyoruz. Memleketin dimağı, müteffekkiri Dârül-Fünûn'dur. Ben Dârül-Fünûn'un bir üyesi olarak derim ki, en barışçı yolda fiilen her türlü hakikatleri göstermeli ve tamamen mütesanid bir vaziyette bulunmalıyız. Zira İzmir beşiğimiz, yatağımız ve ... mezarımızdır." ¹¹

Bu konuşmadan sonra Tıp Fakültesi adına müderrislerden Dr. Akil Muhtar (Özden) Bey, daha sonra da Edebiyat Fakültesi adına Rıza Tevfik (Bölükbaşı), ardından Mühendis Mektebi namına Muallimlerden Yusuf Râzi (Bel), gençler adına da Servet Bey bir konuşma yaptı.

Bu konuşmada gençliğin istekleri şu şekilde sıralanıyordu :

- “1. İşgali protesto etmek.
2. Vazifesinin kutsiyetini bilerek amil olacak bir kuvvet, bir talebe heyeti teşkil etmek.
3. Müderris ve muallimleri pişüvâ görmek.
4. Milletın vicdanı için hakiki seferberlik ilan hudutta, içeri girmişse orada mücadele etmek.
5. Mektepleri seddetmek.” ¹²

¹¹ İzmir Fecâyii, s. 59-60; Arıburnu, a.g.e., s. 5-6; Tasvir-i Efkâr; Sabah, Vakit; Memleket; İkdâm Gazeteleri 19 Mayıs, 1919.

¹² Arıburnu, a.g.e., s. 9; İzmir Fecâyii, s. 64, İstiklal, Vakit; Memleket; İkdâm Gazeteleri 19 Mayıs, 1919.

Bu konuşmadan sonra Fen Fakültesi adına Giyaseddin Bey bir konuşma yaptı. Daha sonra tekrar Tıp ve Hukuk Fakülteleri adına, İnas Darülfünun'u adına, halk ve ordu adına son söz meyanında konuşmalar yapıldı.

Son sözler söylenirken Ödemişli Hamit Şevket (İnce) Bey ile Rıza Tevfik arasında söz düellosuna dönüşen bir tartışma başladı. Hamit Şevket Bey, Rıza Tevfik Bey'i teslimiyetçilikle suçlarken, Rıza Tevfik de kendisinin matem içinde olduğunu, Türk milletinin hukukunu, haysiyetini, padişah lığın muhafazasını istediğini belirtti. Taşkınlık yapılmamasını istedi.¹³

Ben konuşmalardan sonra Fakülte temsilcisi Müdderrisler ile öğrenci temsilcileri bir araya gelerek protesto metni hazırlandı ve toplantıya son verildi.

Görüldüğü gibi Darülfünun camiası İzmir'in işgaline karşı son derece duyarlı olmuş ve İstanbul halkını harekete geçirmede öncelik etmiştir.

a) FATİH MITINGİ (19 Mayıs 1919 Pazartesi)

Miting için hazırlanan davetiyenin son bölümünde Türk milletine şöyle seslenilmiştir :

"Ey Türk!

Yediyüz senelik saltanatın kalbine indirilmek istenen paslı hançer seni; tarihi ve milli vazifene davet ediyor, Pekala bilirsin ki İzmir; dedelerinin bir beşiği, bir yatağı ... ve nihayet bir mezardır.

Bu gün İzmir'siz bir Anadolu ruhsuz bir cesettir. Vatan bu gün için senden sükûnet, yarın için hayat, hareket bekliyor.

Kardeşler ! bu gün düşmanlarının yaygaralarından sakın kederlenme ve belki seni felakete, çöküntüye süreleyecek kadar sakın bedbin olma!..."¹⁴

¹³ İzmir Fecâyii, s. 69; Arıburnu, 'a.g.e., s. 12.

¹⁴ İzmir Fecâyii, s. 70-71.

Davetiyenin yayınlandığı aynı gün saat ondörtten itibaren Fatih parkında toplanan yaklaşık yetmiş-seksen bin kişilik bir kalabalık bayrak ve flamalarla oldukça heyecanlı bir ortam oluşturmuştu.

Konuşmacı olarak ilk kürsüye gelen Halide Edib (Adivar) özetle şunları söyledi :

“Müslümanlar! Türkler! Türk ve müslüman bu gün en kara gününü yaşıyor. Gece karanlık bir gece, fakat insanını hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp parıldayan bir sabah yaratacağız. Bu gün elimizde top, tüfek denilen alet yok. Fakat ondan büyük ondan kudretli bir silahımız var, hak ve Allah.

Arkadaşlar, bu gün buraya toplanan şu halk kütlesinin bir tek isteği var, o da en tabii haklarının kendisinden alınmasıdır. İsteyeceğimiz sade, yüksek yüce bir haktır. Bizim babalık etmesini rica ederiz. Biz erkeklerimizle beraber milletin kalbinden gelen en kuvvetli, en akıllı, en cesaretli milleti en çok temsil edecek bir kabine isteriz. Padişahımıza halkın hissiyatını tebliğ eder ve deriz ki, işte kara bir gün yaşıyoruz; bu gün susmuştur, bu gün Türk ve müslüman padişahın etrafında toplanmıştır.”¹⁵

Daha sonra Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Selahattin Bey kürsüye geldi ve konuşmasını bir bölümünde şöyle dedi :

“Dün Darülfünûn’da bu gün de burada hakkını isteyen bu millet ortadan kaldırılamaz.

Bir millete cebren fena hükümler kabul ettirilebilir. Fakat o milletin ilk fırsatta kurtulabilmesi kabildir. Bu asır, milliyet asrıdır. Milletler uyanıyor.

Mütareke en ağır şartları kabul ettik Türklerin ekseriyeti haiz olduğu memleketler bizimdir, bizim kalmalıdır. Aksini kabul ve iddia namuskar bir

¹⁵ Halide Edib Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul: 1982, s. 28-30; İzmir *Fecâyii*, s. 71-73; Arıburnu, a.g.e., s. 5-6; *İstiklal, Sabah, Alemdar, İledi, Vakit; Tasvir-i Efkâr* Gazeteleri 20 Mayıs, 1919.

hareket değildir. İzmir'den işittiğimiz haberler çok fecidir. Orada bizim payidar olacak hukukumuz vardır. İzmir ve işgal edilen yerlerdeki hakkımız çok ümid ederiz ki mahfuz kalacaktır. Biz hukukumuzu sonuna kadar müdafaaya azmettik.”¹⁶

Bu konuşmadan sonra kürsüye gelen Hüseyin Pağıp (Baydur) Bey özetle şunları söyledi :

“Ben İzmir ilhakının bütün dünyada en çok imkansız birşey olduğunu anlatmak için ne Wilson prensiplerinden bahsetmeye tenezzül edecek, ne de tarihten, etnoğrafyadan misal getireceğim. Vatandaşların İzmir'in ne yutulmaz bir lokma olduğunu anlatmak için, Ödemiş kazasından devesini önüne katarak yemiş çarşısına gelen zeybeğin iri bir çam bölmesini andıran bölmesini seyretmek kâfidir. Anadolu efesi ve onun asabiyeti kavmiyesi öyle bir ustura mahiyetindedir ki, onu yutmak isteyenlerin gırtlığını parçalar.

Vatandaşlar! bizimle yaşamak istemeyenler için kapımız açıktır. Fakat biz kendi yurdumuzda hiç bir milletin bize hakem, bize efendi olarak yaşamasına tahammül edemeyiz. Dağdan gelipde bağdakini kovmak isteyenlerin, hakkı kötek ve satır olacaktır.

Vatandaşlar! İzmir Yunan'a ilhak edilemez ve hiç bir zaman edilmeyecektir.”¹⁷

Daha sonra Tahsin Fazıl Bey ve son olarak da Darülfünun hanımlarından Meliha Hanımefendi de aynı tarzda heyecanlı konuşmalar yaptılar.

¹⁶ Arıburnu, a.g.e., s. 15-16; İzmir Fecâyii, s. 73-78, Sehâl. Meray, Lozan'ın Bir Öncüsü, Ahmet Selahaddin Bey, Ankara: 1976, s.66; İstiklal, Memleket; İkdâm Tasvir-i Efkâr Gazeteleri 20 Mayıs, 1919.

¹⁷ Arıburnu, a.g.e., s. 16-17; İzmir Fecâyii, s. 78-79, İstiklal, Alemdar, Vakit, Tasvir-i Efkâr Gazeteleri 20 Mayıs, 1919.

Konuşmalardan sonra miting dua ederek dağıldı.

Miting Heyeti daha sonra şu kararları aldı.

- “1) Saray-ı Hümayün'a bir heyet girderek İzmir'in ilhakını protesto edecek ve padişah Efendimizden milletin arzularını kabul etmesini ve bütün milletin itimadını kazanacak bir kabine teşkilini niyaz edecek.
- 2) Amerika mümessiline bir protestoname verilecek.
- 3) Amerika milletine keşide olacak bir telgrafda: “Siz bize prensiplerinizi bu cesareti verdiniz. Bu gün bizi müdafaa etmeniz lâzımdır. Bugün Fiume'yi müdafaa ediyorsunuz. Sonra birbuçuk milyon müslümanı ikiyüzbün Rum'a veriyorsunuz. Bu büyük bir haksızlık.” denilecektir.¹⁸

b) ÜSKÜDAR MITINGİ (20 Mayıs 1919)

Fatih mitinginden bir gün sonra Darülfünun gençlerinin öncülüğünde Üsküdar, Doğancılar Meydanında yaklaşık otuzbin kişinin katıldığı ikinci İstanbul mitingi yapıldı.

Miting davetçilerinin hazırlanıp halka duyurulmasından sonra meydana toplanan halka ilk konuşmayı Şair Talât Bey yaptı. Talât Bey konuşmasında özetle şöyle dedi:

Asırlardan beri din yolunda, hak yolunda, ilâhî kelimetullah uğrunda döktüğümüz temiz kadınların rengini tesbit eden şanlı sancağımızın bugün libâs-ı mateme büründüğünü görüp de ağlamayan bir müslüman tasavvur

¹⁸ İzmir Fecâyîi, s. 81, İstiklâl, Vakit, Memleket, Alemdar, Tasvi-i Efkâr, İleri Gazeteleri 20 Mayıs 1919.

edemem. Dünyada galip, mağlup hiç birisi baki kalamaz. Ancak baki kalan hak ve adalettir. Biz de o hakkı ve adâleti istiyoruz. Allah bize yardımcıdır. Hiç teessüf etmeyiniz. Dörtüüz seneden beri minarelerinde ezan, camilerinde Kur'an okunan birbuçuk milyon Muhammed ümmetini teşkil eden, Anadolu'nun kalbgâhı olan İzmir'i hiç bir vakit bağışlamayacağız. Sevgili Padişahımıza zahir olarak yakın vakitte hakkımızı almaya muvaffak olacağız.”¹⁹

Bu konuşmadan sonra kürsüye gelen Ferruh Niyazi Bey özetle şunları söyledi:

“Altıyüz seneden beri şecaatle üzerinde yaşadığımız mübarek yurdumuzun üzerinde siyah bulutlar gezmeye başladı. Mübarek topraklarımızın bir kısmınadüşman eli uzandı. Müslüman memleketi ile yaşamasını bildiğimiz kadar kahramanca ölmesinide biliriz. Avrupa devletlerine hitab etmek isteriz ki, adâlet yalnız salibe değil, hilâle de mahsusdur.”

Biz hâla düvel-i muazzamın hakkımızda adâletle, hareket edeceğinden ümidimizi kesmek istemiyoruz. Hakkımız gasb edilecek olursa, çocuğumuzla, kadınımla, erkeğimizle hepimiz öleceğiz.²⁰

Ferruh Niyazi Bey'den sonra Asri Kadınlar Cemiyeti adına konuşan Sabahat Hanım, konuşmasının son bölümünde şunları söyledi:

“Sevgili annelerim, babalarım, artık bu son zulmün önünde kız, kadın-erkek, genç, ihtiyar hepimiz birleşelim. Kalblerimizin muhteris milletlerin ayakları altında çiğnendiği, ezanlarımızın sustuğu sokaklarımızda, yabancıların dolaştıklarını bu zilleti gördükten sonra da yine sakin, susacakmıyız?”²¹

¹⁹ Arıburnu, a.g.e. s.23, İzmir Fecâyif, s 83-84, İstiklâl, Vakit, İleri, Memleket, İkdâm Gazeteleri 21 Mayıs 1919.

²⁰ İzmir Fecayli, s. 83-84, Arıburnu, a.g.e. s.24-25., İstiklâl, Vakit, İleri, Valit, İktam, Gazeteleri, 21 Mayıs 1919.

²¹ İzmir Fecâyif, s. 84-85, İstiklal, İleri, İkdâm, Vakit, Memleket, Gazeteleri, 21 Mayıs 1919.

Sabahat Hanım'ın konuşmasından sonra Üsküdar Sultanîsi muallimlerinden Muzaffer Bey,²² daha sonra Hilmi kızı Naciye Hanım, Üsküdar Sanayi Mektebi muallimesi Zeliha Hanım, Necdet Bey son olarak da Hamdi Bey yine aynı şekilde vatanperlik yolunda kararlılık dolu, heyecanlı konuşmalar yaptılar.²³

Daha sonra miting kararları toplanarak basın yoluyla bütün dünyaya duyurulması kararlaştırıldı. Bu kararlarda şöyle denilmektedir:

"Halkı Türklerle yerleşik olan bütün yerlerin, ulusun geleceği ve yaşamı için bölünmez bir bütün olduğu hakkında dünkü mitingde açıklanan görüşlere tamamen katılarak ve enbüyük intikâmın çalınan bir hakkın geri alınması konusunda gösterilecek tepkiyi şiddetle protesto şeklinde basın yoluyla bütün dünyaya bildirmeğe karar vermiştir."²⁴

c) KADIKÖY MİTINGİ (22 Mayıs 1919)

İstanbul halkı ard arda mitingler düzenlerken 22 Mayıs 1919 günü Tıbbîyeli öğrencilerin öncülük ettiği Kadıköy Mitingi yapıldı.

Kadıköy Belediye Dairesi önünde saat onbeş'de başlayan mitingde ilk konuşmacı Fahrettin Hayri (Kösem) Bey özetle şunları söyledi:

"Müslümanlar! Yaşadığımız tarih fecaâttir. İnsanların hukuk ve mukaddesatını çiğneyen azınlık bir zümre bise kasaplık yapıyor. Fakat Allah bizimle beraberdir. Hak bizimdir, biz adâlet namına kurban veriyoruz. Yediyüz senelik masum bir devletin, hayat hakkına, suikast ediliyor. Biz bu suikasttan

²² Arıburnu'nun kitabında Mazhar olarak geçmekte, ancak gazetelerde Muzaffer şekline geçiyor.

²³ İzmir Fecâyif, s.90-94, İstiklâl, Memleket, Vakıf, Gazeteleri 21 Mayıs 1919.

²⁴ İzmir Fecâyif, s. 90-94, Arıburnu, a.g.e. s. 26, İstiklâl, Memleket, Vakıf, İleri, İldam Gazeteleri 21 Mayıs 1919.

asla korkmuyoruz. Biz üçyüzelli milyon müslümana mensup Türkleriz. Sonuna kadar hayat ve hakkımızı müdafaa edeceğiz.

Sabrediniz. Millet dört milyon evladının kanını dökmek suretiyle, Avrupa'nın hak ve adaleti susturmak için patlayan taplarına karşı vatanını müdâfa etti.

Bize miras celâdet ve namus olarak bıraktıkları vazife vardır. Bu mâtemli günlerin zevalini temin için, müttehiden, sabır ve metanetle çalışalım.”²⁵

Bu konuşmadan sonra Hüseyin Suat (Yalçın) Bey heyecanlı bir şiir okudu. Şiirde ana tema olarak, Wilson prensiplerine uyulmayışı nedeniyle ülke savunmasının kendilerinin omuzların düştüğü belirtiliyordu.²⁶

Bu şiirden sonra da sırasıyla Münevver Saime Hanım, Fatih mitinginde dikkatleri üzerine çeken Halide Edip (Adivar), Hayriye Melek Hanım, son olarak da Ahmet Kemal (Akünal) Bey'in şiirleriyle sona erdi.

Mitingde kadın konuşmacıların çokça olmasının nedeni, mitingin Tıbbiyeli gençler ile “Kadıköy Fukara Cemiyeti” hanımları tarafından düzenlenmesinden ileri geliyordu.

d) SULTAN AHMET MİTINGLERİ (23 Mayıs 1919, 30 Mayıs 1919).

İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da yapılan mitinglerden en görkemlisi 23 Mayıs'da Sultan Ahmet Meydanı'nda yapılmış olanıdır. Yaklaşık iki yüzbin kişinin katıldığı bu büyük miting için yayınlanan beyannamede şöyle deniliyordu :

²⁵ İzmir Fecâyiî, s. 104-105, Arburnu, a.g.e., 34-35, İstiklâl, İleri, Vakit, Yeni Gazete 20 Mayıs 1919.

²⁶ İzmir Fecâyiî, s. 105-106, Arburnu, a.g.e., 36, İstiklâl, İleri, Vakit, Yeni Gazete 23 Mayıs 1919.

"Müslüman!

Önümüzdeki Cuma günü resmi dua günüdür. Yevm-i mezkurda Fatih, Sultan Ahmet, Beyazıt camilerinde cuma namazından sonra müslüman ve Türk Yurtlarının halâsı için dua edilecektir. Vatanını seven her müslümanın bu içtimalarda bulunması vecibe-i diniyyedir. Camilerde, evlerde tazarrü et! Duadan sonra Allah'a yükselen kalbinle Sultan Ahmet'e bütün ve umumi içtima'a gel. Sevgili vatanın parçalanıyor. Öldürücü felaketler yağıyor. Camilerini mukaddesatını çigneyecekler. Gözlerini aç, düşmanlarını, milletini düşün! İzmir facialarını öğren Anadolu senin de kararını bekliyor. Haksızlıklara karşı feryat et! Alemin vicdanına hitab eden heyecanlarla hakkını müdafaaya ve parçalanan vatanının imdadına koş!

Mu mitingde kurtarıcı kararını ver ve halasın için çalışmaya yemin et" ²⁷

Adı geçen gün saat ondört otuz sıralarında her türden vatana bağlılık içeren pankartlarla donatılmış meydanda miting başladı. Mitingde ilk konuşmayı şair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey yaptı. Mehmed Emin Beş özetle şunları söyledi :

"Kardeşler!

Keşke asırların geceleri ve dünyaların mezarları gözlerime dolarak bir alil olsaydım. Sokak sokak dilenseydim ve milletimin kulağını parçalayan bu felaket seslerini işitmeseydim.

Biz mağlubiyetten vatan ve milletimin acısından sonra bu gün İzmir'imizin Yunanlılar tarafından işgal edildiğini görüyoruz. Acaba bu zulüm ve vahşet niçin yapılıyor. İzmir'i Yunanistan ve Türk'ü Yunanlı yapmak için mi? Hayır kardeşler İzmir altı asırdan beri kırk ulu camiinin beyaz minarelerinden ezan seslerini yedi gökte dalgalandıran bir müslüman memleketidir. Şunları söylemek

²⁷ Zekâi Güner-Orhan Kabataş, Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını, Ankara: 1990, s. 78.

istiyorum.

“Ey Avrupa, Ey Avrupa, bunun mesuliyeti sizin olacaktır. Biz türkler düştüğümüz muharebeye uğradığımız maglubiyete rağmen “sizi büyük tanıyorduk ve sizden hak ve adalet bekliyorduk”.²⁸

Kardeşler, Yunanlıları İzmir’den çıkarmak eski ve yeni dünyalara hukuk ve hürreyitemizi tanıtmak istiyormusunuz? Öyle ise en önce aramıza girmiş olan nifakı öldürelim. Hepimiz alınlarında vatan kurtarmak mefküresine kalblerimizde milleti yaşatmak aşkı olduğu halde Halife ve Hakanımızın tahtının etrafında birleşelim. Yalnız iki kuvvete inanalım : Kendimize ve Cenab-ı Hakka!...”²⁹

Daha sonra kürsüye gelen Fahreddin Bey özetle şu konuşmayı yaptı :

“Müslümanlar, Türklüğün kalbgâhı olan İzmir’e tashihinden ümitvar olmak istediğimiz haksızlığın üzerine birçok söz seyleyeceğim. “Emin olunuz ki teessüratımın en büyük kısmı İtilaf Devletleri kuvvetlerinin huzurunda cereyan eden işgal esnasında ellerinden silahları alınmış, her türlü müdafaa vasıtasından mahrum bırakılmış babalarımızın, analarımızın, çocuklarımızın ortaçağ vahşetlerini gölgede bırakacak olmaları teşkil etmektedir”.³⁰

Bu konuşmanın ardından kürsüye gelen Halide Edip (Adivar) oldukça heyecanlı bir konuşma yaparak özetle şunları söyledi :

Ben islamiyetin bedbaht bir kızıyım ve bugünün talihsiz fakat aynı derecede kahraman devrinin anasıyım. Atalarımızın ruhları önünde eğiliyor, onlara bugünün yeni Türkiyesi adına sesleniyorum ki silahsız olan bu günkü

²⁸ Kemal Arıburnu’nun kitabından tırnak içerisindeki yer sansürlüdür. Bu cümle, İzmir *Fecayii*, s. 117; *İstiklal, Yeni Gazete* 24 Mayıs 1919 da vardır.

²⁹ Mehmet Kaplan - İnci Enginün - Birol Emil - Necat Birinci - Abdullah Uçman, *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, İstanbul: 1981, s. 91-95; *İstiklal, Yeni Gazete, Alemdar, İleri, Sabah, Memleket, İkdam Gazeteleri*, 24 Mayıs 1919.

³⁰ Tırnak içindeki yer Arıburnu’nun eserinde ve gazetelerle sansürlü olup İzmir *Fecayii*, s. 122’de bu şekildedir.

milletin kalbi de onlarınki gibi yenilmez kudrettedir. Allah'a ve hakkımıza iman ediyoruz.

"Asırlardan beri sinsi sinsi devam eden Avrupa'nın istila siyaseti her vakit Türk toprakları üzerinde en vicdansız bir şekilde tecelli etmiştir. Ayda ve yıldızlarda zaptedilecek müslüman ve Türk toprakları ve milletleri olduğunu haber alsa, oraya istila ordusu göndermek için mutlak yol bulacak olan Avrupa'nın eline nihayet bir fırsat geçmiştir."³¹ Bu kararlara karşı bizi tutacak hiç bir batılı güç yoktur.

Kardeşler, evlatlar beni dinleyiniz. Sizin iki dostunuz vardır. Müslümanlar ve haklarınız için seslerini bir gün yükseltecek olan medeni milletlerin fertleri. Birincisi bugün sizinle beraberdir. İkincilerse bizim şaşmaz olan amacımızın hakkını er geç anlayacak olan fertlerdir. Hükümetler düşmanımız, milletler dostumuz ve kalbimizdeki hakkı isyan kuvvetimizdir. Bütün milletlerin hakkını kazanacağı gün çok uzak değildir. O gün geldiği zaman, bayraklarınızı alınız, Bu maksat için canlarınızı veren kardeşlerinizi ziyaret ediniz. Şimdi yemin ediniz, benimle beraber tekrarlayınız!

Yüreğimizdeki kutsal heyecan milletlerin hakları ilan edilinceye kadar sürecektir. Bayrağımıza, ecdadımızın namusuna İhanet etmeyeceğiz! (Vallahi sesleri)." ³²

Halide Edib (Adivar)'ın konuşmasından sonra Muallimler Cemiyeti Reisi, Selim Sırrı Tarcan, onun ardından Doktor Sabit Bey konuşmuştur :

Biz burada Doktor Sabit Bey'in konuşmasının basında sansür edilen kısmını alıyoruz.

³¹ Yukarıda tırnak içindeki kısım, Arıburnu'nun eserinde yoktur. Bu paragraf İstiklal ve Yeni Gazete 24 Mayıs 1919'da vardır.

³² Adivar, a.g.e., s. 34-35, Kaplan - Engiün..., a.g.e., s. 95-97, İstiklal, Yeni Gazete, Alemdar, Sabah, İkdam, Memleket Gazeteleri 24 Mayıs 1919.

"Mukaddes vatanımız parçalanıyor. Milli namus ayaklar altında çigneniyor. Zulüm ve kahrıla müslüman ve Türkler hakkın şahid olduğu, haksızlık, ihanetlere maruz kalıyor.

Wilson'lar, Clemansou'lar, Loyd Corc'lar insanlığa adalet vadeden insanlar! Medeniyet maskesi altında Yunanların ne cinayetler irtikab ettiklerini görmüyorlar mı? İzmir'e ayak basan Yunan vahşetlerini; medeniyet alemi ne hisle temaşa ediyor."³³

Doktor Sabit Bey'in konuşmasından sonra halka miting kararları açıklandı. Bu kararlarda şu hükümler bulunuyordu :

- 1) Bu gün şurada bir vakitler yüz bin türlü tezahürat-ı milliyeye sahne olan bu meydanda toplanan biz İstanbul'un Türk-müslüman halkı, kutsal vatanımızın haksız olarak işgal olunan noktalarının boşaltılmasına kadar makam-ı muallay-ı Saltanat etrafından demir ve çember gibi canımızı fedaya hazırız.
- 2) Memlekette siyasi ihtirasların susmasını artık kalblerimizde vatan endişesinden başka biç bir endişenin yer bulmamasını samimi ruhumuzla istiyor ve büyük küçük hepimiz buna söz veriyoruz.
- 3) Bizlere asırlardan beri tatbik edilen siyasete göz boyama siyasetine artık kat'iyyen itimad etmiyoruz. Siyasi ufklarımızdaki kara bulutların çekilmekte olduğunu göstermek isteyen riyakar, seytankar işarete, ufuktaki fırtına fiilen bertaraf edilmedikçe kesinlikle inanmıyoruz. Heyecanımızı kasden sakinleştirmek isteyenleri bütün ruhumuzla lanetliyoruz.
- 4) Yarın zat-ı şevketmeap Hazret-i Hilafet penâhın huzurlarında toplanacak şûra-yı fevkaladenin vatan-millet için en hayırlı kararlar alınması iniç dua ediyoruz.

³³ İzmir Fecayii, s. 129.

- 5) Bu kararlarımızdan uzakta bulunan vatandaşlarımızı ve bizim hareketimizi izleyen yabancı görüşleri ancak basın yoluyla haberdar etmek azmindeyiz.”³⁴

Bu kararların duyurulmasından sonra dua edilerek miting dağılmıştır.

Mitingde Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, İstanbul Muhafızı Seyyit Paşa, Emniyet Müdürü Halil Bey ve Fransız İnzibat kuvvetleri kumandanı Mösyö Şekaldi Bey de hazır bulunmuştur.³⁵

Sultan Ahmet’de yapılan bu büyük miting İstanbul’da büyük heyecan yarattı ve hükümet çevrelerini oldukça rahatsız etti. Nitekim İstanbul halkının hemen bunu takip eden günlerde Beşiktaş ve Bayezid’de düzenlemek istedikleri mitingler hükümetçe yasaklandı.³⁶

Ancak bu yasaklama kararlarına rağmen İstanbul’lu vatanseverler izinsiz olarak 30 Mayıs 1919’da Sultan Ahmet ’de ikinci mitingi düzenlediler. Yaklaşık yüz bin kişinin katıldığı bu miting için bir gün hazırlanan beyannamede şöyle deniliyordu.

“Kardeşler!

Yarıncı cuma günü Sultan Ahmet Camii Şerifinde cuma namazını eda eyledikten sonra, İzmir şühedasının ruhlarına fatihalar ithaf olunacak ve bu biçare dahilinde hala yağmadan, hetki ırzdan katilden kurtulamayan zavallı kardeşlerimizin feci vaziyeti hakkında hatipler tarafından izahat verilecektir. Bu aziz vatan parçasının el’an çektiği nihayetsiz ızdıraplara karşı bir çare aramak maksadıyla binlerce kardeşin akd edeceği bu ictimaa sen de gel ve diğer kardeşleri de beraberinde getir. Düşman silahları altında mahkur bir halde kalan

³⁴ İzmir Fecayii, s. 11-133, Arıburnu, a.g.e., s. 50-51, Kaplan - Enginün ..., a.g.e., s. 100-102; İstiklal, Alemdar, Yeni Gazete, Vakit, İkdâm Gazeteleri 24 Mayıs 1919.

³⁵ İstiklal, 24 Mayıs 1919.

³⁶ Alemdar, 26 Mayıs 1919.

kardeşlerine yapacağın son yardım budur. Bu dini ve milli içtimada hazır bulunmamak günahını özürünü alma sevgili kardeş.”³⁷

Bu beyannamenin halka dağıtılmasından sonra ertesi gün, halk miting alanında toplandı.

Miting alanında “İzmir Türk Kalacaktır”. “Hak isteriz”, “Osmanlı toprağı Yunanistan olamaz”... türünden pankartlar dikkati çekiyordu.

Diğer gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra ilk konuşmacı olarak kürsüye gelen İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey, yaptığı konuşmada özetle şunları söyledi.

“Tam beş sene süren kanlı bir muharebenin hitamında bir tarafta henüz tufenginin namlusu parıldayan muzafferler bir tarafta Allah’da başka bir hakkı ve kuvveti olmayan Türkler.

Türk’ü mahvetmek istiyorlar, Türk nedir ?

Türk demek, birer münacaat gibi semalara yükselen minareleriyle, camilerinin heybetli ve azametli kubbeleriyle asil bir hale demektir. Türk demek acizlere merhamet edip kuvvete karşı boyun egmeyen tarihi bir kavim demektir. Türk demek medeniyet ile yaşamış ve yaşayan, haricen her türlü haksız müdahalelere rağmen yaşamak imkanını kendinde duyan bir millet demektir.

Eğer Avrupa Türk’ü mahvetmek istiyorsa, sonrasını o Avrupa siyasetçilerine ki bütün bu vicdanlardan müteessir olarak nihayet hak ve adaleti görmek istemeyecekler mi?

Eğer Avrupa bütün hakikatlere rağmen bizim idam hükmünüzü verirse bu hükmü bize tatbik ederse yalnız kalacağız. Biz Türkler silahlarımızı terk ettik, fakat imanımızı teslim etmedik ve etmeyeceğiz. (Etmedik, etmeyeceğiz sadaları). İmanımızın hakkımızı müdafaa edeceğine inanırız.

Bu gün mezarlarda kemikleri inleyen ecdadımızı ercvahına imtisal ediniz ve haksızlığa karşı ilelebed daima ve daima feryad ediniz. Zafer bunun

³⁷ Güner - Kabartaş, a.g.e., s. 87.

sonundadır.”³⁸

İsmail Hakkı Bey’in bu konuşmasından sonra Darülfünun öğrencilerinden Şükufe Nihal Başar Hanım bir konuşma yaptı :

“Ey aziz vatan, ey mübarek anne, biz seni zerre zerre kaybettik. Bu gün o asude ferah sokaklarından, ne eski tarih şekillerinden o güzel gül bahçelerinden bir eser var.

Aziz vatan, beşiğimiz sendin, mezarımız yine sen olacaksın. İşte ben sabit, en ileri bir iştiyakla öndeyim. O meş’um günü görürsem hedgam ve sefil ellerden, son ve müthiş intikamı alacağım. O zaman şad ve sakin bir ruhla, serin, yeşil kalbinde müebbeden uzanarak eczalarım yine sana karışırken beni artık sefil beşerin hiç bir kuvveti senden ayırmayacak”.³⁹

Şükufe Hanım’ın konuşmasından sonra Milaslı Doktor İsmail Hakkı Bey bir konuşma yaptı. Konuşmasına bir ayeti açıklayarak başlayan İsmail Hakkı Bey, “Hiç bir kuvvetin müdahale ihtimali olmadığı zamanlarda bile İsevi, Musevileri kendimizden daha müreffeh yaşatmışızdır.” diyerek, müslümanlara yapılan hareketlere bakarak, millete şu üç madde üzerinde sebat tavsiye ediyordu:

- “1) Cenab-ı Hak aziz ve zülntikamdr. Ne vakit olursa ihkaki hak eder. Nusral-ı ilahiyeden emin ve mutmain olarak sabır ve metanetle müdafaa-i hukuka arzedelim.
- 2) Her ne olup biterse, hiçbirisini unutmamak, evlat ve ahfadımıza intikal ettirerek unutturmamak ve bu vekayi-i fecayii bütün alem-i islama miras bırakmak için cebretmek.

³⁸ İzmir Fecayii, s. 135-136; Arıburnu, a.g.e., s. 52-53; İstiklal, Yeni Gazete, Tasvir-i Efkar, Memleket, Alemdar Gazetleri, 31 Mayıs 1919.

³⁹ İzmir Fecayii, s. 136-141; Arıburnu, a.g.e., s. 53-55; İstiklal, Yeni Gazete, Vakit, Memleket, Tasvir-i Efkar, Gazetleri, 31 Mayıs 1919.

- 3) Aciz ve noksanlarımızın, sebebi ne ise anlayıp izalesi izin kudretimizin yettiği kadar çalışmak; sebebi ne ise anlayıp izalesi için kudretimizin yettiği kadar çalışmak; yemin ediniz müslümanlar!... (Hertaraftan Vallahil... sesleri)" ⁴⁰

Son konuşmacı olarak kürsüye gelen Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey de özetle şunları söyledi:

"Yaşadığımız büyük asırlardan sonra memleketimizin manevi ufuklarında meş'um bir saat çalmağa, kara günler doğmaya başladı. İçinde Tuna'lar akan, Dicleler, Fıratlar veren büyük anavatan hurdahaş olduktan sonra bizi Anadolumuzda da rahat bırakmak istemiyorlar. Biz toprağımızın son kısmı üzerinde kendi yaralarımızla kendi açılarımızla kendi kardeşlerimizle yaşamak istiyoruz.

Avrupa'nın millet-i fazıla ismini alan milletlerine bağıyoruz. Bu bağı yanık millete vatan bırakmayacaklar mı? Bu gün Anadolu topraklarının şimdiye kadar masum kalan o zerrin, başka bir bayrak görülmeyen topraklarını Yunanistan çigniyor. O Yunanistan ki başkalarının yardımıyla doğdu, büyüdü Biz Yunanistan idaresi ne olduğunu pek güzel biliriz. Moradan, Teselya'ya, Teselya'dan Trakya'ya Yunanistan'ın inkişafı, imha demektir. Anadolu'da Yunanistan demek yangın demektir.

Yunanlıları istemiyoruz. Eğer mutlaka bu vatan parenin alınması icap ediyorsa İngilizler, Amerikalılar alsınlar! (İstiklal isteriz, Biz hak isteriz! sedaları).

Evet arkadaşlar ben de sizinle beraber istiklal istiyorum. Fakir olmağa, sefil olmağa, hedbath olmağa razıyız; başımızda Türk milleti bulursun. Fakat Aydın Yunan'a kalmasın, buradaki mümesillere söyleyelim ki Anadolumuzu

⁴⁰ İzmir Fecayii, s. 141-146; Arıburnu, a.g.e., s. 55-57; Tasvir-i Efkar, İstiklal, Memleket, İkdam, İleri, Yakit, Alemdar Gazetleri, 31 Mayıs 1919.

Yunan yangını harabe etmesin!"⁴¹

Bu son konuşmadan sonra miting kararları şu şekilde belirlenmiştir :

- “1) Türkler, Wilson prensiplerinden kendilerine ait olan 12. maddenin tamamen uygulanmasını isterler.
- 2) Pek çok esir milletlere istiklal verilirken 650 seneden beri Anadolu’da saltanat ve istiklale malik olan bir milletin düçar-ı esaret olması ve edilmesi adalete uygun düşmez.

Kemal-i azm ile hakkımızı istemede son dereceye kadar ısrar edeceğiz. Biz Türk ekseriyete haiz olan memleketlerin birliğine vaki olan tecavüzü, alem-i medeniyet huzurunda protesto ediyoruz.”⁴²

Kararların okunmasından sonra halk sessiz bir şekilde dağıldı.

B) ANADOLU’DA YAPILAN MİTINGLER

1) EGE BÖLGESİ

a) DENİZLİ

Denizli’de Mutasarrıf Faik Bey, İzmir’in işgal haberini alı almaz yanına aldığı Denizli Ahz-ı asker Reisi Miralay Tevfik Bey, Küçükağaoğlu Ali Bey, İzmirlioğlu Hacı Aziz Bey, Tavaslıoğlu Mustafa Bey, Şirvanlı Giyasi Efendi, Küçükoğlu Niyazi Bey ve Defterdar Süleyman Beyler 15 Mayıs 1919’da

⁴¹ İzmir Fecayii, s. 146-149; Arıburnu, a.g.e., s. 57-59; İstiklal, Yeni Gazete, Vakit, Tasvir-i Efkâr, Alemdar, Memleket Gazeteleri, 31 Mayıs 1919.

⁴² Arıburnu, a.g.e., s. 59-60; Tasvir-i Efkâr, İstiklal, İleri, Vakit, Memleket, Alemdar, Memleket Gazeteleri, 31 Mayıs 1919.

Belediye Dairesi önünde miting kararı aldılar.⁴³

Belirlenen günün sabahı erken saatlerinde toplanan miting gününde Denizli Müftüsü Ahmet Hulûsi Efendi halka heyecanlı bir hitabede bulundu:

Muhterem Denizliler... Bu gün sabahın erken saatlerinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak, din ve devlete ihanettir, vatana karşı irtikâb edilecek cürümlerin Allah ve tarih önünde affı imkansız ve gûnahtır. Cihâd, tam manasıyla teşekkül etmiş dini fariza olarak karşımızdadır. Hemşehrilerim, karşımıza çıkarılan dünkü tebeamız Yunan'a biz mağlup olmadık. Onlar öteki düşmanlarımızın vasıtalarıdır. Yunanın bir türk beldesini ellerine geçirmelerinin ve manaya geldiğini İzmir'de şu bir kaç saat içinde irtikâb edilen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir, topsuz-tüteksiz sapan taşları ile de düşmanın karşısına çıkacağız. İstiklâl aşkı, vatan sevgisi, haysiyet şuurumuz ile kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız.

Bu yurda canını verenler şehit, kalanlar gazidirler. Bumutlak olarak cihat-ı mukaddestir. Sizlere vatanımızı düşmana teslim etmenin çaresiz olduğunu söyleyenler, düşman cesareti altında olanlardır. Onlar irade ve kararlarına sahip değildirler. Bu vaziyet onların emri ve fetvası aklen ve şer'an câiz, kabul ve muteber değildir. Meşru olan münhasıran vatan müdafaası ve istiklâl ugruna cihaddir. Ümitsiz olamayınız. Bu livayı hamd altında toplanınız ve mücadeleye hazırlanınız. Müftünüz olarak cihad-ı mukaddes fetvası'nı ilân ve tebliğ ediyorum."⁴⁴

Bu konuşmadan sonra heyecana gelen birkaç kişi daha halka hitap edip, işgali protesto eden konuşmalar yaptılar. Mitingin sonunda İtilâf Devletleri temsilcilerine protesto talgrafları gönderdiler.

⁴³ Ahmet Akif Tüenk, *Milli Mücadele'de Denizli*, İzmir: 1949, s. 8.

⁴⁴ Cemal Kutay, *Kurtuluş ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Ankara; 1972, s. 45-46, Tüenk, a.g.e., s. 9.

Bundan başka 18 Mayıs'da İtilâf Devletleri temsilcilerine telgraf gönderilerek Denizli halkının İzmir'i müdafaaya hazır olduğunu bildirdiler.⁴⁵

b) MUĞLA

Muğla'da Muğla Kuva-yı Milliyesinin liderlerinden Ragıp Bey, öncülüğünde, Hacı Kadızâde Hafız Sabri, Hacı Abbaszâde Emin, Sinanzâde Mehmet Celâl, Keresteci Mestan ve diğer birçok Muğla'nının desteğiyle Koca Han mevkiinde bir miting düzenlendi.⁴⁶

Muğla ve civar köylerinden gelen kalabalık yurttaş topluluğu ile Koca Han kısa sürede dolup taşmıştır. İlk olarak Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi, milli heyecanla dolu bir konuşma yapar: Bunu takiben Dr. Şerif (Baydur) ile Zekai (Eroğlu) Bey şu konuşmayı yapar:

"Ey şimdiye kadar keyiflere kurban, nâ ehil ellerde bâziçe olan zavallı millet!

Artık tamamen yok edilmek üzere ölüm uçurumunun başına getirildin. Ve uçuruma yuvarlanmak üzeresin...

Artık yaşamaya ve ölmeye kendin karar vereceksin. Harpte mağlup olduk. Büyük devlet dediğimiz devletler, topumuzu, tüfeğimizi elimizden aldılar. Memleketimizi taksim odevyorlar. Biraz önce okunan İlhak-ı Red Heyeti telgraflarından da anlaşıldığı üzere İzmir ve civarını da amansız düşmanımız olan Yunanlılara verdiler.

Ve bu gün İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi. Bu gün değilse bile yarın yayılmak üzere yola çıkacaklar. Ellerini kollarını sallıyarak gidecekleri yerlerden onları çıkarmaya çalışmak çok zor olacaktır. Bize intikam kastı ile

⁴⁵ Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara: 1990, s. 65-66; Tütenk, a.g.e., s.9.

⁴⁶ **Türk İstikâl Harbi**, C.II, K.I. s. 130.

yapacakları zulümler akla havsalaya sığmayacaktır. Onun için onları yolda karşılamak, hırpalamak lazımdır.

Bunun için bu gece hükümetin karşısındaki kahvenin bahçesindeki binada böylece ve hatta kalabalık bir halde toplanalım. Bir nizamname hazırlayalım ve yarın camiye gelecek halka okuyup, kabul ve tasdik ettirdikten sonra hemen tatbika başlayalım.

Çalışma bizden, tevfik Allah'tandır..."⁴⁷

Mitingde yapılan konuşmalardan sonra halk, coşkulu bir halde mutasarrıflık binasına yürüyerek, miting heyeti ve Belediye Reisi Ragıp ve arkadaşlarının imzalarıyla mutasarrıfa verilen bu kararlarda şunlar deniliyordu :

- 1) Ahiren İzmir ve havalisinin Yunanistan tarafından ilhak ve İzmir'e çıkartmış olduğu, asakir-i müselleha ile başlamış oldukları işgal hareketini Kemal-i şiddetle protesto ederiz.
- 2) Bu işgal ve ilhaka mani olmak için İzmir'de müteşekkil Reddi-İlhak Heyetiyle teşrik-i mesai etmek ve bu hususda lazım gelen mukarrerat ve tedabiri ittihaz eylemek üzere memleketin eşraf, ayan ve mütenaffizlerinden mürekkep bir heyet olunmasını isteriz.
- 3) Bu hususta Hükümet-i mahalliyeye bir heyet izamıyla heyecan ve teessüratımızın tebliğini, hükümeti merkeziyeye ve diğer icabeden makamata tebligatı lazım ve icrasını isteriz.
- 4) Teşekkül edecek heyetin vereceği mukarrerata tabiyet ve icab eden her türlü maddi manevi müzaheretten geri durmayacağımızı ahdü peyman ederiz. 15 Mayıs 1919."⁴⁸

⁴⁷ Ünal Türkeş, Kurtuluş Savaşında Muğla, C. I, İstanbul: 1973, s. 21-22.

⁴⁸ Y.a.g.e., C. I, s. 254.

Miting kararlarının yüksek sesle okunduğu mutasarrıflık binasında bu kararlara karşı Serficeli Hilmi Bey aynen şunları söyler:

"Muğla'nın kahraman evlatlarının bu istekleri mutasarrıflık makamının da istekleridir. Mutasarrıflık size muin ve zahirdir. Müsterih olun, teşkilatınızı yapın. İcap ederse Allah'a kadar yürüyeceğiz ve şikayetimizi yapmaktan geri durmayacağız."⁴⁹

c) ÇAL

Denizli'nin Çal ahalisi de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline büyük tepki göstermiş ve 17 Mayıs 1919'da Belediye önünde bir miting düzenlemiştir. Müftü Ahmet (Çalgüner) önderliğinde düzenlenen mitingde ihtiyat zabitlerinden Ahmet (Akşit) heyecanlı bir konuşma yapmıştır.⁵⁰ Kurtuluş savaşının öncü müftülerinden olan Çal Müftüsü Ahmet İzzet, o günleri daha sonraları Sebilürreşad dergisinde yayınlanan hatıralarında şöyle dile getirir :

"Allah bir daha o günleri göstermesin, İzmir'in işgali halkda derin ümitsizlik uyandırmıştı. Bunu kırmak için çeşitli yerlerde defalarca nutuklar söyledim. Bu meyanda kaymakam Fazlı Güleç de bana arka çıkarak, askerlerimiz cepheyi bırakmıştır, müftü efendinin dediğini yapmaktan başka bir yol yoktur.

Bu sırada Ferid Paşa'nın "Yunanlılara karşı koymayınız onların işgalinden korkmayınız" mealindeki telgrafından bahseden Darülfünûn mezunu Ortaköylü Emin Efendi, buna karşı cevaben, her şeyimizle düşmana karşı koyarak vatanımıza ayak basmasına tahammül etmeyeceğiz. Her şeyimizle düşmana karşı koyacağımız. Allah'ın izni olmadan memleketimize düşman

⁴⁹ Y.a.g.e., C. I., s. 254.

⁵⁰ Tütenk, a.g.e., s. 10.

giremeyeceğini bildirdi. Bu sırada hazır bulunan kalabalığa bu durumun geçerliliği sorulduğunda onlar da, "evvelâ siz içinüz (Müftü, Kaymakam, Emin Efendi) fikir birliği yapınız, bize bildiriniz. Biz müdafaa için hazırız." dediler.⁵¹

d) KARACASU

İzmir'in işgalini haber alan ilçe halkı hemen aynı gün büyük bir miting düzenlemiş, yaklaşık yirmi bir kişinin katıldığı miting sonunda eşraftan yirmidört kişinin imzasıyla çeşitli makamlara şu protesto çekilmiştir :

Asil ırk ve soyumuz ile açık bir hakkımız olan memleketimize uzanan tecavüz elinin bu gün korsanca İzmir'in işgalini bütün teessürümüzle haber aldık. Bütün dünya milletleri ve tarihin tanıklığı, önünde milli varlığımız ansızın ve layık olmadığımız ani bir darbe ile hayati bir merkezimize vurulan düşman hançerlerinin hayatımıza verdiği vatansever azim ve Türklüğe has olan temizlik ve büyüklük ile hayatımızı fedaya bizi hazırladı.

Bugün ilçe merkezinde toplanan bütün halk yaptıkları mitingde, İzmir'in Yunanlılara ilhakını, devletler hukukuna isyan ile, bunda ısrar etmenin bizim için ölüme bir teşvik olmasından başka bir şey ile tefsir edilemeyen ve elim akıbetlerine canını feda etmeye hazırlanan yirmi bin kişilik, millet efradı ölmeye yemin ederek yapılan işgalin kaldırılmasını, insan evletlerinin kanının haksız yere dökülmesinden çekinilmesi teşebbüslerine başlanması lüzumunu arza karar verdi. Gerçi harb-i umumiye iştirakimizi temin eden beş-altı maceracı komitecinin yanlış hareketlerinden hasıl olan Wilson'un adalet prensibine kanaatle, İtilâf Devletleri'nin adâletlerinden ümitli olarak silahlar terk edildi ise de, ta Selçuklular devrinden miras kalan ve bütün Türk unsuru ile meskûn vatanımızın en ufak bir barçasını bile ansızın ilhâk ve işgale katiiyen kayıtsız kalmayarak bütün millet, varlığı ile ölmeğe hazır ve bu azimden hiç bir kuvvetin döndüremeyeceğini son

⁵¹ Kadir Mısıroğlu, Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahidler, İstanbul: 1967, s. 142-143.

ve kat'i aht'ü misâk üzere arz ve hukuk-ı sarîhadan vatanımızın muhafazasını isteyerek, cevabını makina başında bekliyoruz.⁵²

e) ISPARTA

Mütarekeden sonra Isparta'da Tahirpaşazade Hafız İbrahim'in kurduğu Cemiyet-i İlmîye ve Süleyman Turgut'un başkanı olduğu Gençler Yükselme Cemiyeti gibi cemiyetler Yunan işgalinin başlangıcında ilk protesto ve mitinglere öncülük ettiler. Bu cemiyetler, "Isparta Milli Müdafaa-i Vataniye Heyeti" adıyla 20.Haziran.1919'da bir miting düzenlediler.

Bu cemiyetler Ekim 1919'dan itibaren Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla bütün kuvvetleri üzerine toplayıp bölgede tek otorite oldu.

Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bölgede kendi çapında etki yapabilmek için 24.Aralık.1919'da Cemiyet önündeki meydanlıkda bir miting düzenledi. 15.000 kişinin katıldığı mitingin sonunda alınan kararlar İstanbul'daki yabancı temsilciler ve bütün yabancı gazetelere gönderildi. Miting sonunda alınan kararlar arasında; tamamıyla masum ve mazlum olan Türk milleti hakkında Wilson prensiplerinin uygulanması isteniyordu.⁵³

f) BURDUR

19.Ağustos.1919'da kurulan Burdur Heyet-i Milliyesi de Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı 20.12.1919 tarihli direktifle çalışmalarına hız verdi. Heyet, 6.Şubat.1920'de Burdur'da Maraş'ın işgaline karşı bir miting düzenledi. Mitinge katılan binlerce ahali adına alınan kararlar aynı gün, İstanbul'da İtilaf Devletleri

⁵² Belgelerle Türk Tarihi Belgesi, C.II., Sayı 10 (Temmuz 1968), s. 23-24.

⁵³ Köstüklü, e.g.e., s. 103.

temsilciliklerine ve İstanbul'da yayınlanan Fransız basınına ve Fransız siyasi temsilcisine protesto telgrafı şeklinde bildirildi. Bu telgrafta, Fransız ve Ermenilerin Maraş'ta Türklere yaptıkları mezalim kınanıyor ve Burdurluların Wilson Prensiplerine aykırı, milli, örfi, lisani, dini birliği ihlal edecek herhangi bir teşebbüse karşı kayıtsız kalamayacakları" ifade ediliyordu.⁵⁴

2) MARMARA BÖLGESİ

a) INEGÖL

Inegöl'de 16.Mayıs.1919'da İzmir'in işgalini protesto için yaklaşık beş bin kişinin katıldığı bir miting yapıldı. Mitingde yapılan konuşmalarda, İtilaf Devletlerinin adalet ve hakkaniyetinden henüz ümit kesmediklerini ve büsbütün karamsarlığa düşmeğe gerek olmadığını söylediler.

Miting sonunda alınan kararlar telgraf şeklinde İtilaf Devletleri temsilciliklerine, çeşitli ülkelerin Kralve Cumhurbaşkanlığına ayrıca Versay Sulh Konferansına gönderildi.⁵⁵

Bunlardan "Inegöl Miting Heyeti Namına Ahmed" imzasıyla 16.Mayıs.1919'da İstanbul'daki Fransız, Amerikan, İtalyan ve İngiliz temsilciliklerine gönderilen telgrafta şunlar belirtilmektedir.

"İzmir'in Yunan askeri tarafından işgalini hayretle işittik. Bizim de meyl ettiğimiz prensiplere (Wilson Prensipleri) asla uymayan kararı şiddetle protesto ederiz. Türk unsurunu mahva sürükleyen ve çoğunluğu dikkate almayan ve bu kararın tatbikinin devamı mümkün olamaz. Bizimle mertçe dövüşen ve bütün mütareke süresinde insanlığın ve adaletin koruyucusu olduklarını iddea eden dört İtilaf Devleti'ndan bu kararın değiştirilmesini talep eder, aksi halde meyus

⁵⁴ Y.a.g.e., s. 116-117.

⁵⁵ İstiklal Gazetesi, 18.Mayıs.1919.

ve mahkum bırakılan bir hakim unsurun arzu edilen dünya barışına nasıl hizmet etmesi mümkün olabileceğini sorarız.⁵⁶

Bu telgrafların gönderilmesinden sonra miting sükunetle dağılmıştır.⁵⁷

b) SARAY

Kırklareli'nin Saray ilçesi halkı da İzmir'in işgalini önce çeşitli makamlar nezdinde protesto etmişler, ancak bekledikleri yanıtı alamamaları üzerine kaza merkezinde büyük bir miting düzenlemişlerdir.

Miting sonunda yeniden İtilaf Devletleri ile ilgili makamlara miting kararı şeklinde protesto telgrafları çekmişlerdir. Bunlardan Saray Belediye Başkanı Kamil, Trakya Paşaeli mümessili Sadık ve Saray Cemaat-i İslamiye Reisi Kadı Ahmet Nuri" imzasıyla⁵⁸ matbuat müdürlüğüne gönderilen telgrafta şöyle denilmektedir.

"İzmir'in işgali ile ortaya çıkan maziyet hala düzeltilmemiştir. Bundan dolayı merkezde toplanan kaza halkı heyecanlı ve büyük miting yaparak, İzmir halkındaki uygulamanın tekrar protestosuna karar verdi. Türklüğe ve İslam unsuruna şimdiye kadar muhtelif verilelerle yapılan açık haksızlıklar ve hiçbir suretle tevîl kabul etmeyen son harekete ek olarak hatırlatılırsa tarihi dünyanın mevcudiyeti için cihade eden Türklüğün tahammül edemeyeceğini son darbe-i hareket" giderilmediği takdirde, parlak mazinin şerefine, Türk erleri, yurdu, yuvası ve en mukaddes bildiği namusu ve dini namına mücadeleye hazır bulunduğunu, adaleti kendilerine esas kabul ettiklerini kainata açıklayan İtilaf Devletlerine ilan ederiz.⁵⁹

⁵⁶ İzmir Fecayii, s. 155.

⁵⁷ İstiklal Gazetesi, 18.Mayıs.1919.

⁵⁸ İstiklal Gazetesi, 23.Mayıs.1919, Miting tarihi gazetede verilmemektedir.

⁵⁹ İstiklal Gazetesi, 23.Mayıs.1919.

c) **BABAESKI**

Babaeski halkı da İzmir'in işgalini protesto amacıyla yaklaşık on bin kişinin katıldığı bir miting düzenlemiştir. 19.Mayıs.1919'da yapılan miting sonunda kazanın ileri gelenlerinin imzalarını⁶⁰ taşıyan ve Sadaret Makamına ve İtilaf Devletleri temsilciliklerine gönderilen portesto telgrafında şunlar söylenmektedir :

"Adalet ve milli haklar temellerine muhalif olarak İzmir'in Yunan askeri tarafından işgalini büyük bir teessürle aldık. Milyonlarca evladımızın mahvına sebep olan ve bu umumi harp sonunda biz Yunanlılara değil, büyük devletlere yenilmiş ve onların adil kararlarına uymak mecburiyetinde kalmış ve adalet ise İzmir'imizin ebediyyen Türkler'de kalma suretiyle tecelli edeceği açık bulunmuş olduğundan, yapılan işgali şiddetle protesto eder, hükümetimizin bu konuda yapacağı bütün teşebbüslere varlığımızla desteklemeye hazır olduğumuzu ve yapılan işgali operatif bir maksat için geçici ise bunun büyük devletler askeri tarafından yapılmasını istirham ve Yunan askerlerinin İzmir'den çekilmelerini büyük bir sabırsızlıkla bekleriz."⁶¹

⁶⁰ Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, C. II, Sayı: 8, s. 7, Belge No : 4, Buradaki imza sahiplerinden bazıları şunlardır: Belediye Reisi Ömer, Müftü Vekili Hasan, EŞrafdan Rasim, Kuleli adına Şükrü, Kadiyöy ahalisi adına Muhtar Mehmet ...

⁶¹ Y.a.g.e., s. 7; İstiklal Gazetesi, 18.Mayıs.1919.

d) EDİRNE

Izmir'in işgali Trakya bölgesinde büyük bir tepki görmüştür. Bu cümleden olarak Edirne'de ilk defa 19.Mayıs.1919 günü büyük bir miting düzenlenmiş ve miting kararları şehrin ileri gelenlerin imzalarıyla⁶² sadaret makamına bildirilmiştir.

Bu kararlardan İtilaf Devletleri temsilcileriyle Sadaret Makamına gönderileninde şöyle denilmektedir:

"Izmir'in işgali şehrimizde duyulduğu dakikada bütün memleket gece ve gündüz yaslı bir ruh haleti içinde baştan başa titredi, İzmir, Osmanlı anıtlar silsilesinin övünülebilecek bir tacı olduğu cihetle galiplerin zafer kazanan silahlarından çok hak ve adalete uyularak milletlerin uyuşmazlıklarının çözümleneceği ve yorgun insanlığa sükun ve güvenlik vereceklerini vaad eylemiş iken her hakkın, her adaletin Yunan Hükümetine terk ve tevdi edilmesi, şu insanlık vaadleri ile teklifi kabul olmayan haksız bir muameledir.

Bu gün adalet bekleyen büyük bir alahi kitlesi, yaptığı toplantıda bu açık haksızlığın, büyük devletlerin kendi koydukları formüller içinde düzeltilerek Osmanlı haklarına uyulmasını, büyük tantanalar ile ilan edilen prensiplerine dayanarak istirham ederiz."⁶³

Izmir'in işgalini protesto için Edirne'de 27.Mayıs tarihinde ikinci bir miting düzenlenmiştir.

Sultan Selim Camii önünde yapılan mitingde konuşan Avni Bey, Merkez Numune reşidesi Müdürü Hamdi Bey ve Matematik öğretmeni Ömer Natfi Bey

⁶² Bu şahıslardan bazıları şunlardır : Belediye Reisi Şevket, Müftü Şaban, Hürriyet ve İtilaf Şube Reisi İbrahim, Trakya Müdafaa-i Hukuk Heyeti Reisi, Mestan, Yedek Subaylar Cemiyeti Reisi, V.Seyfettin, Ticaret Odası Reisi Ahmet ...

⁶³ Yeni Gazete, 25.Mayıs.1919.

yaptıkları konuşmalarda; "Bizleri batırmak istiyorlar, ecdadımızın ruhları buna imkan vermeyecektir." denilerek halkı mücadeleye çağırıyorlardı.⁶⁴

Daha sonra konuşan Darilumallimin Müdürü Rıdvan Bey ve Şeref Bey, Türk Milletinin içinde bulunduğu durum ve tarihi özelliklerini anlatarak, milletimizin bu işgale ve sonrasına kesinlikle kayıtsız kalamayacağını, Türk'ün henüz son sözünü söyleyemediğini ve istiklaâli uğruna ölmeğe hazır olduğunu belirttiler.

Bu mitingde de şu kararlar alınmıştır.

- 1) Merkezi İstanbul olmak üzere bütün Edirne vilayetimiz küçük Asya'dan ve Türklerin ekseriyet teşkil ettiği mahallerin hakimiyetinin Osmanlı'dan ayrılması kesinlikle mümkün olamaz.
- 2) Savaştan önce sınırlarımız içinde bulunan ve islam unsuru ile meskun dan memleketlerimiz Osmanlı idaresi altında kalmalı.
- 3) İzmir'de Yunan kuvvetlerinin derhal memleketlerine iadesiyle Osmanlı hakimiyetinin kayıtsız şartsız devamının bütün cihana karşı kesinlikle temini.
- 4) Geldikleri günden beri müslüman unsurun bütün mukaddesatına taarruzdan bir dakika bile durmayan Yunan kuvvetlerinin Edirne vilayetimizi içindeki sınırdan derhal aldırmasınintemini ile gerek sınır boyundaki halkımızın gerekse bütün yolcularımızın hayat ve mukaddesatının tecavüzden masun bir hale getirilmesi.
- 5) Yukarıdaki dört hususun temini, her neye muvafık muhterem hükümetimizin üzerinde önemle durmasını, bugün Sultan Selim Camii avlusunda toplanan on bin müslüman istirham etmektedir.

⁶⁴ Zekai Güner, *Trakya - Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: 1992, s. 79.

Bağlı oldukları hükümete söz konusu hususların temini hususunda bütün mallarıyla, canlarıyla, tekmil varlıklarıyla yardımda bulunacaklarına mevcudu onbin kişi yemin ederek karar vermişlerdir.⁶⁵

e) BURSA

İzmir'in işgalini izleyen günlerde pek çok yerde olduğu gibi Bursa'da da bir dizi miting yapılmıştır.⁶⁶ Üç gün süren mitingler sırasında konuşmalar İzmir'den gelen görgü tanıklarının haberlerine dayanarak İzmir'deki Yunan vahşetini çok çarpıcı bir şekilde anlatmışlardır.

Binlerce Bursa'lının matem bayraklarıyla hazır buldukları mitingde İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılması istenerek, bu amaçla ilgili makamlara protesto telgrafları gönderilmiştir.

Bunlardan 21 Mayıs 1919 tarihli "Umum Bursa Halkı" namına Belediye Reisi Ziya" imzasıyla Amerika temsilcisine gönderilen telgrafta genel tema olarak, "İzmir'in Yunanlılarca işgalinin hiçbir haklı sebebe dayanmadığı bu haksızlığın düzeltilmesi için de Amerikan Başkanı Wilson'un aracılık etmesinin Bursa halkının bu yöndeki istihamı olduğu dile getiriliyordu.⁶⁷

Aynı meyanda bir başka telgraf da İtalyan temsilciliğine gönderildi.⁶⁸

Daha sonra bir heyet oluşturularak miting kararları bizzat padişaha bildirilmek istenmiş, bu amaçla 25 Mayıs 1919 da sadrazam ile görüşülmüş, sadrazamın bu yöndeki desteği sağlanmıştır.⁶⁹ Ancak bu girişimin sonucu

⁶⁵ İleri Gazetesi, 31 Mayıs 1919.

⁶⁶ Yeni Gazete, 21 Mayıs 1919.

⁶⁷ İstiklâl Gazetesi, 23 Mayıs 1919.

⁶⁸ İstiklâl Gazetesi, 23 Mayıs 1919.

⁶⁹ İleri Gazetesi, 26 Mayıs 1919.

bilinmemektedir.

f) **İZMİT (KOCAELİ)**

İzmir'in işgalini protesto etmek için 22 Mayıs 1919 da İzmit'te de büyük bir miting düzenlenmiş ve miting kararları beş maddede toplanarak ilgili makama gönderilmiştir.

Bu kararlarda şu görüşlere yer verilmiştir.

- 1) İzmir'de Türk ismetinin, islâm mukaddesatının uğradığı bütün fecâyii resmi lisan ile hükümete ilân olunmuştur.
- 2) Osmanlı saltanatının maruz kaldığını öğrendiğimiz darbenin derecesinden millet haberdar edilmelidir.
- 3) Umumi milli hissiyatı aksettirmekte olan matbuatın bu hususda sansür takibinden büsbütün uzakta bulundurulmalıdır.
- 4) Mezarımız üzerinde arzularımız hilafına bir din hissiyat taşımasına müsaade edemeyeceğimize İtilaf Devletleri inanmalıdırlar.

Washigton'un mezarında insanlığa karşı ortaya koyduğu düsturlarla, namusunu elimize rehine veren Wilson hazretleri için sözünü yerine getirmek bütün Amerika milleti namına bir haysiyet meselesi telakî edilmelidir.⁷⁰

⁷⁰ İleri Gazetesi, 24 Mayıs 1919.

g) BALIKESİR BÖLGESİ MITİNGLERİ

Izmirde Yunan işgali devam ederken, İtilâf Devletleri'nin bu duruma duyarsızlıklarını sürdürmeleri üzerine "Karesi ve Saruhan Livaları Hareket-i Milliye ve Heyet-i Umumiye"si bir toplantı yaparak, İngiliz Başkumutanı Milne'nin, "çeşitli cephelerde çarpışan Kuvayı Milliye'nin üç kilometre geriçekilmesi" yönündeki talebini⁷¹ şiddetle protesto etmek, gerektiğinde her fedâkârlığının göze alındığını bildirmek amacıyla merkezde ve çevrede büyük mitingler yapılmasını kararlaştırıldı.⁷²

Miting davetiyesi İzmir'e Doğru Gazetesi'nde çerçeve içinde yayınlandı.
(27 Kasım 1919)

Bu çağrıda şöyle deniliyordu:

"İzmir'imiz için miting"

Yarıncı cuma günü namazdan sonra Belediye önünde sevgili İzmir'imiz için büyük bir miting yapılacaktır. Her müslümanın bütün işlerini terk ederek Belediye önünde vatanın menfaati namına ehemmiyetle tasviye olunur.⁷³

Ertesi gün 28 Kasım 1919'de belirlenen saatte Belediye önünde onbini aşkın kişinin katıldığı büyük bir miting yapıldı.

Mitingde önce Müftü 'Efendi beliğ bir hutbe okumasının ardından kürsüye Vehbi (Bolak) Bey geldi.

Vehbi Bey yaptığı konuşmada Wilson prensiplerine uyulmadığından şikayet ederek, İzmir'de Yunan zulmünden bahsetmiş ve şunları söylemiştir:

Vehbi bey, Vatandaşlar! diye başlayan konuşmasında galip devletlerin, Wilson ilkelerinin onikinci maddesini tekrar hatırlatarak bu devletlerin beklenen

⁷¹ Tansel, a.g.e. C.II, s. 193, İzmir'e Doğru Gazetesi, 23 Teşrinisani 1919.

⁷² İzmir'e Doğru Gazetesi, 23 Teşrinisani 1919.

⁷³ İzmir'e Doğru Gazetesi, 23 Teşrinisani 1919.

adaletin sağlanmasında gösterdikleri kayıtsızlığa dikkat çekmiştir.

Izmir'de yapılan mezalime karşı hakkı ve insanlığı gayet iyi anladıkları için vilayet halkı ve kazalarının silaha sarıldıklarını belirtir.

Türk milletinin ölmediğini ve ölmeyeceğini, Yunanlıların İzmir'e Venizelos'un iddia ettiği gibi çiçekle karşılanarak girmediğini belirterek bölge halkının artık Avrupa'dan adalet istekleri yerine çareyi silaha sarılmakta bulunduğunu söyledi.

Mamafih zannediyordukki Tahkik Heyetinin raporundan sonra büyük devletler bu fecayfe bir son verecekti. Maalesef son alınan habereler göre bu hak teslim edilmekle beraber zulmün devamına karar verilmiştir.

Efendiler! Bir ferd, bir millet ölümü göze almazsa yaşayamaz. Milletler yaşamak için ölmekten çekinmezlerse esir edilemezler.

Biz de memleket için icap ederse ölmeye azm ettiğimiz için aylardan beri dişlerimiz ve tırnaklarımızla Yunan zulmüne karşı mukavemet ediyoruz ve böylelikle yaşayacağız demektir.

Kanî olalım ki konferansın kararı müttefikan verilmemiştir. Avrupa'da bize hak verecek ricalin varlığına inanıyoruz. Fakat hak Hz. Adem'den bu ana kadar kuvvetle ilhak edilmiştir. Şayet bu kararda ısrar edilirse yaşamak için sonuna kadar harb edeceğiz.

Çünkü Yunan İzmir'de kalırsa Anadolu'da hiç bir ferdin yaşamasına imkan yoktur. Biz hakkımızı silahla müdaafaya azm ettiğimiz içindir ki İzmir'in Türk kalacağına ihtimal vermiyoruz. Bütün müslümanlardan bu karara iştirak etmelerini bekliyoruz... Müslümanlar! bu karara iştirak ediyormusunuz? (Hay hay ediyoruz, sonuna kadar sedaları) Tevfik Allahdan ⁷⁴

Daha sonra kürsüye gelen Vasıf (Çınar) Bey de aynı şekilde heyecanlı ve etkili bir konuşma yaptı.

⁷⁴ İzmir'e Doru Gazetesi, 30 Teşrin-i sanî 1919.

Konuşmasında özetle, Türk milletinin üç asırdan beri zalim kuvvetler karşısında harb ettiğini, manevi değerlerinin bu ana kadar bu denli tehlike altına girmediğini belirtti.

Geçmişte Balkan milletleri (Sırlar, Bulgarlar, Yunanlılar) mülkiyet hissiyle harekete geçerek Türklüğü boğmaya kalktığını bu tehlikenin de günümüzde bu aşamaya geldiğine dikkati çekti.

Türk milletinin bu durum karşısında gösterdiği tepkini, milletimiz için medâr-ı hayat olacağını belirterek eğer vicdanlarımızdan yükselen sesler daima Yunanlığı kahretmeğe matuf olursa emin olalım ki arkadaşlar, bizimde İstikbalimiz parlak olacaktır.⁷⁵ diye konuşmasını tamamladı.

Daha sonra, Belediye Reisi, Heyet-i Merkeziye üyeleri ve eşrafın katılımıyla miting kararları tesbit edildi.

Bu kararlarda şunlar belirtilmiştir.

1) İzmir, ezici bir nüfus çoğunluğu, hakiki bir arazi ve emlak malikiyeti, inkar mümkün olmayan tarihi ve milli haklar itibarıyla Türk'tür. Millet'in hak ve saadeti namına meydana gelen ve milyonlarca insanın yok olmasına sebep olan Harb-i Umumiden sonra İzmir'in Yunan işgali altında bırakılması kadar feci bir zulüm örneği gösterilmez.

2) Türk, Yunan idaresi altında yaşayamaz. Türk bu gerçeği cihan harbinden bitab çıkmasına rağmen altı aydan beri döktüğü kanlarla, yaptığı fedakarlıklarla katiyyen isbat etmiştir.

3) Seksen bin İslam muhacirinin sefalet manzarası, namuslarına tecavüz edilen binlerce kadın matem sesleri karşısında, Avrupa medeniyet dünyası hale kayıtsız kalacaksa Türk için silah başında her neye mal olursa olsun ölmekten başka çare yoktur.

4) Müttefiklerin Yüksek Meclis'in geçici Yunan işgalinin devamını karar altına alması, hakka karşı gösterilen en büyük zülümdür. Türk milleti bunu

⁷⁵ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-isani 1919.

şiddetin, zorbalığın bir sonucu olarak kabul eder ve bilmek zorundadır ki Harb-i Umuminin başlangıcından beri İtilaf Devletleri'nin ilan ettikleri bütün yüce prensiplere rağmen, dünyada milletlerin varlığı ancak kuvvet ve silah ile temin edilebilecektir.

5) Türk Milleti Anadolu'nun kalbi olan İzmir'i kurtarma için her türlü fedâkarlığı yapacak Yunanlılar'ın işgal sahasının tehdit edilip edilmemesi, bu milli kararın üzerine tesir etmeyeceğinden, gayesine doğru daha ateşli bir azm ile yürüyecektir. 28.11.1919."⁷⁶

Bu kararlar daha sonra İtilâf Devletleri temsilcilerine gönderildi.

Balıkesir mitinginin yapıldığı aynı günde, Balıkesir ilçeleri (Sındırgı, Edremit, Burhaniye) ve çevre illerde (Soma, Kırkağaç, Akhisar, Balya Gelenbe, Şarkışla, Aziziye), Paris Müttefik Meclisi'nin Yunan işgalinin devam etmesi yolundaki kararını ve İzmir ile çevresinde devam etmekte olan Yunan mezalimini protesto mitingleri düzenlendi. Bu mitingler sonunda alınan kararlar, "Balıkesir Heyet-i Milliye Heyet-i Umumiyesine" gönderilerek, onların vasıtasıyla ilgili makamlara duyurulması istenildi. Bu mitinglerde alınan kararlar da, İzmir'e Doğru Gazetesinde yayınlanan suretlerinden anlaşıldığı üzere, Balıkesir Mitingi kararlarına paralel olarak her biri durumun ciddiyetini ve alınacak çareleri kendi bölgeleri açısından dile getirir niteliktedir.⁷⁷

Bunlardan Sındırgı Mitingi sonunda alınan kararlar miting heyeti tarafından ilgili makamlara şu telgrafla bildirildi:

"Mukaddes vatanımızın ayrılmaz bir parçası olan sevgili İzmir'imizin zalim ve gaddar Yunanlılar tarafından bir müddet daha işgalin devamına Müttefikler Yüksek Meclisince karar verdiği haberi Sındırgı Kazasını, otuz binden fazla islam ahalisini fazlasıyla üzmüştür. Bu kararı içimizde cuma günü yapılan mitingde yapılan konuşmalarda da görüldüğü gibi Yunan mezalimini bütün varlığımızla protesto etmeğe hazırız. Bu konuda size (Balıkesir Heyet-i Milliyesi) vekalet vermeyi

⁷⁶ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-isani 1919; Kazım Özalp, Milli Mücadele, C. I, Ankara: 1971, s. 76-77.

⁷⁷ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-isani 1919.

kararlaştırmış olup, bu uğurda alacağınız kararlarınız kabule hazır olup sonuğlarından malūmat verilmesini rica ederiz.”⁷⁸

Edremit mitingi sonunda alınan karar ise eğrafın imzaları ile Balıkesir Merkez Heyetine şu şekilde bildirilmiştir :

“Dūnyanın sūkunetini sarsan Cihan Harbi'nin sonunda deęiřen muhtemel coęrafya, hep felaket gōrmūř vatanın, keder gōrmūř milletin aleyhine olması, dūnyanın geleceęine saadetler vaad eden medeni Avrupa'nın adalet anlayıřında kara bir lekedir. řu halde bulanık suda balık avlamak isteyen Yunanlıların, bir bir bastıkları pis ayaklarıyla yaptıkları iřgalleri temiz vatanımızdan kaldırmak da, hak ve adaletin gōzcūřu olan Avrupa ięin vazife deęil midir?

Avrupa ve Amerika Heyetlerinin bir ęok araştırmaları sonunda apağık bulunan milli haklarımız teslim edilmiş olmasına rağmen, İzmirimizin ve havalisinin hala haksız Yunan işgali altında bulunmasını protesto eden ve řu dakika toplantıda bulunan būtūn Edremit ve civarı halkı, bu milli emelimizin İtilaf Devletlerinin siyaset ve insaf anlayışına duyurulması ięin yardımlarınızın temini ve vakaletimizi Heyet-i Aliyyenize verdiğimizi bildiririz.”⁷⁹

Burhaniye mitingi sonunda ise Balıkesir'e şu kadar telgrafı gōnderilmiřtir :

“Bu gūn oęleden ōnce Musalla nam-ı mahalde binlerce halk toplanarak Paris Sulh Konferansı'nın kararını protesto ettiler. Lazım gelen teēebbūřlerde bulunmak ięin buna miting heyeti vekil tayin edildi. Adı geęen Heyet dahi merkez miting heyetini vekil ettikleri arz olunur.”⁸⁰

⁷⁸ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-isani 1919.

⁷⁹ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-isani 1919.

⁸⁰ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-isani 1919.

3) İÇ ANADOLU BÖLGESİ

a) ANKARA

Kurtuluş savaşının merkezliğini yapacak olan Ankara'da da İzmir'in işgali büyük tepkilere yol açmıştır.

İşgalin ertesinde (16.Mayıs) yapılan ilk mitingde, İşgalin Wilson ilkelerine aykırı ve kabul edilemez olduğu belirtilmiştir.⁸¹

Miting sonucunda alınan kararlardan İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilciliklerine gönderilen bildiriye özetle şu görüşlere yer veriliyordu :

"Yenik olarak çıktığı Birinci Dünya Savaşından sonraki yazgısını kabullenen (Wilson ilkeleri çerçevesinde) Osmanlı Devleti, toplanacak sulh konferansından adalet beklerken hernesurette olursa olsun, topraklarında gayr-i meşru özel istekleri olan bir devlet'in askerleri tarafından Anadolumuzun "tenkis-i bahriye" sini teşkil eden vilayetimizin işgali Ankara halkı nezdinde büyük infiale neden olmuştur.

Bu durumun düzeltilmesini, bu işgalin galip müttefik devletlerce yapılmasını istirham ediyoruz.

Wilson ilkelerine olan bağlılığımız ve güvenimiz sürerken birden Aydın Vilayetimizin de Yunanlılarca işgali bizi üzüntüye boğmuştur.

Yüksek insani prensipleri içeren Wilson ilkeleriyle çalışan bu durumun gereği gibi algılanmasını Amerika Hükümeti ve kamuoyundan beklemekteyiz.⁸²

Ankaralıları işgal karşısında bu mitingle yetinmediler, 25.Mayıs.1919'da Hükümet Konağı önünde toplanan ikinci mitingde de heyecanlı konuşmalar yapılmıştır.

Ali Fuat (Cebesoy)'un belirttiğine göre 29.Mayıs.1919'da yine aynı yerde büyük bir protesto toplantısı yapılmıştır.

Bütün Ankaralıların katıldığı bu mitingde oldukça canlı geçmiştir.

⁸¹ Yeni Gazete, 21.Mayıs.1919.

⁸² Yeni Gazete, 21.Mayıs.1919.

"O günkü manzara gözlerimin önüne geldiği zaman mücadele yıllarının en tatlı heyecanını duyar, Vatanperver Ankaralıları takdirde yad ederim."⁸³ der.

Hakkı Naşıit Uluğ da; halkın her kesiminden gelen büyük kitlenin katıldığı bu mitingın fevkalade heyecanlı geçtiğini teyid etmektedir.⁸⁴

b) KESKİN

Yine İzmir'in işgali zerine Ankara'nın Keskin ilçesinde 16.Mayıs.1919'da kalabalık bir yurttaş topluluğunun katıldığı bir miting yapılmıştır.

Miting sonucunda "mum alahinamına Müftü Mehmet Sadık ve müteaddid imzalar"⁸⁵ adını taşıyan İtilâf Devletleri temsilciliklerine gönderilen protesto telgrafında Şu görüşlere yer verilmiştir.

İzmir'in işgalinden dolayı halka derin bir teessr, meydana geldiği belirtilerek Şöyle denilmektedir: "Bu işgal hareketini milli haysiyetimize ve hukukumuzla açık bir tecavüz telakki ederek, bütün heyecanımızla harekete hazırız. Dört devletin milli haklar hakkındaki vaadlerine güvenerek sükunet ile mütarekenin başlangıcından beri hakka riayet edileceğini umduğumuz halde, iş bu vaatlere müstenid ilmi görüşlere de uymayan işgal hareketini, milli Şeref ile mütenasip bir suretle muhalefette bulunulmasını "Hükümet-i Őleniyye" den talep ve temenni eder, bu hususta maddi ve manevi bütün fedakarlığa hazır ve amade bulunduğumuzu arz ederiz."⁸⁶

⁸³ Cebesoy, a.g.e., s. 63.

⁸⁴ Hakkı Naşıit Uluğ, **Hemşehrimiz Atatürk**, İstanbul: 1973, s. 12.

⁸⁵ **İzmir Fecayli**, s. 163; **İstiklal Gazetesi**, 20.Mayıs.1919, tarihli sayısında imza sahipleri Şu Şekilde verilmiştir. Umum ahali adına Müfte Mehmet Sadık, Sulh ve Selamet-i Umumiye Şube Reisi Hüseyin Mazhar, EŞraftan Ziya, Ömer Fehmi, Yahya ve Mahmut.

⁸⁶ **İzmir Fecayli**, s. 163; **İstiklal Gazetesi**, 20.Mayıs 1919.

c) ESKİŞEHİR

Eskişehir'de de İzmir'in işgalini protesto amacıyla 17.Mayıs.1919 günü Odunpazarı'nda büyük bir miting yapılmıştır. 10.000 kişinin katıldığı mitingle ilgili haberler ve konuşmalar o yıllarda Eskişehir'de yayınlanan İtidal Gazetesinde ayrıntılı olarak yayınlanmıştır. Biz burada bu mitingin en çarpıcı konuşmasını İstanbul'da yayınlanan İstiklal Gazetesi'nden veriyoruz.

Miting konuşmalarından önce o zamanki olayları anlatan ve miting heyetince hazırlanan miting beyannamesi okunmuştur. Bu beyannamede işgalin haksızlığı ve yanlışlığı vurgulanarak, Türk milletinin istiklaline bağlılığı teması işlenmiştir.⁸⁷

Daha sonra konuşmalara geçilmiştir. Bu konuşmalardan biri de Darül-Muallimin Fenn-i Terbiye muallimi Murad Bey'in konuşmasıdır. Murad Bey konuşmasında şöyle demiştir :

“Kalbleri vatan endişesiyle çarpan muhterem Hazır-ı kiram!

Bugün hepimizi buraya bu meydana sevk eden amel nedir? İşlerinizi tatil ettiren, dükkanlarımızı, mağazalarımızı kapattıran, bizi keder ve matemlere gark eden sebepler nedir? Of! ... İzmir'imiz o güzel ve şirin İzmir'imiz uğradığı o elim akıbet değil mi?

Bağrımızı yakan, kalblerimizi sızlatan, benzimizi sarartan, bizi düşündüren, ağlatan hep o hep onun akıbetinin endişesi değil mi? Hisler, heyecanlar, sevinçler, kederler birbirimize çabuk sirayet eder. Hele bu hisler ve heyecanlar hepimizi alakadar eden ve hepimiz tarafından takdis edilen bu vatana ait olursa daha süratle hepimizi istila eder, kaplarımızı kaplar. Biz İzmir'imizin başına gelen bu felaketi alırmaz bir şimşek darbesiyle beynimizden vurulduk. Şiddetli bir elektrik cereyanına maruz kalmış gibi baştan başa birden sarsıldık. Birbirimizin arkasından tabii bir şevk ile koşmağa başladık ve burada toplandık.

Buraya ne için geldik? Burada ne yapmak istiyoruz? Evet bütün cihana “vatanımıza dokunmayınız, ona tecavüz etmiyiniz!” diyeceğiz. Sonra hükümetimize

⁸⁷ İstiklal Gazetesi, 23.Mayıs.1919.

hitap edeceğiz. Çekinmeyiniz, Hakkımızı müdafaa ediniz, her türlü fedakarlığı yapmaya hazır koca bir millet işaretime bakmaktadır. Vatan müdafaa için size yardımcı olacaktır. Dört seneden beri hatır ve hayale gelmedik fedakarlıklar icra ettik. Harp cephelelerinde çarpıştık, vurduk, vurulduk, soğuktan, sıcaktan, hastalıktan, açlıktan öldük. Cephe gerisinde aç, çıplak kaldık, hastalık, sefalet çektik. Fakat yine tahammül ettik, ses çıkarmadık ... Acaba bu fedakardıkları bize yaptıran hangi kuvvet, hangi saikaydı? Vatan endişesi, vatan müdafaa ve muhafaza etmek emeli değil mi idi? Dalgalara cereyanlara kapılmış bir sandalın enginlere, sevk edilmesi gibi biz de haberimiz olmaksızın sürüklendiğimiz ve birden bire içerisine karışmış bulunduğumuz bir harpte ne için çarpıştık? Karşımızda vatanımızın iri düşmanı olan Moskof Çarlığının varis pençesini gördüğümüz için değil mi? Hududa, koşan köylülerimiz askerlerimiz yine Moskof başkaldırması! ...” diye gitmiyorlar mı idi?

Biz harbe ne Almanların muzaffer olması, ne medeniyet aleminin iki büyük kurucusu ve koruyucusu olan İngiliz ve Fransızların mağlup olması için girmedik, biz sırf vatanımızı müdafaa için girdik.

Harbe devam ederken bir cedidin büyük reisi Amerika Cumhurbaşkanı Wilson cenablarının adalet ilan eden sadası, prensipleri kulağımıza ulaştı. Millî hakkımızı tasdik ediyorlardı. Artık harbe devama bir sebep kalmamıştı. Vatanımıza dokunmayacaklardı. Biz de adil devletlere silahımızı kendimiz teslim ederek adaletlerine iltica ettik.

Fakat ... fakat muhterem hazır-ı kiram işgal edildiğimizi zannediyoruz ... neticenin kötü olacağını görür gibi oluyoruz! Ah! hayır, hayır! Biz bunu dinlemiyoruz. Biz buna asla inanmak istemiyoruz. Başkalarının fena hırslarını tahrik etmemek için, ah İzmir senin ismini ağzımıza almağa bile cesaret edemiyorduk. Oh güzel izmir, şirin, sevimli İzmir, munis İzmir, biz seni yabancı ellerde görmeğe tahammül edemeyiz. Senin Türk'ün kalbi gibi sağ, berrak semanın kara bulutlarla, matem bulutlarıyla kaplandığını görmek bizi çıldırtacak ... Senin durgun körfezinin kenarlarında dalgalarının insanı kendinden geçiren nağmelerini dinleyen Kordon'un

üzerinden, Akdeniz enginlerinden gözlerini ayıramayan, buradan bir akşam grubunu temaşa eden bir ruh senden nasıl ayrılır.

Ah izmir, sen pek güzelsin, bir anda binlerce aşığı sarartacak, eritecek, süzgün bakışlara maliksin, sen bizim ma'şukamız, sen bizim ruhumuz, kalbimizsin, Ah! İzmir, biz sensiz yaşayamayız. Senden binlerce fersah uzaklarda bulunduğumuz halde, kalblerimizin senin için nasıl titrediğini, senin için nasıl ağladığını görüyorsun.

Bizden ayrılma. Biz senin altıyüz seneden beri pek sadık ve vefakar aşığınız. Bizi terk etme sevgili İzmir! Biz senin bir genç kız kalbi kadar sıcak ve munis havanı teneffüs ettik. Güzel kokulu portakallarını, turfanda meyvalarını, tatlı incir ve üzümlelerini tattık, senden ayrılamayız. Ah! Sevgili İzmir bizi tertekme!

Evet muhterem hazır-ı kiram ağlayınız! İzmir için ağlayalım. Onsuz yaşayamayacağımızı bütün cihana gösterelim. Fakat meyus olmayalım. Ümitsizlik, bu büyük düşman kalbimizde gem vurmasın. Asım ve iradeyi kemiren ümitsizlik bizi istila etmesin. Her millet tarinide böyle felaketli günler kaybetmiş, istiklallerini kaybedenler de olmuştur.

Fakat bunların tekrar dirildiklerini, haksızlığın tamir edildiğini görmüyormuyuz. 1806 "Jena" (Napolyon 14.Ekim.1806'da Saksonya'da Jena'da Prusya ordularını yenerek. Berlin'e girmişti.) zaferi üzerine bütün Almanya'yı istila etmemiş miydi? Almanlar tekrar istiklallerini kazanıp Fransa ile harp ettikten sonra haksız olarak Alsas-Loren'i almadılar mı / idi? Fakat Fransızlar meyus oldular; bu haklarını da unuttular mı? Hayır! işte tam kırksekiz sene sonra bu haklarını geri almıyorlar mı?

Fransa muallimler mekteplerinde gençlere Alsa'lardan bahsetmiş, Fransız şairleri, edipleri daima Alsas-Loren'i terennüm etmiş, müttefikleri hep Alsas-Loren'i düşünmüş bu sayede bu haklarını geri almışlardır. Şimdi Fransaya hitap edeceğiz. Ey Fransa! siz nasıl "Alsas-Loren"inizi senelece unutmamış, vatan acısının ne demek olduğunu hissetmiş idiniz. Biz de vatanımızın zayi olan kısımlarını unutmaya ağızımızı, acısıyla daima müteellim olacağımızı, tabi takdir edersiniz. Siz ki

Amerika ve İngiltere ile beraber haksızlıkları tamir edeceğinizi ve harbi bunun için yaptığınızı söylüyorsunuz. Bize yapılan bu muamele, vatanımız hakkında verilen bu karar bir haksızlık değil midir? Yoksa bizi hissiz, duygusuz bir millet mi zannediyorsunuz? Siz ölmüş milletleri diriltirken, halen hayatta olan bir milleti niçin öldürmek istiyorsunuz? Evet biz bu harbde size karşı istemeyerek düşman mevkkinde bulunduk, bize gücendiniz; fakat sırf vatani müdafaa için uğraşan, bu kadar evladını feda eden Bir milletin vatanperverliği tasdik ve hürmete layık değildir? Ümid ediyoruz ki hakkımız yine teslim edilecektir.

Hazır-ı kiram, biz bu şekil işgali katıyyen el hak tanımıyoruz. Bunun geçici olacağını ümid ediyoruz. Bizi müteessir ve azab eden cihet öteden beri memleketimize bilhassa, İzmir'imize karşı fena his ve emeller besleyen bir hükümet askeri tarafından işgalin yapılmasıdır. Biz işte buna tahammül edemiyor ve endişe ediyoruz. İzmir başka bir şey ile mukayese edilemez. İzmir, Anadolumuzun, vatanımızın kalbi, ciğeridir. O koparılsa biz yaşayamayız Onu almak bizim mahvılıımızı istemektir. Bize başka bir hükümetin idaresi altında mesud yaşayacağımız mı söylenecek? Hayır Biz bunu istemiyoruz La Fontaine'nin dediği gibi bir parça kemik için esir yaşamak istemiyoruz. İşte bağıyoruz. Biz bunu istemiyoruz. Biz aç kalacağız her türlü maddi mahrimiyetlere katlanacağız, Fakat müstakil ve hür yaşayacağız. Kendi bayrağımızın altında kendi kanunlarımızın geçerli olduğu topraklarımızın üzerinde yaşayacağız. Öldüğümüz zaman vücudumuzu sahibi olduğumuz topraklara koyacağız. Biz mahvolursak, istiklalimiz giderse bütün şark ve islam alemi bizimle beraber mahvolacak, çökecektir. Biz yaşayacağız, istiklalimiz için vatanımız için icab ederse hepimiz öleceğiz. Bizden sonra gelecek ahfadımıza "biz namus ve şerefiyle ölen bir neslin ahfadıyız." dedirteceğiz. Eris, sefil bir milletin ahfadı lekesini onlara sürdürmeyeceğiz. İzmir bizimdir, bizim olacak, biz ölmeden o gitmeyecek."⁸⁸

⁸⁸ İstiklal Gazetesi, 23.Mayıs.1919.

Mitingde yapılan bu heyecanlı ve etkili konuşmalardan sonra miting kararları önce Eskişehir Mutasarrıf Vekili Kadı Ahmet Efendi ve İngiliz Kontrol Zabıtine verildi. Mutasarrıf Vekili Kadı Ahmet Efendi, kararların hükümete bildireceğine, İngiliz zabiti de kararların Amiral Calthorpe'a bildireceğine dair güvence verdiler.⁸⁹

O gün ahali dükkanlarını hiç açmayarak o günü milli matem olarak değerlendirdi. Daha sonra miting kararları Sadaret makamına, Hariciye ve Dahiliye Nezaretlerine gönderildi.

4) DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

a) ERZURUM

Erzurum "Müdafa-i Hukuk-u Milliye Cımiyeti" üyelerince teşkil edilen miting heyetinden Dava Vekili Hüseyin Avni (Ulaş), Albayrak Gazetesi Müdürü Süleyman Necati, Dursun Bey zade Cevat (Dursunoğlu) ve Belediye azasından Şeyh Eşref Efendi vilayet makamına başvurup miting için izin istediler (16.Mayıs.1919).

Erzurum Vilayet-i Celilesi Huzur-ı Alisine

İzmir ve havalisinin Yunanistan'a ilhakına Devül-i Mü'telif tarafından karar verildiği ve 14.Mayıs.335 tarihinden itibaren Yunan askeri tarafından işgaline başlandığı ajans tebliğatından anlaşıldı. Bu mugayir-i hak ve adi kararın gayri mümkünü'l-icra bulunduğunu ve bu hususu bütün Türklüğün müttehiden protesto eylediğini Erzurum ve ahalisi namına Düvel-i Mü'telifenin İstanbul'da ve Erzurum'da bulunan mümessillerine tebliğ için 18.Mayıs.335 tarihinde alaturka saat üçte eski hükümet konağı önündeki meydanlıkta bir miting akd edileceği ve miting heyetinin Belediye azasından Şeyh Eşref Efendi ile Davavekili Hüseyin, Albayrak Gazetesi Müdürü Süleyman Necati, Dursun Bey zade Cevat Beylerden mürekkep bulunduğunu arz eyeriz. Ol babda amrü ferman hazret-i mem lehi'l-emrindir.⁹⁰

⁸⁹ İstiklal Gazetesi, 23.Mayıs.1919.

⁹⁰ Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Anadolu'daki Tepkileri", *Bellekten*, C. XXXIII, Sayı 129-132, (1969), s. 537.

Bu tür girişimler sonucunda 18.Mayıs.1919 günü Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yardımları ve rehberliğinde miting yapılmıştır. ⁹¹

Erzurum'luların kitle halinde katıldığı bu mitingde konuşmacılar İzmir'in başına gelenler ile kendilerini bekleyen sonları anlatmaya çalışmışlardı.

Konuşmalardan Dursun Bey zade Mehmet Cevat (Dursunooğlu), konuşmasında;

"İşte gördüğünüz İzmir faciası, düşmanın asıl niyeti hakkında öteden beri size anlatmak istediklerimizin gerçek olduğunu isbat etti. Nasıl ki İzmir'liler sabahın birinde ansızın vahşi Rumların baskınına uğramışlarsa, onlardan daha vahşi olan Ermenilerin de yakında üzerimize saldıracaklarına artık şüphe mi kalmıştır? İtilaf Devletlerinin Doğu Anadolomuzu Ermenilere vermek kararında olduklarını duymayan kalmamıştır. Rus işgali sırasında Ermenilerin Erzurum'da yaptıklarını gözlerinizle gördünüz. Yalnız Erzurum şehrinde on binden fazla Türk'ü nasıl boğazladıklarına şahit oldunuz. Eğer Ermeniler bir daha bu topraklara basacak olurlarsa, tek Türkü sağ bırakmayacaklardır. Buna meydan vermemenin tek çaresi, teşkilatlanıp saldırgana karşı koymaktır. Bilesiniz ki bunun dışında herhangi bir kurtuluş yoktur. Hep birlik olupda çalışırsak kurtuluş ümidi vardır. Aksi halde hepimizin kılıçtan geçmesi muhakkaktır. Tanrının yardımıyla başarıya erişeceğiz."⁹²

Miting sonunda Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, İtilaf Devletleri temsilcileri ve sadaret makamına ayrı ayrı protesto telgrafları çekilerek işgalin bir an önce durdurulması istenmiştir.⁹³

Hiç şüphesiz Erzurumluların İzmir'in işgaline karşı tepkileri bununla bitmemiş, her fırsatta çeşitli makamlar nezdinde portestolarını sürdürmüşlerdir.

İzmir'in mütareke hükümlerine istinaden Yunanlılara verilmiş olması, Erzurum ve havalisinin de aynı şekilde Ermenilere verileceği endişesini doğurunca

⁹¹ Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, s. 27.

⁹² Baykal, a.g.m., s. 529-530.

⁹³ **İleri Gazetesi**, 24.Mayıs.1919; Baykal a.g.m., s. 530.

Erzurumlular protesto telgrafları ve mitinglerde bu konuya da yer vermişlerdir.

Bu amaçla Erzurum'da 30.Mayıs.1919'da yeni bir büyük miting düzenlenmiştir.⁹⁴ Bu mitingde genel olarak o zamana kadar gönderdikleri telgraflardan olumlu cevap alamadıklarını hükümetin de gereken çalışmayı göstermediğini belirten konuşmalar yapılarak miting kararları, Erzurum Miting heyeti imzasıyla Sadaret makamına telgrafla bildirilmiştir.

Bu telgrafta şunlar yer alıyordu.

“Büyük devletin pek mühim bir uzvu olan İzmir’imizin uğradığı haksız ve insanlık dışı saldırı vilayetimizde acı bir tesir ve heyecanlar doğurarak insanlığı idare eden bütün hukuk ve insani prensipleri çiğneyen bu tecavüzü yüce makamınıza ve itilaf devletlerine karşı pek haklı olara protesto etmiş ve hakkın tecelli eylesini bekliyorduk.

Ne yazık ki yüce hükümetimizin kamuoyunun bu haklı talebine karşı kesin teşebbüsler ve icraatına, ne de itilaf Devletlerinin tahrik edilen hak ve adaletin tamirine matuf çalışma ve yardımlarına mazhar olmadığını gören Erzurumlular bu gün cumadan sonra büyük bir toplantı yaparak belîğ heyecanlar içinde hükümetinden kat’i ve müessir bir faaliyetin istenmesine, hak ve adaletin kendilerinden beklediği vazifenin ihmal edilmemesi, hususunu İtilaf Devletleri’ne duyurulmasına ve “Vilayat-ı Şarkıyye” hakkındaki gayri tabii ve gayri hukuki ihtiraslara, bir hakiki şekil verilerek, apaçık, şümullu ve istikrarlı müslüman haklarının çiğnenmesine meydan verilmemesinin, tarafsız bir ilmi heyet tarafından tahkikat ve tetkikat yapılmadan ve düşünülmeden verilecek kararların, hak ve adaleti yaralayacağı tekliflerinizin de yer almış olduğu gibi var olmayan bir Ermeni üstünlüğünün kabulü halinin gayri tabi ve gayri hukuki bulunması sebebiyle kesin olarak kabul edilmeyeceğinin ilavesine karar verilmiştir.

⁹⁴ Şahingöz, a.g.e., s. 116.

Bu hususta yüce yardım ve teşebbüslerinizin semeresini sabırsızlıkla bekliyoruz.”⁹⁵

Mustafa Kemal’in 28.Mayıs.1919 tarihli tamiminin Erzurum’a ulaşmasından sonra Yunanlıların son hareketlerini, İtilaf Devletleri temsilciliklerini ve diğer ilgili makamları protesto etmek amacıyla 2.Haziran.1919’da büyük bir miting daha yapıldı. Bu mitingde de heyecanlı konuşmalarda halkın kendi başının çaresine bakmaktan başka yol görünmediği, ancak kendi kuvvetlerine dayanarak selamete çıkmasının mümkün olabileceği teması işlendi.⁹⁶

b) SİİRT

Siirt halkı da İzmir’in işgalinden duyduğu rahatsızlığı ve bölgenin Ermeni azınlığa peşkeş çekileceği endişesini çeşitli protesto ve mitinglerle dile getirmişlerdir.

İlk mitingde daha ziyade Ermeni tehlikesi üzerinde durulmuş ve Ermenilerin nüfus nisbetinin hiç bir zaman yüzde beşi geçmediğinin “Düvel-i Muazzama”nın istatistiklerinde bile kayıtlı olduğunu bunu kabul edemeyeceklerin protesto telgraflarıyla bildirmişler, Padişahı ve İtilaf Devletlerini bu şekilde uyardıktan sonra, İtilaf Devletlerinden çoğunluğun azınlığa feda edilmemesini istediler.⁹⁷

İkinci miting 19.Mayıs.1919’da Ulu Camiinde düzenlenmiş ve kadın-erkek bu mitingde kırk bin kişi katılmıştır. Bu mitingde genel olarak İzmir’in işgali ve sonrası yapılan mezalim protesto edilmiş, vatani ve dini korumak için bütün varlıklarıyla savunmağa hazır olduklarına dair yemin etmişlerdir.

Mitingden sonra Hariyice Nezaretine, İzmir Redd-i İlhak Hayetine, İtilaf Devletleri temsilcilerine, Hadisat ve İkdam gazetelerine gönderdikleri protesto telgraflarında:

⁹⁵ Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, (Haz. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Dairesi Başkanlığı), Ankara: 1981, s. 5-8.

⁹⁶ Baykal, a.g.m., s. 531.

⁹⁷ Ömer Atalay, *Siirt Tarihi*, İstanbul: 1946, s. 91-92.

İzmir'in işgalinin hangi esasa dayandırıldığını anlayamadıklarını, barışın dünyaya eşit olarak dağıtılmasını öngören Wilson ilkelerine nasıl uyduğunu keşfedemediklerini söylediler.

Bu Yunan işgalinin maksadının; Osmanlı fertlerini, İslam dinini alemden silmek ve intihara davet etmek olduğunu, böyle olmaksızın şerefle ölmeyi tercih edeceklerini söylediler. Ayrıca "bu müstehcen ilhakı ve halkımıza reva görülen kötülüğü kırk bin kişi adına mensup olduğumuz devletler nezdinde protesto ediyoruz."⁹⁸ dediler.

Siirtliler bu mitingden başka 23.Haziran.1919'da düzenledikleri bir başka mitingle de tepkilerini sürdürmüşler ve "Siirt Sancağı Mitingler Reisi Müftü Halil Hulki" imzasıyla Sadaret makamına yeni bir protesto telgrafı göndermişlerdir.

Bu telgrafta da özetle; Yunanlıların büyük devletler ve Medeni dünyanın hukuk kurallarını hiçe sayarak bu işgali yaptıklarını ve Türk-İslam alemine en büyük zararı verdiklerini belirterek bu nokta yapılması gereken konusunda halkın devlete bağlılığı dile getirilmiştir. Bu hareketin bütün İslam alemini hedef aldığını vurguladıktan sonra bu harekete karşı ilgili makamlardan ümidin kesildiği bunun için halkın "kelimetillah" uğruna kendini ortaya koyacağını bu yönde azimlerin kendilerini harekete geçireceğini bildirdiler.

Maksatlarının bağlı bulunduğumuz devletleri ve olaya karşı adilane amaçla harekete geçirmek olduklarını belirttiler.⁹⁹

⁹⁸ Atalay, a.g.e., s. 93-94.

⁹⁹ Atalay, a.g.e., s. 95.

c) DİYARBAKIR

İzmir'in işgalinin Diyarbakır yöresinde de etkilerinin iyiden iyiye görülmeye başlandığı bir sırada Sadrazam Damat Ferit'in "Şark vilayetleri üzerinde muhtar bir Ermenistan'ı öngören tebliğinin ajans vasıtasıyla bu bölgeye ulaşması, yöre haklının tepkisini daha da arttırmış ve 22.Mayıs.1919'da büyük bir miting düzenlenmiştir.

Eski Belediye binası önünde toplanan miting sonunda alınan kararlarda Damat Ferit için şöyle deniliyordu:

"Vilayat-ı Şarkıyye, Amavut babanızdan kalmış mülk-i mevrusunuz değildir ki Ermenilere peşkeş çekiyorsunuz."¹⁰⁰

Daha sonra memleket sorunlarını dinleyip gerekli tedbirleri almak için bir "Milli Heyet" in seçilmesi için ertesi gün (23.Mayıs) tekrar Belediye binasında toplanılmak üzere miting dağılmıştır.

d) HASANKALE

(Pasinler) ahalisi İzmir'in işgalini protesto eden telgraflarına yanıt alamamaları ve Mustafa Kemal Paşa'nın 28.Mayıs.1919 tarihli tamimi ve Yunan işgalinin genişletilmesinden müteessir olarak 2, 3, ve 4 Haziran günlerinde ard arda mitingler düzenlemişlerdir.

Bu mitinglerin ilkine, Kaymakam Nesimi'nin Erzurum vilayetine bildirdiğine göre beş bin kişi katılmıştır.

Usulü dairesinde izin alınarak yapılan bu mitingde asayişin korunması güçlüğüle sağlanabilmiştir.¹⁰¹ 3. Haziran'da yapılan mitingde altı bin kişi katılmış, mitingde İzmir ve havalisinin tahliye edilmesini istemek için kararlar alınmış, İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilikleri, Sadaret makamına ve Dokuzuncu Ordu

¹⁰⁰ Diyarbakır İl Yıllığı, 967, s. 208-209.

¹⁰¹ Baykal, a.g.m., s. 550.

Kıtası Müfettişliğine müracaat edilmiştir. 4.Haziran günü yapılan mitinge ise yedi bin kişi katılmış ve heyecan son haddine ulaşmıştır. Miting sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın miting heyetine gönderdiği cevabı telgrafı okunmuş, telgraftaki ümit verici sözler halkın üzerinde önemli etki yapmıştır.

Daha sonra miting herhangi bir olay çıkmadan dağılmıştır.¹⁰²

e) İSPİR

Erzurum'un İspir ilçesi halkı da İzmir'in işgalinden ve bu işgalin genişlemesinden geleyana gelerek 4.Haziran.1919'da yaklaşık yirmi bin kişinin katıldığı bir miting düzenlenmiştir. Miting sonrasında "İspir Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Reisi Cernal" imzasıyla ilgili makamlara gönderilen telgrafta:

"İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya gibi büyük devlet idarecilerinin deruhde eyledikleri adalet ve hakka dayanarak dünyaya sürekli bir sulh ve istikbal temini suretiyle ifa edeceklerine emin ve kani bulunduğumuz halde, İzmir gibi mamur ve öz topraklarımızın Yunanlılar tarafından devam eden işgalin, bizi milli haklarımızdan mahrum edecek ve hatta hayatımıza kastedecek, bir mahiyeti tecelli edeceğinden, yirmi bin kişiden mürekkep aktedilen mitingin neticesinde Muhterem Wilson cenaplarının ilan buyurmuş olduğu esaslar ile katiyyen açıklanmayan ve sırf Yunanlıların doymak bilmeyen hırs ve iştahlarının sebep olduğu şüphesiz olan şu hal karşısında, İtilâf Devletleri'nin adaletine memleket halkının sabırsızlıkla beklemekte oldukları en canlı tezahürat ile ortaya koyduklarını ve sabr-u sukunetin idaresinin pek müşkül bulunmakta olduğu maruzdur."¹⁰³ denilmektedir.

¹⁰² Baykal, a.g.m., s. 551-552.

¹⁰³ Baykal, a.g.m. s. 551-552.

5) KARADENİZ BÖLGESİ

a) KASTAMONU

İzmir'in işgalinin ertesi günü 16.Mayıs.1919'da Kastamonu'da eşrafın öncülüğünde bir miting düzenlendi. Asker, sivil memurlar, medreseler, hocalar ve şeyhlere varıncaya kadar bütün halkın katıldığı miting Samanpazarı'nda yapıldı.¹⁰⁴ Mitingin sonunda "Eşraftan ve Meclis-i Umumi azasından Ahmetzade Necip" imzasıyla İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilciliklerine şu telgraf gönderildi:

"İzmir şehrinin Yunan hükümetinin askeri işgali altına verilmek üzere olduğunu büyük bir üzüntü ile haber aldık. Bu umumi Herc-ü mercden dünyayı kurtaracak Reis-i Cumhur hazretlerinin prensiplerine istinad ile teselli olan Türklerin, İzmir'de emlak, arazi, nüfus itibarıyla tahakkuk etmiş olan büyük ekseriyet ile üç yüz seneden beri Osmanlı hakimiyetinin ticari ve iktisadi istinadgahı olup, Anadolu'nun dahili emniyeti ile harici münasebetlerinin girişi ve çıkışı noktası bulunduğundan, hak ve adaletin yegane hamisi olan bağlı bulunduğumuz hükümetlerinizin nezdinde asilane müdafaa etmenizi, Kastamonu şehri ahalisi namına otuz bin nüfusun tercümanı olarak müracaat etmekle şeref duyuyoruz."¹⁰⁵

b) TRABZON

İzmir'in işgali, özellikle toprakları böyle bir işgal tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu için Trabzon ve yöresini daha bir etkilemiş, dolayısıyla bölgede işgale karşı gösterilen tepkiler de aynı ölçüde büyük olmuştur. Bu amaçla Trabzon ileri gelenleri 16.Mayıs'da belediye dairesinde toplanarak İzmir'in işgalini protesto

¹⁰⁴ Nurettin Peker, **1918-1923, İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri**, İnönü, Sarakya, Dumlupınar Zaferlerini sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı Hatıraları, İstanbul: 1955, s. 29; **Kastamonu İli Yıllığı**, 1973, s. 141.

¹⁰⁵ **İstiklal Gazetesi**, 19.Mayıs.1919.

etmeye karar verdiler.¹⁰⁶ Trabzon halkının işgale olan tepkisi o kadar büyük olmuştur ki İstanbul'dan bunun ilhak anlamına gelmediğini anlamak için Trabzon'a özel bir kurul gönderildi.¹⁰⁷

28.Mayıs'da Trabzonluların, Yunanlıların İzmir'den çıkarılmaması halinde şehirdeki Rumların tamamını kesme tehdidinde buldukları bunun üzerine İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Trabzon'u işgal edecekleri söylentileri çıkmıştı. Aynı söylentilere göre İstanbul'daki Adem-i Merkeziyet Komitesi ile İngiliz siyasi temsilcisi, Trabzon'a Adem-i Merkeziyet idaresinin verilerek Türkiye'den ayrılması konusunu görüştükleri söylenmekteydi. Bu söylentiler Trabzon halkının tepkisini iyice arttırdı. Nitekim Trabzonluların yapmak istedikleri protesto mitingi XV. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa tarafından, Rumların münasebetsizlikleri karşısında kayıtsız kalmamak, olay çıkmasına sebebiyet vermemek düşüncesiyle izin vermedi.¹⁰⁸

Trabzonlular, tepkilerini bu kadarla bırakmadılar ve kurdukları Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti aracılığıyla sürdürdüler ve Doğu Karadeniz bölgesinde Kuva-i Milliye hareketine destek oldular.

c) GİRESUN

İzmir'in işgali Giresun Rumlarını sevindirmiş, buna karşılık Giresun halkı üzerinde büyük bir infial yaratmıştır. 17.Mayıs.1919'da Giresun halkı büyük bir miting düzenlemiş ve miting mahalli gazetelerle özellikle Işık Gazetesi aracılığıyla kamşu vilayetlere duyurulmuştur. Miting sonunda yine miting kararları Osmanlı Sadareti'ne, İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilciliklerine bildirilmiştir.

Sadarete gönderilen telgrafta şöyle deniliyordu: "Hükümetimizi, idamımıza tebliğe memur görmek istemiyoruz. Size Türk sadrazamı olarak hitab ediyoruz. İzmir'de mavi mi sallanacak, al mı kalacak? Hükümetiniz buna bigane kalarak boyun

¹⁰⁶ Coşar, a.g.e., 20.Mayıs.1919.

¹⁰⁷ **İkdam Gazetesi**, 21.Mayıs.1919.

¹⁰⁸ Sebahattin Özel, **Milli Mücadele'de Trabzon**, Ankara: 1991, s. 70.

mu egecek? Darağaçları bizim de uykumuzda belirmekte, idam anımız yaklaşmaktadır. İzmir'in Yunan'a ilhak edildiğini öğrendiğimiz gün, Giresun muhiti akissiz kalmayacaktır. Ve dünyada hiçbir kuvvet bizi mahzun çeviremeyecektir. Cebri neticeyi tacilden başka bir şeye yarmayacaktır.”¹⁰⁹

Amerika temsilcisi ile Cumhurbaşkanı Wilson'a gönderilen telgrafta ise adalet ateşini yakan Wilson'un bu haksız işgale karşı sessiz kalmaması isteniyor. “Azmimiz kavidir. Yalnız adalet ve ölüm bizi yolumuzdan döndürecektir. Milyonlarca insan kanıyla istihsal edilmiş olan Hal-i hazır sükunetin ihlaline mücadele etmeyiniz.”¹¹⁰

İtilâf Devletlerine gönderilen telgrafta ise şöyle deniliyordu:

“Hükümetinize, milletinize haber veriniz. Bizler adalet isteriz. Lodra, Washington, Paris, Roma, İzmir faciasını vaz-ı sahne edilmesini emredecek bir insan oğluna, melce olmalıdır. İzmir'de dökülecek Türk kanı, Türk ilinde akissiz kalmayacaktır. Mavi bayrak, insan kanıyla boyanarak Albayrak olacaktır. Ümit ederiz ki medeniyeti temsil eden sizler, milyonlarca insan kanıyla istihsal edilen Sükunet-i hazırayı bu haksızlıklá ihlale mücadele edemezsiniz.”¹¹¹

d) HAVZA

İzmir'in işgali Havza'da da etkisini göstermiş ve Havzalılar 18.Mayıs.1919'da “Redd-i İlhak Derneği” ni kurmuşlardır.¹¹² Aynı gün İtilâf Devletleri'ne protesto telgrafı çekerek ilk mitingi düzenlediler.¹¹³ Mustafa Kemal Paşa'nın 25.Mayıs'da Havza'ya gemisiyle heyecan büyümüş ve 30.Mayıs.1919'da Cuma günü mevlütü müteakip ikinci bir miting düzenlenmiştir.

¹⁰⁹ Giresun İl Yıllığı, 1967, s. 58; Özel, a.g.e., s. 71.

¹¹⁰ Giresun İl Yıllığı, s. 59.

¹¹¹ Y.a.g.e., s. 59.

¹¹² Refik Necdet Aktaş, Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı, İstanbul: 1973, s. 37.

¹¹³ Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, s. 33.

Miting konuşması beklenen hocanın gelmemesi üzerine, miting heyetinden Fuat Bey'in yaptığı konuşmada¹¹⁴

"Her müslüman her ne mukabilinde olursa olsun silahlanmaya mecbur olduğunu ve memleketin tehlikeli günlere geldiğini, İzmir'den sonra Samsun ve Havza'nın da felakete uğramasının muhtemel olduğunu" söyledi. Bu konuşmadan sonra mitinge katılanlara din ve namusları üzerine yemin ettirildi.¹¹⁵

Daha sonra ise Belediye Reisi İbrahim Efendi şu konuşmayı yaptı: "Burada Havza sokaklarında gördüğümüz Rum çeteleri asker kaçağı filan olmayıp, Yunanlıların eskiden beri güttükleri siyasi maksatlarının mahsülü birer icra kuvvetidir. Bunun için canımıza kast eden düşmana karşı alınması gereken tedbirleri almak vazifemizdir. Haksız işgallere karşı nihayet verilmek üzere gerektiği şekilde protesto edeceğiz."¹¹⁶

Mustafa Kemal Paşa, mitingi içerik bakımından beğenmez. O yüzden mitingin tetrar ve eksiksiz yapılmasını ister.

Bunun üzerine ikinci miting 13.Haziran.1919 cuma günü yapılır. Bu mitingden önce Mustafa Kemal Paşa Havza'dan ayrılır : Okulların da katıldığı bu mitingde konuşan Hacı Bayramzade Sıdkı Efendi, etkili ve uzun bir konuşma yaparak; "Cihadın hangi şartlar altında farz olduğu ve bugün Türk ve müslümanların maruz bırakıldığı büyük tehlikeyi bütün felaketleriyle anlatarak bu konuyu ayet ve hadislerle açıklamıştır." Son söz olarak yangın bacayı sardı, yanıyoruz. Tek çaremiz silaha sarılmaktır. Derhal silahlarınızı temizleyiniz. Silahı olmayan baltasını hazırlasın, balta bulamayan kuvvetli bir odun alsın eline, derhal saldıracağız; önce içimizde ekmek hakkı gelmez hainleri temizleyeceğiz, sonra da yurdumuzu işgal eden düşmanları."¹¹⁷ dedi.

¹¹⁴ Aktaş, a.g.e., s. 52; *Yakın Tarihimiz Dergisi*, C.I, s. 358.

¹¹⁵ Jaeschke, "Havza'da Mustafa Kemal Paşa", *Bellekten*, C. XLVI, Sayı: 181-184 (1982), s. 350; *Yakın Tarihimiz*, C. I, s. 358.

¹¹⁶ *Yakın Tarihimiz*, C. I, s. 358.

¹¹⁷ Aktaş, a.g.e., s. 63; *Yakın Tarihimiz*, C. I, s. 359.

Daha sonra söz alan diğer konuşmacılar da Türk milletinin tarih boyunca esir yaşamadığını ve asla yaşayamayacağını belirttiler. Miting daha sonra olaysız bir şekilde dağılmıştır.

e) BAFRA

Bafralılar da İzmir'in işgalini şiddetle protesto etmişler ve 27.Mayıs.1919 tarihinde büyük bir miting düzenlemişlerdir.

Belirlenen miting gününde köylerden işini, gücünü bırakıp mitinge gelen kalabalık vatandaş topluluğu önünde ateşli nutuklar söylenmiş ve halkın üzüntüsü dile getirilmiştir. Düşmanların yaptığı vahşet, zulüm anlatılarak, vatanın savunulması konusunda konuşmalar yapılmıştı. Dinleyenler kah ağlıyor, kah galeyana geliyordu. İlgili makamlara gönderilen telgraflardan sonra işgal kuvvetleri ve Rumların bölgede yaptıkları hareketler tel'in edilerek mitinge son verilmiştir.¹¹⁸

f) SİNOP

Sinop ahali İzmir'in işgalini protesto ederek 3.Haziran.1919'da Seyyid Bilal Hazretlerinin Türbesi önünde bir miting düzenlemişlerdir. Yapılan mitingde; Padişah hazretlerinin ömrünün devamına, Osmanlı saltanatı ve islam halifeti için dualar edildikten sonra, İtilaf Devletlerinin hak ve adalet gözetmeyerek siyasi hayatlarına son vermek istedikleri takdirde, Asya'da sayıları küçümsenemeyecek miktarda olan milletin asla mahvedilemeyeceği ve istiklallerini korumak için büyük azm ile müdafaya çalışacaklarına dair konuşmalar yapıldı.

Ayrıca yedi asırlık bir saltanatın ortadan kaldırılmasının, dünya barışını ihlal edeceği, saltanatın ve istiklalin korunmasının, dünyadaki siyaset dengesi için elzem olduğunun itilaf Devletleri'nce dikkate alınmasının gerektiği üzerinde duruldu.¹¹⁹

¹¹⁸ Hasan Yiğit, *Bütün Yönleriyle Zümrüt Bafra*, İstanbul: 1985, s. 27.

¹¹⁹ Şahingöz, a.g.e., s. 149 v.d.

Mitingde alınan kararlar telgraflarla ilgili makamlara gönderildi.

Bu kararlardan İtilaf Devletleri'ne gönderilen telgrafda özetle şöyle deniliyordu.

"Dünya haritasının yeni baştan düzenlendiği ve bütün milletlerin meşru emellerinin tatmin edildiği şu sırada, adil padişahımızın cülusuna kadar iyi bir idareye mazhar olamamaktan ve Kayzer Wilhelm'in ordularından kuvvet alan birkaç zalimin elinde barbarcasına ezilmekten başka bir kabahati olmayan masum ve zumdide milletimiz, ancak padişahımızın saltanat ve hakimiyeti altında ve Avrupa medeniyetinin kabul ettiği esas dahilinde bilhakkın ilerlemesini ve gelişmesini temin edecek bir idare tarzı ile yaşamaktan başka bir şey istemiyor. Bunun için medeniyetin, hak, adalet, ilerleme ve hürriyetin önderleri olan İngiltere, Fransa ve Amerika devletlerinin adalet ve hakkaniyetini talep ediyoruz.

Bu mitingde alınan kararlar mucibinde Sinop ahalsi, İstanbul'da bulunan İngiltere, Fransa ve Amerika'nın fevkalade komiserlerinin muaveneti ve milli emellerimizin, bağlı oldukları devletlere duyurulması ve komiserlerin bu taleplerimizi desteklemelerini istemişlerdir."¹²⁰

Miting kararlarının bir sureti de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderildi. Kararları okuyan Mustafa Kemal Paşa, kararlardaki bazı düşünceleri ulusal çıkarlara ters bularak bu konuda mutasarrıfın dikkatini çekmiştir.

Mustafa Kemal Paşa yıllar sonra Nutuk'da bu olayı şu şekilde değerlendirmiştir.

"Verdiğim talimattaki esasları (28.Mayıs.1919'da Havza'dan gönderdiği mitingler yapılmasını tavsiye eden tamimindeki esaslar) aleyhte kullanacak kadar kurnazlık gösterenler de oldu. Mesela Sinop'a yeni tayin olan bir mutasarrıf orada yapılan nümayişleri bizzat idare ediyor ve miting kararlarını bizzat yazıp halka imza ettirdiğini söylüyor ve bize de bir suretini gönderiyor. Bu zatın, zavallı halka gürültüpatırtı esnasında imza ettirdiği uzun yazılar içinde şu satırlar içinde gizleniyordu.

¹²⁰ Y.a.g.e., s. 151.

“Türkler ilerleyip gelişmedi ve Avrupa medeniyetinin esaslarını kabul edemedi ve benimsemediyse, bu da şimdiye kadar iyi bir idareye kavuşmamış olmasından ileri gelmiştir. Türk milleti ancak kendi padişahının saltanat ve hakimiyeti altında olmak şartıyla, Avrupa'nın himayesi ve kontrolüyle kurulacak bir idare ile yaşayabilir.”

Efendiler, Sinop halkı adına İtilaf Devletleri temsilcilerine verilen 3.Haziran.1919 tarihli bu muhtıranın altındaki imzalara göz gezdirirken müftü vekili efendinin imzası yanında gördüğüm imza arz ettiğim satırları yazan ve yazdıran bu ruhu bana keşfetti. O imza Hürriyet ve İtilaf Partisi ikinci başkanı olan zatın imzasıydı.”¹²¹

g) AMASYA

Amasya ahalisi de İzmir'in işgalini protesto etmek için miting hazırlıklarına giriştiği bir sırada Mustafa Kemal'in bu bölgeye gelmesi üzerine Amasya halkı onu coşkulu bir kalabalıkla karşıladı.¹²²

Mustafa Kemal, kendisini coşkulu karşılayan Amasyalı'lara şöyle seslendi:

“Aziz Amasyalılar!...

Padişah ve hükümeti İtilaf Devletlerinin elinde esir bir vaziyettedir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmaya geldim.¹²³ Bunun için hep bereber çalışacağız.

Efendiler!

İzmir'in daha sonra Manisa ve Aydın'ın işgali tehlikeyi açıkça göstermiştir. İşgal ve ilhak gibi hadiseler asil milletimizin kalbini parçalıyor. Memleketimizin tamamen korunması için mitingler yaparak milli heyecanı çok canlı bir şekilde göstermek lazımdır. Tahammülü imkansız olan bu acıklı vaziyet karşısında derhal bir teşkilat kurmak ve büyük devletlerin temsilciliklerine etkili telgraflar çekmek gerekir.

¹²¹ Atatürk, a.g.e., s. 28-29.

¹²² Ahmet Demiray, *Resimli Amasya Tarihi*, Ankara: 1951, s. 34-35.

¹²³ Şehvet Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C. II, İstanbul: 1986, s. 37.

Amasyalılar!

Burası, Havza'dan ötesi Pontus oluyor, Sivas'dan doğusu Ermenistan'a kalıyor. Memleket İngiliz mandası altına giriyor. Tarihte büyük Türk milleti böyle bir esareti kabul etmez. Milletimizin tarihi şerefi vardır.

Muhterem Amasyalılar!

Memleketin her tarafında ateşli çalışmalar başladı. Türk vatanseverlerin gayretleriyle garp memleketlerimizde Güneyde Fransızlarla işbirliği yapan Ermenilere karşı bir Adana cephesi kuruldu. Kuvvetli çetemiz Fransız ve Ermenilere saldırmaya başladılar. Erzurumda Ermenilere karşı mücadele başlamıştır. Amasyalılar, ne duruyorsunuz? Burada her türlü haklarımızı korumak üzere bir (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) kurmalıyız. Amasyalılar, düşmanların Samsun'dan yapacağı herhangi bir huruc hareketine karşı ayaklarımıza çarıklarımızı çekerek, dağlara çekilecek, vatanımızı en son kayasına kadar müdafaa edeceğiz.

Amasyalılar! Hep birlikte yemin edelim ki ..." ¹²⁴ demesi üzerine Amasyalılar hep bir ağızdan "Bütün Amasyalılar emirlerinizi bekliyor Paşam" cevabını verdiler. Mustafa Kemal Paşa da onlara;

"Sağ olun Amasyalılar, zaferi kazanacağız, vatan kurtarılacaktır" demiştir. ¹²⁵
(13.Haziran.1919).

6) GÜNEY İŞGALLERİ VE TÜRK KAMUOYU

Bilindiği gibi Güney vilayetlerimizden Antep, Maraş ve Urfa illeri önce İngilizlerin işgaline uğrarken Adana vilayeti de Fransızlar tarafından işgal edildi.

Fransızlar Adana'yı 17.Aralık.1918'de, İngilizler ise Antep'i 1.Ocak.1919'da, Maraş'ı 22.Şubat.1919, Urfa'yı da 24.Mart.1919 tarihlerinde işgal ettiler. ¹²⁶

¹²⁴ Aydemir, a.g.e., C. II, s. 37.

¹²⁵ Demiray, a.g.e., s. 36.

¹²⁶ Kocatürk, a.g.e., s. 10-20.

Yapılan bu işgaller karşısında bölge halkını Türk hakimiyetinden kopararak Arap veya Ermeni İdaresi altına verilme endişesi sardı. Türk hakimiyetine sıkı sıkıya bağlı olan bölge halkı, bir başka milletin egemenliği altına girmek istemediklerini yayınladıkları bildirilerle ilan etmeye başladılar.

Bunlardan Tasvir-i Efkar Gazetesinde yayınlanan ve işgali kabul etmeyen Kilis halkının bildirisinde, bölgede Türklerin çoğunlukta olduğunu belirttikten sonra, Arap hakimiyetine olduğu kadar Ermeni idaresine de karşı olduklarını dile getiriyor ve Türk idaresinden ayrılmak istemediklerini bildiriliyordu.¹²⁷

Güney cephesindeki durum Batı cephesinde göre koşulların ve verilen mücadele yöntemi açısından farklılık gösterir. Örneğin güneyde görülen şehir savunmaları Batı cephesinde yoktur. Özellikle Maraş ve Urfa'nın işgalden kurtarılması konusunda yapılan etkinliklere baktığımızda, izlenen dış siyaset gereği askeri güçlerin işe karışmadığı imajının verilmek istendiği; bu sebeple Mustafa Kemal Paşa'nın takma isimle sivil olarak bölgeye gönderdiği askeri hüviyete haiz kişilerin öncülüğünde, yine kendi belirlediği esaslar doğrultusunda etkili bir gerilla savaşı uygulattırıldığını görmekteyiz. Bunun yanında Mustafa Kemal Paşa'nın psikolojik savaş taktiği içinde büyük bir karşı propaganda başlatmak suretiyle, Türk milletine miting ve protestolarla işgalin kınanmasını bildirirken alınacak kararların ve yayınlanacak bildirilerin bir suretinin basın organlarına da gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Türk kamuoyu adeta ayağa kalkmıştır. Denilebilir ki güneyde verilen mücadele ve kamuoyu mücadelesi olmuştur. Türk basını yapılan mitingleri ve yayınlanan protestoları dünya kamuoyuna duyurmanın yanısıra çeşitli yazıları ile de konuya eğilerek bu mücadelede önemli bir görev üstlenmiştir.¹²⁸

İngiltere ile Fransa, Musul'daki haklarının tanınması karşılığında Maraş, Antep ve Urfa'yı Fransa'ya terketmeyi öngören 15.Eylül.1919 tarihli Suriye itilafnamesi sonucunda, İngilizlerin çekilmesiyle Antep, Maraş ve Urfa Fransız

¹²⁷ Tasvir-i Efkar Gazetesi, 21.Mart.1335.

¹²⁸ Yaşar Akbıyık, "Güney Vllayetlerimizin İşgallinin Türk Basınındaki Yankıları" A.T.A.M., C. IV, Sayı 12 (Temmuz 1988), s. 785.

işgaline uğradı.

Mustafa Kemal Paşa, bu gelişme üzerine yayınladığı bir tamim ile Suriye İtilafnamesinde alınan haksız kararları Türk ulusuna duyurdu ve buna asla boyun eğilmeyeceğini bildirdi.¹²⁹ Mustafa Kemal Paşa ayrıca Anlaşma hakkında Türk milletine bilgi vermenin yanısıra Fransa'nın bu öz Türk yurtlarını işgal etmesinin, Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurulmak suretiyle protesto edilmesini istedi.

Bunun üzerine yurdun birçok yerinde mitingler yapıldı ve protestolar yayımlandı. Mardin Mitingi,¹³⁰ Palu Mitingi,¹³¹ Bitlis Protestosu¹³² bunlardan bazılarıdır.

MARDİN'DE AKDEDİLEN MİTING (30.10.1335)

Haksız, adaletsiz bir sulh mukarreratının alem-i medeniyete refah ve saadet bahşedeceği yerde bilakis kanlı bir istikbal bahşedeceği malumdur. Tarihi ve tabii hukuka istinaden Hilafet-i İslamiye ve selamet-i vataniye-i Osmaniye'nin Hakk-ı hayatı kanlarının son damlalarına kadar muhafazaya mecbur olan milyonlarca müslümanlar ve Osmanlılar namına yirmi beş bin nüfusun akdettiği mitingde Mardin Müdafaa-i Hukuk-u Milliyesi de tercüman-ı efkarı olduğu ahalinin teskin-i heyecanı için aşağıdaki maddelerde kat'i cevab istirhamında bulunuyor.

1) Mütareke hükümlerinin zıddına mütarekeden sonra haksız yere işgal edilen ecza-yı vatandan Maraş, Urfa, Ayıntab livalarının İngiltere devlet-i fehimesi tarafından tahliyeye başlanmasına teşekkür ederiz. Fakat Fransız Hükümet-i fehimesinin hiç bir hak ve adalete müstenid olmayarak bu livaları işgal altına almasına tesbit etmiş ise şiddetle protesto eder ve millet-i muhtelifenin bu işgallere karşı bilfiil müdafaa ile hükmünü beyan ederek bu münasebetle haksız yere işgal

¹²⁹ Arsan, a.g.e., C. IV, s. 120.

¹³⁰ **İrade-i Milliyе Gazetesi**, 3.Teşrinisani.1335.

¹³¹ **İrade-i Milliyе Gazetesi**, 17.Teşrinisani.1335.

¹³² **İrade-i Milliyе Gazetesi**, 17.Teşrinisani.1335.

altına alınmış olan tekmil yerlerimizin tahliye edilmesini düvel-i muazzama-i itilafiyе'nin adaletinden sabırsızlıkla intizar ve taleb eyleriz.

2) Diyarbakır vilayetinin dahi Fransa saha-i işgale aidiyeti hakkındaki şayınanın tekzibi ile bu gibi haksızlıkların temadisine millet-i Osmaniyede imkan-ı tahammül kalmadığına itimad buyurulmasını arz eyleriz.

3) Mütarekeden sonra İngiliz ve Fransız askeri işgaline maruz kalan Halep ve Adana'da ihtilaller zuhur ettiği halde işgale uğramayan bölgelerde hristiyan vatandaşlarımıza karşı asayiş bölgesinde hiç bir olayın olmadığı ve olay çıkma olasılığının da bulunmadığı ve hepsinin müreffeh ve mutlu bir halde bulduğunu medeniyet aleminin dikkatine sunuyoruz.

4) Haksız işgallerin devamında bir çok kanların dökülmesine sebep olmasına, bunların maddi, manevi sorumluluğunun sebep olanlara ait olacağıнын bilmesini mitingde isbat eden yirmi beş bin vatan kurtarıcının imanlı ruhunda yükselen kutsal heyecana tercüman olan Mardin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti protesto ile cihanın siyasi ve resmi muhafaletе arzını ve süratle emniyet bahşeden cevablarla milletin beyanının susturulması İtilaf Devletlerinden insaniyetkarane ve adilane fikirler duyulmasını rica ve istirham ederiz.”

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Mardin Heyet'i Merkeziyesi
Namına

Hüseyin ¹³³

Bundan başka bu bölgede yapılan diğer mitinglerde ve yayınlanan protestolarda özetle; Fransızlarca işgal edilen Adana, Antep, Maraş ve Urfa vilayetlerinin de müfusun ezici bir çoğunluğunun Türk olduğu ve bölge halkının Türk egemenliğinden ayrılmak istemediği,

İşgalin Mondros Mütarekesine, Wilson ilkelerine ve uluslararası hukuka aykır olduğu;

¹³³ İrade-i Milliye Gazetesi, 3. Teşrinisani. 1335.

İşgal olayının Türk egemenliğine vurulmuş bir darbe olduğu, ulusun, bağımsızlığı uyrunda gerekirse canını bile feda edeceği dile getiriliyordu.¹³⁴

Görüldüğü gibi güney işgalleri karşısında gösterilen tepki de büyüktür. Bu tepki, miting ve portestolarla kendisini geliştirecek ve kamuoyu destekli mücadele olarak sonuca doğru gidecektir.

¹³⁴ Akbıyk, a.g.m., s. 788.

IV. BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİ

A) İZMİR'İN İŞGALİNE GİDEN YOL

I. Dünya Savaşı'nın galip gelen ülkeleri, cephelerde silahlar sustuktan sonra 18.Ocak.1919'da Paris'de toplanarak dünya yeni bir düzen vermek için çalışmalara başlamışlardı. 32 devletin temsilcilerinin katılımıyla başlayan Konferans, çok geçmeden Dörtler Meclisi (Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson, İngiliz, Fransız ve İtalyan Başbakan : Lloyd George, Clemenceau ve Orlando) ne dönüşerek, adı geçen ülkelerin esaslı kararları aldıkları bir toplantı halini almıştır.¹

Konferansın öncelikli konusu, savaş sonunda tasfiye edilen imparatorlukların mirasları, bunların yanısıra yeni doğan ve bu fırsattan faydalanarak genişlemeğe kalkınışan bazı devletlerin türlü istekleriydi. Bu amaçla galip devletler önce Almanya'yı bir daha kendileri için tehlikeli olmayacak hale getirdikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'na yöneldiler. Fakat bunda aceleci olmadılar: Çünkü herşeyi ile teslim aldıkları Osmanlı Devleti üzerindeki isteklerinde

¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 145 v.d.

anlaşabileceklerini zannediyorlardı.²

Ancak bu anlaşma beklenildiği kadar kolay olmadı. Gerçi İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti üzerinde diledikleri paylaşımı yapmışlardı. Ancak bu noktada Bağdaşıklardan yanına çektikleri diğer müttefikleri İtalya'nın durumu sorun çıkarıyordu. Savaşın başlarında İngiltere ve Fransa İtalya'yı yanlarına çekebilmek için İtalya'ya aşırı vaadlerde bulunmuştu. Oysa bu vaadlerini şimdi yerine getirecek durumda değillerdi. Bu yöndeki asıl sorun Osmanlı Devleti üzerinden Yunanistan'a verilecek toprak sorunuydu.

Konferansda galip devletler, Osmanlı Devleti'nin savaşta oynadığı rolden dolayı Wilson ilkelerine karşı bakış açılarını değiştirdiler. Onlara göre Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi, savaşı en azından iki yıl uzatmış, Çanakkale başarısı ile Rusya'nın devrilmesine ve Bolşevizme yol açmıştı. Türkler Boğazları kapatmanın, Filistin ve Irak cephelerinde bir buçuk milyon askeri dört yıl uğraştırmanın hesabını vereceklerdi.³

İşte galip devletlerin bu psikolojisinden yararlanmak isteyen Yunan Başkanı Venizelos, daha konferans başlamadan harekete geçerek 30.Aralık.1918'de bir muhtıra ile Yunan isteklerini açıkladı.⁴ Sadece İzmir'e dayanmayan Venizelos'un istekleri kuzeyde Bandırmadan, İç Ege'de Sarayköy'ün batısı ile Muğla'nın doğusundan güneyde Akdeniz sahillerine kadar uzanıyordu.⁵

Venizelos ayrıca, "Küçük Asya'nın Yunan olan batı kısmı Yunanistan'a ilhak edilirse, Yunanistan'ın kendi sınırlarını hayli genişletebileceğini, Yunanistan küçük Asya doğrultusunda yayılmazsa, sınırlarını Trakya'ya doğru Karadeniz'e kadar genişletmek fırsatını aramak zorunda kalacağını, bu şıkkın batı Anadolu'ya yayılma

² Baykal, a.g.m., s. 518.

³ Yuluğ Tekin Kurat, "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu", (15.Mayıs.1919), VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, C. II, Ankara: 1973, s. 843.

⁴ Bayur, Atatürk, ..., C.I, s. 325.

⁵ Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, C. II, K. I., Haz. Hakkı Güvendik, Ankara: 1963, s. 7-8.

şikkına oranla daha büyük engellere yol açacağını bildiriyor, Türkiye'nin söz konusu bölgelerinin Yunanistan'a ilhakının, İtilaf Devletlerinin uğrunda savaştığı ilkelerin gereği olduğunu" ileri sürüyordu.⁶

Diğer taraftan İtalyanlar, savaş sırasında gizli olarak imzalanan 26.Nisan.1915 tarihli Londra ve 17.Nisan.1917 tarihli St. Jeanne de Maurienne anlaşmalarına dayanarak Yunan isteklerine karşı çıktılar. Fakat İngilizler, St. Jeanne de Maurienne anlaşmasının Rusya'nın değişen durumu nedeniyle geçersiz sayılacağını ileri sürerek, ayrıca Fiume örneğinin de etkisiyle Batı Anadolu'nun İtalyanlar yerine Yunanlılar tarafından işgal edilmesini tercih ettiler.⁷ Usta bir politikacı olan Venizelos, Yunan hak ve iddialarını Wilson İlkelerine dayandırmak istiyordu. Bu amaçla Rum Patrikhanesince hazırlanan rakamlara güveniyor; bu rakamların doğruluğunu onaylıyordu. Patrikhanenin istatistiklerine göre Batı Anadolu'daki tüm Rum nüfusu 1.700.000 idi. Venizelos, Türkiye liselerinde okutulan coğrafya kitaplarında Anadolu'daki Rum nüfusunun 1.300.000 olarak gösterildiği iddiasında bulundu.

Aydın ve Bursa illerini de kapsayan Batı Anadolu'da ise Rumların nüfusun 1.080.000 olduğunu, buna yakındaki adaların nüfusu da eklenirse, bu rakamın 1.450.000'e yükseldiğini, aynı bölgedeki Müslüman nüfusunun ise 943.000 olduğunu, dolayısıyla Rumların 189.000 fazla olduğunu ve bu bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türk bölgelerin bir kısmını teşkil edemeyeceğini iler sürdü.⁸

Ayrıca Venizelos, elinde bulunan telgraflara dayanarak İzmir ve çevresinde Türklerin Hıristiyanlara korkunç zulümler yapmakta olduklarını, Hıristiyanların bütbütün imha edilmekte olduğunu iddia etti.

Venizelos'un ortaya koyduğu bu istatistikler ve iddialar tamamıyla gerçek dışıydı. İşgalden daha sonra Osmanlı Hükümeti, Başkan Wilson'a başvurarak, Venizelos'un iddiaların aksine Yunan mezalimini araştırmak üzere bir komisyon

⁶ Salahi R.Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Ankara: 1987, s. 33.

⁷ Gönlübol-Sar, a.g.e., C. I, s. 7.

⁸ Sonyel, a.g.e., s. 35 v.d.

kurulmasını istedi. Sadrazam vekili Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, 15.Temmuz.1919 tarihinde Yunanlıların mezalimde buldukları yerlere bir "Tahkik Heyeti" 'nin gönderilmesini rica etti.⁹ Sabri Efendi böyle bir araştırmanın Paris Barış Konferansı'nın sorumluluğu altında yapılmasını istedi.¹⁰

Bu istek üzerine Paris Barış Konferansı, 21.Temmuz.1919'da böyle bir komisyonun kurulmasını kararlaştırdı.

15.Mayıs-20.Temmuz.1919 tarihleri arasında olayları inceleyecek olan, Amerikan Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol başkanlığındaki heyete,İngiltere adına General Robert Hung Hare, Fransa adına General Gedrges Hippolytyle Buroust, İtalya adına da General Alfredo Dall'olio'nun katılması kararlaştırıldı.¹¹ Bu heyete oy hakkı olmamak ve varılacak sonuçlara katılmamak koşuluyla bir Yunanlı, bir de Türk'ün katılması uygun görüldü.

12 Ağustosta çalışmalarına başlayan Heyet, 15 Ekim 1919'da çalışmalarını bitirmiştir. Heyet Bu dönem içinde 46 Toplantı yapmışve İzmir, Menemen, Manisa, Aydın, Nazilli, Ödemiş, Ayvalık, Çine ve civarlarında araştırmalarda bulunmuştur.

Heyet'te Türk tarafı adına danışman olarak bulunan Yarbay Kadri Bey tarafından belirtildiğine göre Heyetin özetle şu tür konuları araştırdığı ve sonuca vardığı anlaşılmaktadır:

- 1) Yunan işgalinin İzmir vilayetinin siyasal, ekomik ve sosyal durumu için büyük tehlike oluşturduğu,
- 2) Yunanlıların İzmir'e girmeleriyle büyük bir zulme başladığı,
- 3) Yunanlıların idare yeteneklerinin olmadığı,

⁹ İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara: 1981, s. 35.

¹⁰ Kayhan Sağlamer, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyon Raporu", **B.T.T.D.**, C. IX-X, Sayı 49 (Ekim, 1971), s. 6.

¹¹ Mustafa Turan, "İstiklâl Harbinde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi- Atatürk Yolu-**, C.II, Sayı 8 (Kasım, 1991.) s. 700 v.d., Sanyel, a.g.e., s. 35 v.d.

- 4) Yunan işgal kuvvetinin Osmanlı Hükümetini ve jandarma ve polisini imhaya çalışan bir siyaset izlediği,
- 5) Yunan Divan-ı Harblerinin bütün halkı, hatta Osmanlı subaylarını muhakeme, idam ve mahkum ettikleri,
- 6) İşgal karşısında pek çok bölge halkının yerini terk ettiği ve zor koşullar altında yaşadığı....¹²

Kadri Bey'e göre buna benzer sonuçlara varan Heyet çalışmalarının sonunda bir rapor hazırladı. Hazırlanan rapor 8 Kasım 1919 tarihinde Konferans Yüksek Konseyinde görüşüldü. Hazırlanan raporun yayınlanmasına Müttefik Hükümetlerince izin verilmediği gibi, buna bir gerekçe de gösterilmemiştir. Böylece Yunan katliamları konusundaki gerçek kamuoyundan gizlenmiştir.¹³

Tahkik Heyet'inin durumunu bu şekilde açıkladıktan sonra tekrar işgal öncesine, Konferans görüşmelerine dönelim. Venizelos, bu tutumuyla Wilson'u ikna etti. Konferanstaki Amerikan delegasyonu, Venizelos'un istediği bölgelerin Türkiye'den ayrılmasına karşı olmalarına rağmen Wilson, hiç bir güçlük göstermeden Yunanlıların İzmir'e çıkmasını kabul etti.¹⁴

Konferansdaki diğer yetkili ikili Lloyd George ve Clemenceau da Yunan tezini benimsemekte gecikmediler. Onların düşüncesine göre İzmir'in Yunanlılara verilmesiyle hem fedâkâr bir bağlaşıklık, bir dereceye kadar da olsa memnun edilecek, hem de İtalya'nın Akdeniz'deki tehlikeli olarak güçlenmesi önlenmiş olacaktı. Ayrıca Yunanlıların Doğu Akdeniz'de hızla güçlenmesiyle İngilizlerin uzak doğu emellerine daha iyi hizmet edebileceklerdi.¹⁵ Bu açıdan Yunan istekleri kaçırılmaz bir fırsattı. Buna karşın Yunan tezini benimsemeyenler de vardı. Amiral Calthorpe bunlardan biriydi. Calthorp'a göre Helen İmparatorluğu Doğu Akdenize kadar uzayamayacaktı.

¹² Turan, a.g.m., s. 708-709.

¹³ Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: 1970, s. 142.

¹⁴ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, (Meydan Yayınları, Basım tarihi yok), s.59.

¹⁵ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri, (1919-1926)*, Ankara: 1978, s. 72.

Çünkü böyle bir hareket taraftarlarına memnunluk getirmeyecekti.¹⁶ Lord Curzon da aynı görüşte idi. 18 Nisan 1919 tarihli muhtırasında "Selanik kapılarının beş mil uzağında nizam temin edemeyen Yunanlılara İzmir gibi büyük bir şehir nasıl teslim edilebilirdi?" diyordu.¹⁷

Fransa için de aynı durum söz konusu idi. Başbakan'ın benimseyici tavrına karşılık, bazı Fransız gazetecileri Yunan tezini desteklemiyorlardı. Özellikle Türk dostu Pierre Loti, Cloude Farreere ve Madam Goulis bunlar arasında idi.¹⁸

İtalyanlar ısrarlarına rağmen isteklerine ulaşamadılar. Bunun üzerine 24 Nisan 1919'da İtalyan murahhasları (Başbakan ile Dışişleri bakanı) Dörtler Meclisi toplantısında bulduktan sonra Fiume ve Dolmaçya'da isteklerini alamadıkları için protesto mahiyetinde konferanstan çekildiler. Bu çekiliş üzerine meydan Venizelos ve onu destekleyen Lloyd George ve Clemenceou'ya kaldı. Böylece İngilizlerin işi daha da kolaylaştı ve Yüksek Konsey İzmir'i işgal etme yetkisini Yunanistan'a verdi.¹⁹

Diğer taraftan Paris Barış Konferansı boyunca bağlaşıkların kendisine karşı tavrından memnun olmayan İtalyanlar 28 Mart 1919'da Antalya'dan başlattıkları asker çıkarmasını, Konferansta sergilenen tutum karşısında genişleterek Mayıs başlarına kadar Konya dahil Kuşadası hizasına kadar bütün Güneybatı Anadolu'ya yayıldılar. Bu durum da İngilizleri ve Yunanlıları telaşlandırıyordu. Bu yüzden İzmir'in bir an önce Yunanlılar tarafından işgal edilmesi isteniyordu.

İzmir'in Yunanlılarca işgalinin hukuksal dayanağını Mondros Mütarekesinin Yedinci maddesi oluşturuyordu. Böylece Akdeniz'de bir kuvvetler dengesi sorunu haline sokulan Batı Anadolu'nun geleceği hakkında pazarlık bitmiş oluyordu.

¹⁶ Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması", *Bellekten*, C.XXXII, Sayı. 128 (1968), s. 568.

¹⁷ Jaeschke, a.g.e., s.567-568.

¹⁸ Akyüz, a.g.e., s. 47.

¹⁹ Baykal, a.g.m., s. 522.

B) İŞGAL VE DOĞURDUĞU TEPKİLER

2 Mayıs 1919'da Wilson, Lloyd George ve Clemenceau arasında başlayan işgal görüşmeleri sonucunda 6 Mayıs 1919'da buna karar verildi. İzmir'i fiilen işgal etmek için gerekli askeri hareketleri yönetmekle, Akdenizdeki İtilaf Devletleri donanmasının Başkomutanı Amiral Calthorpe'ü görevlendirdiler. Amirâl, donanmanın başında 14 Mayıs 1919 sabahı İzmir Limanına gelerek hükümetnden aldığı talimat gereğince durumu İzmir Limanına gelerek hükümetinden aldığı talimat gereğince durumu İzmir valisine bildirdi. İşgal haberi Ferit Paşa'ya 15 Mayıs 1919'da İstanbul'daki İngiliz temsilcisi Amiral Webb tarafından haber verildi. İşgali haber alan Sadrazam, üzücü olaylara meydan verilmemesi için, asker ve sivil halk tarafından her türlü direnme ve gösteriden kaçınılması valiyeye emretti.

Ancak, şehrin sadece İtilâf Devletleri askerleri tarafından işgal edileceği sanılıyor, fakat Yunanlıların bu harekete katılacaklarına pek ihtimal verilmiyordu. Gerçekten de 14 Mayıs sabahı kararlaştırıldığı anlaşılan bir plâna göre, öğleden sonra, önce Eczun taburları karaya çıkararak şehrin direniş noktalarını işgal ettiler. Bunlardan İngiliz birlikleri Karaburun ve Uzunada'yı, Fransız birlikleri Urla ve Foça'yı, hesapta olmadığı sanılan Yunan müfrezeleri de Yenikale'yi kontrolleri altına aldılar.²⁰ İşgalin bu kadarla kalacağı ve istihkâmlar dışına taşmayacağı sanılıyordu. Fakat Amiral Calthorpe, gece geç vakit verdiği ikinci bir nota ile ertesi sabah İzmir şehrinin de işgal edileceğini ve işgalin İtilâf Devletleri adına Yunan birlikleri tarafından gerçekleştirileceğini bildirdi.

Bu durum karşısında İzmir valisi, üzücü olayların çıkmasına engel olamayacağını ileri sürerek Yunan askerinin işgal hareketine karıştırılmaması için bir takım girişimlerde bulunduysa da hiçbirinden olumlu sonuç alamadı. Aldığı cevaplara göre karar kesindi ve aynen uygulanacaktı. Böylece 15 Mayıs 1919 sabahı Yunan kıtaları İzmir rıhtımına çıkmaya başladılar. Şehrin yerli Rum halkı Eczun taburlarını

²⁰ Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul: 1971, s. 215.

çoşkun gösterilerle karşıladı. İzmir Metropoliti, sevinç göz yaşları arasında gelenleri takdis etti. Bu gelenler asırların rüyasını gerçekleştiren son hamlenin müjdecisi olarak selamlanıyorlardı. Bütün davranışlar, işgalin geçici bir süre için değil, kalıcı olduğunu, bir ilhak niteliği taşıdığını gösteriyordu.²¹

İşgal olayı İzmir'deki Türk ordusu Komutanı Ali Nadir Paşa tarafından telgrafla İstanbul'abildirildi ancak yanıt alınamadı.²²

Bu suretle başlayan İzmir'in işgali, başından sonuna kadar, sözün tam anlamıyla tüyler ürpertici facia sahneleri ile doludur.

15 Mayıs'da karaya çıkan Yunan askerlerinin İzmir'li Rumlar ile birlikte Türklere nasıl davrandıklarını gösteren çok sayıda belge vardır. Bu belgelerde facialar bütün ayrıntılarıyla açıklanmaktadır. İşgalin ilk günü, asıl odı Osman Nevres olan, Hasan Tahsin adıyla gazetecilik yapan bir yurtsever, Yunan alayı sancağını taşıyan Eczun askeri üzerine tabanca kurşunlarını boşaltınca kurtuluşa ilk kurşun böylece sıkılmış oluyordu. Yunan askerlerince derhal orada şehid edilen Hasan Tahsin'den sonra Yunanlıların hıncı daha da arttı. Bundan sonra yukarıdan gelen emirle kışlasına kapatılmış olan Türk ordusu üzerine Yunanlılar ateş yağdırdı. Bütün subay, er ve sivil memurlar esir olarak en ağır hakaretlere uyratıldılar.

Gazeteci Hasan Tahsin'in sığıdığı kurşun, gerçi İzmir'in işgalini önleyemedi ama, İzmir'in geri alınması yolunda atılan her adımda onun kurşunlarının payı vardır.²³

Bu gerçeği Yunanlılar bile kabul ediyor. Yunanlı Tarihçi Kitsikis, ilk kurşunla ve onu izleyen cinayetlerle ilgili olarak şöyle demektedir:

"İzmir'e Yunan çıkarması, müslüman doğuyu derin bir heyecana sürüklemişti. Cinayet haberleri de yayılınca bu heyecan büsbütün şiddetlendi. İşte bu heyecan Türkiye'de Mustafa Kemal ihtilalinin başlamasını kolaylaştıracaktı."²⁴

²¹ Baykal, a.g.m., s. 522.

²² Nadir Paşa'nın telgrafı için bkz: H.T.V.D. Sayı 37, Belge no 985.

²³ Zeynel Kozanoğlu, **Anıt Adam, Osman Nevres, "Hasan Tahsin"**, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir: 1972, s. 190.

²⁴ Kitsikis, a.g.e., s. 210.

İşgal gününün ilk bilançosu bir kayda göre, beş bini aşkın ölü ve yaralıdır. İşin en acıklı tarafı bütün bu korkunç olayların, limandaki İtilaf Devletleri gemilerinin gözleri önünde cereyan etmesi ve medeni dünyanın temsilcileri olmak iddiasındaki bu Batılıların, Yunan vahşetine seyirci kalmaları olmuştur.

Yunan işgal ve faciası sadece işgal günüyle kalmadı. 16.Mayıs ile 12.Haziran arasında Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Bâyıdır, Selçuk, Aydın, Ayvalık, Tire, Kasaba, Ödemiş, Nazilli, Akhisar ve Bergama'yı işgal ettiler. 17.Haziran'da Menemen'de bir katliam yaptılar. Özetle ünlü Tarihçi Toynbee'nin dediğine göre "15.Mayıs.1919'da yıkıcı bir kuvvet Batı Anadolu'yu bir anda volkan dehşetiyle saldırmıştı. Dünya savaşının sona erişinden altı ay sonra sivil halk ve silahsız Türk askerleri İzmir sokaklarında katliam İzmir'in köyleri tahrip edilmiş ve kan deryası haline sokulmuştu."²⁵

Bu işgal ve facia karşısında gösterilen tavırlara gelince; bunlar Hükümetin, Padişahın, İzmirilerin ve Anadolu'nun tavrı olmak üzere dört grupta ele alınabilir.

a) Hükümetin Tavrı

İstanbul Hükümeti işgal karşısında şaşırıp kalmıştı. Çünkü işgalden birkaç gün önce İngiliz Yüksek Komiserliği, Sadrazam Ferid Paşa'ya, İzmir'in işgal edilmeyeceğine dair söz vermişti. Sadrazam bu sözle fazlasıyla inanmıştı. Öyle ki 14.Mayıs günü İstanbul'daki İngiliz temsilcisi Webb'in verdiği nota bile onu uyarmamıştı. Bu notada özele şöyle deniliyordu:

"1) Paris'te toplanan yüksek meclisten aldığı emre göre hareket eden ve bu gün İzmir sularındaki İtilaf Devletleri deniz kuvvetleri amirallerinden en kıdemlisi olan Amiral Calthorpe'dan aldığım talimat üzerine İzmir kalelerinin bundan böyle İtilaf Devletleri müfrezelerine teslim edileceğini bildirmek göreviyle yükümlüyüm.

²⁵ Tansel, a.g.e., s. 196.

2) Buna göre gereken emirlerin verilmesini rica ederim.

3) İzmir civarında şimdiki durum ve mütareke hükümleri uyarınca bu işgal hareketine girildiğini ek olarak bildirmem aldığı talimat gereğidir.²⁶

Sadrizam bu notayı aldıktan sonra, aynı gün İzmir Valizi İzzet Bey'e gönderdiği telgrafta Calthorpe'un talimatına göre davranılmasını istedi.²⁷ İtilaf Devletleri'nin bu isteğini mütarekenin 7. Maddesi gereğince uygun, dolayısıyla geçici olacağını kabul eden Sadrazam, bu işgalin sadece İtilaf Devletlerince yapılacağını sanıyordu. Yunanlılarca İzmir'in işgalini düşünmüyordu.

15.Mayıs.1919 günü sabahı her şey ortaya çıktı. O gün "Menteşe Sancağı" halkı tarafından saraya gönderilmiş olan bir telgraftan bu bölge kıyılarının bilinmeyen bir düşman tarafından işgal edildiği öğrenildi. Bu telgraf üzerine padişahın gönderdiği adama Sadrazam, "İngiliz temsilcisinin bu gün İzmir'in işgal edileceğini haber verdiğini, sonra Aydın Valisinden de iki telgraf geldiğini bunların İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edileceğinin Amiral Calthorpe tarafından bildirilmiş ve bu işgalin, Paris Konferansının vardığı bir karar sonunda yapılmış olduğunun öğrenildiğini söyledi. ayrıca bu telgrafların "ahval-ı Mahalliye" hakkında herhangi bir bilgi vermediğini, fakat halk tarafından "feryatnameler" gönderilmekte olduğunu belirtti.²⁸

İşte Hükümet gerçeği bu telgraflarla öğrendi ve nasıl aldatıldığını anladı. Öyce istihkamların İtilaf Devletlerince işgaliyle başlayan hareket Yunanlıların İzmir'i işgaline dönüşmüştü.

Bu durum üzerinde "Meclis-i Vükela" toplanarak bir nota hazırladı. Bu notada" Paris Konferansı'nın İzmir istihkamlarının İtilaf Devletlerince işgalinin, mütarekenin 7. Maddesine dayanılarak yapılacağı belirtilmişken, bunun değiştirildiğini Yunanlılarca İzmir'in işgal edildiğini ve bunun için bir sebep bulunmadığını ve çoğunluğu Türk olan bu bölgenin Yunanlılara terk edilmeyeceği

²⁶ Kamil Erdaha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: 1975, s. 403.

²⁷ Akşin, a.g.e., s. 266.

²⁸ Türkgeldi, a.g.e., s. 208-209; Tansel, a.g.e., s. 197-198.

bildiriliyordu.²⁹

Hükümetin işgale karşı ilk tepkisi bu oldu. Bundan sonra hazırlanan bir resmi teblig ile İzmir'in işgali açıklandı. 15.Mayıs tarihli olan, 16.Mayıs'da gazetelerle yayınlanan bu beyannamede şöyle deliyordu:

"Dün sabah saat on bir raddelerinde Nişantaşı'ndaki konakların Sadrazam Ferid Paşa Hazretlerine Amiral Webb tarafından verilen notada Paris Sulh Konferansı kararına atfen İzmir kalelerinin deniz kuvvetleri kumandanı amiral Calthorpe tarafından Aydın vilayetine dün sabah tebliğ olunan notada Paris Konferansının istihkamlarının işgal edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci bir notada İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgal edileceğine İtilaf Devletlerince karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükümet bu meselede devlet ve millet haklarının muhafazası için kendisine düşen vazifeyi tesbit etmiş ve sükün ve vakarın muhafazası lüzumunu ahaliye tavsiye eylesini Dahiliye Nezaretine teblig eylemiştir."³⁰

Bu beyanattan sonra basına sıkı bir sansür konulmuş ve facianın ayrıntıları kamuoyundan gözlenmek istemişti. Bazı gazetelerin işgalden bahseden yazıları tamamıyla çıkarıldı ve bu gazetelerin ilgi sütunları boş çıktı.

İzmir'in işgali hükümeti ve sadrazamı da zor durumda bıraktı. 16.Mayıs.1919'da Damat Ferid Hükümeti istifa etti.³¹ Fakat hükümeti kurma görevi padişah tarafından yine Damat Ferid Paşa'ya verildi. 19.Mayıs.1919 Ferid Paşa tekrar göreve başladı.³²

²⁹ Tarık Mümtaz Göztepe, **Osmanlıların Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında**, İstanbul: 1969, s. 146; Bayur, Atatürk ..., s. 338.

³⁰ **İleri Gazetesi**, 16.Mayıs.1919; Türkgeldi, a.g.e., s. 113; Gökbilgin, a.g.e., s. 86.

³¹ **İleri**, **Memleket**, **Sabah** Gazeteleri 17.Mayıs.1919; Ali Fuat Türkgeldi, **Görüp İşittiklerimiz**, Ankara: 1984, s. 210; İnal, a.g.e., s. 2040.

³² Türkgeldi, a.g.e., s. 213.

Damat Ferit Paşa, tekrar sadârete gelmesi dolayısıyla yayınladığı beyannamede halkı olaylar karşısında tekrar sukûnete davet ediyordu.³³

Yine bu aşamada verdiği bir demeçte; durumun vahim, halkın gâleyanda olduğunu, olayın önceden kestirilemeyeceğini, bundan sonraki gelişmelerin de kimsenin önleyemeceğini³⁴ belirterek adete durumu kabullenme zorunda olduklarını ifade ediyordu.

22.Mayıs'da Yüksek Komiserliklere başvurarak Yunanlıların geri çekilmesini ve yerlerine itilaf Devletleri askerlerinin gelmelerini memnunlıkla karşılayacaklarını bildirdi.³⁵

b) Padişahın Tavrı

İşgal olayı karşısında hükümetin yetersiz kaldığını gören padişah durum hakkında bilgi alışverişinde bulunmak ve kararlar alabilmek için "Şura-yı Saltanat akdini irad" eyledi.³⁶ Yıldız Sarayı'nın üst katındaki büyük salonda yapılacak toplantıya şu şahıslar davet edildi :

Vekiller, Ayanlar, Şura-yı Devlet ve Temyiz Mahkemesi Reisleri, Divan-ı Muhasebat Reis ve 2. Reisler, eski vekiller ve elçiler, Şeyhulislamın seçeceği ulemadan 6 kişi, Bahriye Nazırının seçeceği 4 yüksek rütbeli deniz subayı, Darül-Hikmet'ül İslamiye'de 2 kişi, Fetvahanedan 2 kişi, Darülfünundan 15 kişi, Barodan 3 kişi, Matbuat Cemiyetinden 8 kişi, Ticaret Odasından 4 kişi, Darül-Hilafetülaliye Medresesi'nde 4 müderris, Vehdet-i Milliye, Tarabzon Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Milli Kongre, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Sulh ve Selamet Fırkası, Adana Müdafaa-i Hukuk-u Miliye Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Vilayat-ı Şarkiyeye Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Milli Ahrar Fırkası, Kürt Teali

³³ Beyannâmenin tam metni için b.k.z.: Göztepe, a.g.e., s. 151.

³⁴ Akşin, a.g.e., s. 303.

³⁵ Akşin, a.g.e., s. 304.

³⁶ Tansel, a.g.e., s. 253; Akşin, a.g.e., s. 323.

Cemiyetinden ikişer kişi.³⁷ Tahminen 130 kişinin katıldığı bu toplantıda faydalı kararlar alınacağı daha başından şüpheli idi.

26.Mayıs.1919'da saat üçte Padişahın bir konuşmasıyla başlayan toplantı daha sonra Sadrazam Damat Ferid Paşa'nın başkanlığında devam etti. Toplantıda pek çok konu üzerinde konuşuldu. Wilson Prensiplerinin onikinci maddesi üzerinde duruldu. Amerikan Mandası ve İngiliz Himayesi lehinde ve aleyhinde konuşmalar yapıldı. Bazı vatanseverler halkının çoğu müslüman olan Türkiye'nin parçalanamayacağını söyledi. Doğu'da Ermenistan fikrine karşı çıkıldı. Hatta böyle bir uygulama yapılırsa bölge halkının Bolşevikliğe öncülük yapabilecekleri tehdidinde bulunuldu. Barış Konferansı'nun kararları insafsızca uygulamak istenirse memleketin ayaklanacağı bilinmelidir, denildi. Bazıları da tersini iddia ederek, hakların sükunetle elde edilebileceğini söyledi. Bazıları şura'yı saltanatın alacağı kararların birşey ifade edemeyeceğini, bir "Şura-yı milli" nin kurulmasını istedi. Fakat bütün bu mütelaalar hiçbir anlam taşımayacağı Sadrazam Ferid Paşa'nın "Burada gerek lehimize, gerek aleyhimizde olsun lütfen beyanatta bulunan kişilerin sözlerini millet ve memleketimizin yararına sayar, bunun için hepinize teşekkür ederim." demesinden anlaşıldı.³⁸ Böylelikle pek çok şey konuşulmuş olmasına rağmen hiçbir karar alamadan dağılmış oldu.

³⁷ Akşin, a.g.e., s. 323; Gökbilgin, a.g.e., C. I, s. 94.

³⁸ Tansel, a.g.e., s. 255.

c) İşgale Karşı İzmirliilerin Tavrı

MAŞATLIK MİTINGİ

İzmir'in Türk halkının 14.Mayıs.1919 gününün gecesinde Maşatlık Bölgesinde düzenlediği miting, Türk ulusunun işgaller karşısında düzenlediği ilk mitingdir. Bu tarihe gelindiğinde İzmir'deki Türk halkı ile Yerli Rumlar, kentin Yunanlılarca işgal edileceğini biliyorlardı. Yerli Rumlar bu işgali, Yunan deniz yüzbaşısı Mavroudis'in bir kısım Rumu kiliseye toplayarak işgal müjdesini veren Venizelos'un beyannamesinde öğrendiler.³⁹

³⁹ Bu beyannameye şöyle denilmektedir.

"Yunanistan İzmir'i işgal etmek üzere barış konferansı tarafından memur edildi. Yüzyıllarca beklenen isteğimiz gerçekleşmiştir. Milletimiz idrak ederler ki bu kararı konferansı idare edenlerin vicdanında Enosis'in (ilhakın) İzmir'in Yunanistan'a ilhakının yer bulmasından sonra verilmiştir. Balkan Harbine kadar aynı boyunduruk altında esir bulunduğum için bu gün, Küçük Asya'lı Rum kalblerinin ne derece sevinç duygularıyla dolu olacağını, iyice hissediyorum.

Duyguların açığa vurulmasını önleyecek değilim. Fakat bu gösterilerin ahali arasında vafandaş unsurların hiç birine karış husumet ve hareket mahiyetini almayacağına eminim. Aksine olarak fazla sevinç, nümayiş diğer unsurlara karşı kardeşlik hisleri göstermekle eş anlamlı olmalıdır. Bu unsurlara anlatılmalıdır ki biz diğerlerinin zararına kendi üstünlüğümüzü ve zorbalığımızı yerleştirmek için bir boyunduruğun kaldırılmasını kutlamıyoruz. Yunan Umum unsurlara karşı bu itimad ve emniyet telkin etmekle yalnız milli cevherimize sadık kalmayacağız, fakat yüksek milli menfaatlarımıza da mükemmel surette hizmet etmiş olacağız. İtalyan unsuruna bilhassa hususi dikkat gösterilmelidir. İzmir'in Yunan işgali hususunda İtalya'nın da diğer müttefiklere katılması nazarı dikkate alınmalıdır.

Yunanlı Küçük Asya'dan ricamın faydasız kalmayacağını ve İzmir'i kendisine İhya-yı Milli incilini getirmek suretiyle yakından ziyaret edebileceğini ümit ederim. Elefterios Venizelos." Ömer Sami Coşar, **Günü Gününe İstiklal Harbi Gazetesi**, 15.Mayıs.1919; Tansel, a.g.e., C.I, s. 185-186.

Bu aşamada her iki kesim de farklı beklentiler içindeyken Rumlar sevinç çığlıkları atıyorlar, bunlar karşısında büyük çoğunluğu oluşturan Türk halkından olan sivil ve subaylar da sürekli toplantılar düzenliyorlardı. Böyle bir kargaşa ortamı yaşanırken ilhaki istemeyen sivil ve subaylar ile İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti üyeleri şimdiki belediye binası olan Lise binasında bir toplantı yaptılar.⁴⁰

Toplantıya şu kişiler katıldı: Miralay Süleyman Fethi Bey, Miralay Kazım (Özalp) Bey, Jandarma Subayı Mümin Bey, Ragıp Nureddin Bey, Köylü Gazetesi Sahibi Mehmet Refet Bey, eczacı Ferid Bey, Feşçizade Halim Bey, Vilayet memurlarından Enver Bey, Anadolu Gazetesi sahibi Haydar Rüştü (Öktem) Bey, aynı gazete yazarlarından Reşat Bey, Kahvecizade Hamdi Bey, Dr. Hüsnü Bey, Osman Nuri Bey ve Hukuk-u Beşer Gazetesi sahibi ve başyazarı Hasan Tahsin Bey.⁴¹

Diğer taraftan Türk Ocağında toplananlardan bir grubun Vali İzzet Bey'e durumu iletmesi üzerine, Vali İzzet Bey bu kişilere yaptığı konuşmada işgal haberini yalanladı. "Boşuna telaş ediyorsunuz. Heyecanının lüzumsuzdur. Ortada endişe yaratacak bir durum yok. Bunlar hep ittihatçıların uydurdukları maksatlı söylentilerdir; Merak etmeyin, hükümet her tedbiri alacaktır."⁴² diyerek onlara sükunet tavsiye etti.

Lise binasında yapılan toplantıda ise Yunanlılara karşı bir direniş teşkilatı kurulması fikri benimsenerek, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin adı "Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi" olarak değiştirildi.⁴³ Böylece işgalin kesinlikle kabul edilmeyeceği dile getiriliyordu.

⁴⁰ Taçalan, a.g.e., s. 227.

⁴¹ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, İstanbul: 1974, s.100; Asaf Gökbel, **MİLLİ Mücadele'de Aydın**, Aydın:, 1964, s. 71.

⁴² Taçalan, a.g.e., s. 228.

⁴³ Kazım Özalp, **MİLLİ Mücadele 1919-1922**, C.I, Ankara: 1971, s. 6; Tansel, a.g.e., s. 188.

Heyet bir komite oluşturarak şu kararı aldı.

- 1) O gece İzmir halkının işgale karşı olduğunu göstermek amacıyla bir miting düzenlemek,
- 2) İtilâf Devletleri'nin İzmir'de bulunan temsilcilerine bir heyet göndererek, işgalin Yunan birlikleri dışındaki birliklerce yapılmasını sağlamak,
- 3) Anadolu'nun öteki illerine ve İtilâf Devletleri'ne telgraflar çekmek,
- 4) İzmir içinde silahlı bir direnme, Yunanlıların katliama girişmesine yol açacağından eli silah tutan gençlerin Ege'nin iç kesimlerinde kuracakları örgütlerle düşmana karşı koyma.
- 5) Hapishanedeki mahkumları bırakarak onlara ve halka depolardaki silah ve cephaneleri vermek.⁴⁴

Daha sonra Redd-i ilhak,Heyet-i Milliyesi bir miting davetiyesi hazırladı. Bu davetiyede şöyle deniliyordu :

“Ey bedbaht Türk!

Wilson Prensipleri ünvan-ı insaniyetkaranesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetk ediliyor.

Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyete kabul edeceği söyledi. Ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi.

Şimdi sana soruyoruz? Rum senden daha mı çoktur?... Yunan hakimiyeti kabule taraftarmısın?

Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlaktadır. Oraya yüzbinlerce toplan. Ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. İlan ve isbat et. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok, fakat Yunan hakimiyeti istemeyen bir kitle-i hakire vardır.

⁴⁴ Taçalan, a.g.e., s. 230; Umar, a.g.e., s. 101.

Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsrân ve nîkbet faide vermez. Binlerce, yüzbinlerle Maşatlığa koş, Ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et.

İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi"⁴⁵

Haydar Rüştü Öktem'in Anadolu matbaasında basılan bu davetiye, daha mürekkepleri kurumadan, Sultanı ve İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti üyelerince Türk mahallelerinde dağıtmaya başlandı. Aynı zamanda minarelerden salalar veriliyor, sokak aralarında davullar çalınıyor, köşe başlarında bekçiler yüksek sesle halkı Maşatlık'daki mitinge çağırıyordu.⁴⁶

Aynı gece sabaha karşı Maşatlık'da başlayan mitinge yaklaşık on bin kişi katıldı.⁴⁷ Miting oldukça düzensiz geçtiğinden kalabalık daha sonra üç-dört bine kadar düştü. Çünkü mitingi organize bir şekilde hazırlamak için yeterli zaman yoktu. Bu yüzden geliş güzel, parka dağılan halk, hiç bir hazırlığı olmaksızın konuşma yapan konuşmacıları dinliyordu. Konuşmacılar arasında Türk Lisesi öğretmenlerinde Vasıf (Çınar) Bey, Mustafa Necati Bey, Ahenk Gazetesi başyazarı Mehmet Şevki (Yazman) Bey, Hukuk-u Beşer Gazetesi sahibi ve başyazarı Hasan Tahsin Bey ve eski müftü Rahmetullah efendi ile Belediye Reisi Hasan Paşa bulunuyordu.⁴⁸

Oldukça dağınık bir içerik taşıyan konuşmalarda, İzmir'in Türklere alınamayacağı ve Yunanistan'a verilemeyeceği ana tema olarak belirtiliyordu.

Maşatlıkta miting devam ederken kararların hükümete bildirilmesi ve işgal kararını protesto etmek üzere, müftü ve diğer adamlardan oluşan bir heyet seçildi. Heyet kararları Hükümete bildirmeye giderken ortalık aydınlanıyordu.

Daha sonra mitingin öncülerinden bir grup tarafından protesto telgrafları hazırlanarak bütün Türkiye'ye bildirildi.

⁴⁵ Güner - Kabataş, a.g.e., s. 77-78; Fahreddin Altay, **10 Yıl Savaşı 1912-1922 ve Sonrası Görüp Geçirdiklerim**, İstanbul: 1970, s. 185; Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını**, (30.Ekim.1918-8.Eylül.1922), Ankara: 1989, s. 71.

⁴⁶ Taçalan, a.g.e., s. 232.

⁴⁷ Taçalan, a.g.e., s. 237.

⁴⁸ Umar, a.g.e., s. 105.

19.Mayıs.1919 tarihli Hadisat Gazetesinde yayınlanın bu telgrafta şöyle deniliyordu :

“Bilumum vilayet, sancak, kaza ve nahiye belediye riyasetlerine ...

İzmir ve havalisi Yunan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve mülhakata kamilen ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son imdadımız sizin göstereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingler, telgraflarla her yere başvurunuz ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vekar ve sükuneti son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz.

İlhak-ı Red Hey'et-i Milliyesi"⁴⁹

İzmir'den Türkiye'nin her tarafına gönderilen bu telgraftan başka bir de "İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Kâtib-i Umumiliği" aracılığıyla bütün cemiyet ve milli kuruluşlar adına Amerika siyasi temsilciliğine bir muhtıra gönderildi.

Bu muhtıranın sonuç bölümünde şöyle deniliyordu :

- "1) İzmir, Aynı ve diğer Türk memleketlerinden herhangi bir karış yerin Yunanistan'a ilhakını kat'i surette red ve müdafa eyleyiz.
- 2) Wilson düsturlarının on ikinci maddesinin kesin açıklığına göre; Türkler ve meskun memleketlerin ayrılmaz bir bütün halinde kalması hüzumunda müebbeden ısrar ederiz."⁵⁰

Bu telgrafların gönderildiği sıralarda 15 Mayıs 1919 sabahın erken saatlerinde Yunan Savaş gemileri ile bir İngiliz savaş gemilerinin himayesindeki iki büyük, iki küçük nakliye gemisi İzmir Limanına girdi.⁵¹

Yapılan bu Maşatlık mitinginden görünüşte somut bir sonuç alınamamıştır. Genellikle değerlendirmeler bu yöndedir.

⁴⁹ Hadisat Gazetesi:, 19 Mayıs 1335; Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul: 1969, s. 27; Türkeş, a.g.e., s. 252-253.

⁵⁰ İzmir Fecayii, s. 52-53.

⁵¹ Tansel, a.g.e., s. 189.

Örneğin olayların içinde bulunan Kazım Özalp, "bu olsa olsa bir gösteri olabilirdi. Şehir dahilinde muvaffakiyetli bir müdafaanın imkanı yoktu."⁵² demektedir.

Diğer bir değerlendirmeye göre mitingün amacı, Türklerin diğer etnik gruplara karşı çoğunlukta ve çok büyük bir nüfus üstünlüğüne sahip olduğunu ispatlamaktır.⁵³

Mustafa Kemal Paşa'nın ise miting için değerlendirmesi şöyledir:

"Aynı gecede bu maksadın (ilhaka engel olmak) herkesçe benimsendiğini sağlamak için İzmir'de Yahudi Mastlığında toplanabilen halk tarafından bir miting yapılmışsa da ertesi gün sabahleyin Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesiyle bu teşebbüs ümit edilen derecede maksadı sağlayamamıştır."⁵⁴

Ancak bu miting aynı zamanda, İzmir halkının ortak bir düşünceye sahip olması, Türk ulusunun vatanın bölünmezliğini korumak için, bütün yurdu mücadeleye çağırması ve bu suretle de ulusun heyecanını kamçılıyarak milli mücadele ruhunu ortaya çıkmasına ve güçlenmesine büyük faydası olmuştur.⁵⁵ Gerçekten de miting ilk aşamada Anadolu halkının heyecanını çok iyi yansıttı ve bu heyecandan doğan tepki telgraflarıyla Anadolu'da ve İstanbul'da daha geniş çaplı mitingler başladı :

d) Anadolu'nun Tavrı

İzmir'in işgali karşısında Türk halkı İstanbul Hükümeti gibi davranmadı. Yurt çapında işgale tepki büyük oldu ve tepki, işgal ile aynı döneme rastlayan Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi ve Anadolu hareketi ile bütünleşmesi daha sistemli hale girerek Milli Mücadelenin itici gücü oldu.

Tamamen haksız ve Mondros Mütarekesinin ruh ve amacına aykırı olan bu işgalin, özellikle Yunanlılara yaptırılması, onların da İzmir'e ayak basar basmaz

⁵² Özalp, a.g.e., s. 7.

⁵³ Kurat, a.g.m., s. 851.

⁵⁴ Atatürk, a.g.e., C. I, s. 5.

⁵⁵ Şahingöz, a.g.e., s. 107.

katliam ve kutsal değerlere tecavüze girişmeleri, Türk ulusunun ulusal duygularına çok büyük etki yaptı.

İlk tepki, 15.Mayıs.1919 sabahı "Redd-i İlhak" heyetinin yurdun her tarafına çektiği telgraflarla kendini gösterdi. Bu telgrafda: "İşgal başladı, İzmir ve mülhakatı ayakta ve heyecanlıdır. İzmir, son ve tarihi gününü yaşıyor. Son ümidimiz milletimizin göstereceği mukavemete bağlıdır. Mitingler yaparak telgraflarla herşeye başvurunuz. Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vekar ve sükunetinizi koruyarak, kımsenin incinmemesine dikkat ve itina edilmelidir." deniliyordu.⁵⁶

Ayrıca İzmir "Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti" nin umumi katibi aracılığıyla İstanbul'daki devlet adamlarına, Üniversite profesörlerine, memleket aydınlarına ve ulusal kuruluşlara beyanname gönderildi. Bu beyannamede özet olarak şöyle deniliyordu:

Avrupa on milyon Müslüman ve Türk'ün idam ve imhasına karar vermişse, milletimiz buna inkiyad etmeyecek ve vatan uğrunda kahramanca çarpışarak ölmeğe hazır bulunacaktır. Tarih, bütün bir milletin varlığını müdafaa için nasıl öldüğüne şahit olacaktır. Aksine olarak Avrupa, hak ve adalete dayanan Wilson prensiplerini hakkımızda uygulamak niyetinde ise İzmir, Aydın ve sair Türk memleketlerinden herhangi bir karış yerin Yunanistan'a ilhakını kat'i surette red ve yurdumuzu müdafaa ederiz. Wilson Prensiplerinin 12. maddesinin kat'i sarahatına uygun olarak, Türklerle meskün memleketlerin ayrılmaz bir bütün halinde kalması lüzumunda katıyette ısrar ederiz."⁵⁷

Genel olarak Türk basını, askeri işgal ve politik baskılara rağmen milletin duygularına tercüman olarak İtilaf Devletlerine karşı ulusal ve medeni cesaretle mücadele ve halkı uyanıklığa, vatanları için ellerinden geleni yapmaya davet ediyordu. Bununla beraber Millî Mücadeleye karşı olan gazeteler de vardı. Bunlar İstanbul'da Peyam-ı Sabah, İstanbul ve Alemdar gazeteleri idi. Anadolu'da ise;

⁵⁶ T.İ.H., C. II, K. I, s. 63.

⁵⁷ T.İ.H., C. II, K. I, s. 63-64.

Ferda, İrşad ve Zafer gibi gazeteler de Milli Mücadeleye karşı idiler.⁵⁸ Bunların dışındaki bütün basın olanakları ölçüsünde Milli Mücadeleyi desteklemiştir.

Memleketin kültür merkezi olan İstanbul'daki ulusal cesaret, yurttaki heyecan ve kızgınlığa paralel olarak, Anadolu'nun ve Trakya'nın hemen her yerinden devlet merkezine gelen telgraflarda da göruluyordu. Bu telgraflar Redd-i İlhak Heyeti'nin başvurusuna yanıt oluşturuyordu ve" ... Türk ve Müslüman kanı ile yoğrulan bedbaht İzmir'in, hak, adalet ve Wilson prensiplerine aykırı olarak işgal edildiğini bütün mevcudiyetimizle protesto ederiz... Bizi İzmir'e götürünüz, vatan uğrunda biz öleceğiz... Eğer Avrupa bizim bu haklı feryadımızı duymazsa, kendi kuvvetimizle vatanımızı kurtarmak hususunda azimliyiz." ⁵⁹ anlamını taşıyordu.

İzmir'in işgali azınlıkları da etkiledi; doğuda Ermeni tehlikesi, Karadeniz bölgesinde Pontusçu Rumları ve İzmir çevresindeki yerli Rumları heyecanlandırdı.⁶⁰ Ancak Türk ulusun kararlı tepkisi, bu heyecanı daha başından söndürdü.

İzmir Katliamından kaçabilen Türklerin memleketin çeşitli yerlerine dağılarak, gördükleri mezalimi vatandaşlara anlatmasıyla ve Redd-i İlhak Heyeti'nin telgraflarıyla milletin ruhundak tepki daha da arttı.

Memleketin her yerinde mitingler düzenleniyordu. Türk halkı işgallere karşı ilk tepkisini bu şekilde dile getiriyordu. Daha önce de belirtildiği gibi bu tepki Mustafa Kemal önderliğindeki ulusal hareketle birleşince gerçek anlamını buldu.

Anadolu halkının işgale duyduğu bu tepki, İngilizleri de tedirgin etti. Nitekim 28 Haziran 1919'da İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiser vekili Amiral Webb'den İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönrerilen mektuptan bu tedirginlik açıkça görölmektedir.

⁵⁸ Hülya Baykal, "Milli Mücadele'de Basın" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. IV, Sayı 11, (Mart 1988), s 472.

⁵⁹ T.İ.H., C. II, K. I, s. 64.

⁶⁰ Selek, a.g.e., C. I, s. 206-207.

Bu mektupta; "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliyle başlayan Türk-Yunan çarpışmalarının gitikçe tehlikeli bir hal aldığı, İzmir'in işgalinden beri Türkiye'deki İngilizlerin de güç durumda kaldıkları, Türklerle Yunanlılar arasına ebedi düşmanlık tohumu atmış durumuna düştükleri; Türklerle barışın süratle yapılması gerektiği, zira her geçen günün tehlikelerin artıracığı..." gibi hususlar dile getiriliyordu.⁶¹

Görüldüğü gibi Anadolu halkı işgale gösterdiği bu büyük tepki ile buna neden olan devletlere daha bu aşamada yanıtını en açık şekilde vermiştir.

⁶¹ Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. I, Ankara: 1973, s. 28.

V. BÖLÜM

İŞGAL SÜRECİNDEKİ MİTİNLERİN İRDELENMESİ

İşgal sürecinde, Türk halkının işgallere olan tepkisini yansıtan mitingler ve protestolar genelde çeşitli yönlerden birbirine benzemektedirler. Hemen hemen aynı yöntemlerle uygulanan bu mitingler, Türk toplum hayatına daha çok II. Meşrutiyet ile girmiş bir hareket tarzı idi. O dönemde Osmanlı Devleti adına gelişen olumsuz olaylar karşısında duyulan rahatsızlıklar bu tür yöntemle sergilenmeye başlamıştı. Bu yeni türdeki tepki yöntemini Fethi Okyar şu şekilde örnekliyor: "İstanbul'da bize ihanet gibi gelen, fakat aslında beklenmesi tabii olaylar, hayal kırıklığı yaratmış ve devletin elinde olup bitenlere karşı fiili kudret olmadığı, olsa da hangi birisiyle başa çıkılacağı meselesi ortada olduğu için sadece protesto mitingleri düzenlenmiştir. Böylece siyasi hayatımıza yeni bir hislerini açıklama tarzı giriyordu."¹

Yine bir dönemde Osmanlı Devleti'nin gelişmeler karşısında pek çok alanda kurumsal, dolayısıyla siyasal bir yetersizlik içinde bulunması bu türden yeni yöntemlerin ortaya çıkışını kolaylaştırıyordu.

¹ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul: 1980, s. 96.

Bu dönemi, bu açıdan değerlendiren Ahmet Emin Yalman, bu konuda şöyle der: “Sesimizi duyurmaktaki imkânsızlık sık sık mitingler yapmağa bizi sevk ediyordu.”²

İşgaller karşısında, Anadolu'daki kurtuluş hareketinin başlamasında önemli rol oynayan mitingler irdelendiğinde, aralarında başlıca iki açıdan büyük benzerlikler görülmektedir.

A) ŞEKİL BAKIMINDAN

II. Meşrutiyet döneminde, 8 Ağustos 1909 tarihinde Kanun-ı Esâsi'de yapılan değişiklik ile 20. maddede, “Kanun-ı mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar, hakk-ı içtimaa maliktir”³ deniliyordu. Bu şekilde ortaya çıkan hak, o denemin özgürlük ortamı içinde sıkça kullanılmağa başlandı.

Şekil bakımından mitinglerin hazırlanışında şu özellikler görülmektedir:

1) Miting Heyetlerinin Oluşturulması: Miting heyeti, mitingi düzenlemeye öncülük edenlerin içinden çıkardı. Tertip komitesi mitingin düzenleneceğe yerin belirlenmesi için yörenin mülkî âmirliği ile ilişkiye geçer. Uygun koşulların oluşmasıyla yer saptırır. Daha sonra gerekli iznin verilmesiyle miting düzenlenir.

Mitingleri düzenleyenler arasında, Müdafaa-i Hukukçular, eşraf ve din adamları çoğunluktaydı.⁴

İstanbul mitinglerinde Türk Ocakları ve Darülfünun talebeleri de oldukça aktif rol oynamışlardır.

² Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz, 1918-1922*, C.II, İstanbul: 1970, s. 51.

³ Şeref Gözübüyük-Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara: 1985, s.78 .

⁴ Yücel Özkaya, “Ulusal Bağımsızlık Savaşında Anadolu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Dergisi*, Atatürk Yolu, C.II, Sayı, 5 (Mayıs 1990), s. 153.

2) **Mitinglerin Yapılması İçin Başvuru ve İzinler:** Oluşturulan miting heyeti bir dilekçe ile bölgenin mülkî amirine başvurur. Başvuru ilgililerce incelenir, uygun görülürse mitinge izin verilir. Bu karar miting heyetine bildirilir. Bazan mitinge izin verilmediği de olurdu. Örneğin, 25 Mayıs 1919'da İstanbul'da Beşiktaş ve Beyazıt'da yapılmak istenen mitinglere Hükümetçe izin verilmedi.⁵ Afyon'un Rum asıllı Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey de böyle davranmıştır. Ona göre, mitingler "Menfaat-ı devlete muzırdır. Kayseri'de mitingler yapılmasının Antalya ve İzmir'e hiç bir faydası dokunmayacağından başka, buralarda az miktarda bulunan Rumlar ve Ermeniler Müslümanlar ayaklandı diye şikayetlere geliyorlar." diyor.⁶

3) **Miting Davtiyeleri ve Programları:** Miting davetiyeleri ya da beyannameleri, mahalli basın veya matbu ilânlar ile halka duyurulur. Bu davetiyelerde mitingin ne amaçla, nerede, ne zaman yapılacağı, özlü olarak bildirilerek halkın mitinge katılımı istenirdi.

4) **Mitinge Kılanlar ve Konuşmacılar:** Miting doğal olarak her yaştan ve herkesimden insan topluluğunu içeriyordu. Ancak bu katılım daha çok belirlenen amacı benimseyenlerden oluşuyordu. Mitinglerde ortak amaç, bölgelerdeki işgallerin ve işgal tehlikesinin bertaraf edilerek istikrarın sağlanması idi. Bu amacı benimseyen herkes mitinglere katılıyordu. Örneğin 31 Mayıs 1919'da Edremit'den ⁷ 16 Mayıs 1919'da Keskin'den⁸ gönderilen miting kararları ve protesto telgraflarının altında, teslimiyetçi bir politika izlemelerine rağmen Hürriyet ve İtilâf Fırkası temsilcilerinin de imzaları bulunuyordu.

Mitinglerde daha çok din adamları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri, ulema ve müderrisler konuşmacı olarak bulunuyordu. Bazen kadın konuşmacılara da rastlanıyordu.⁹

⁵ **Alemdar Gazetesi**, 26 Mayıs 1919.

⁶ Yunus Nadi, a.g.e., s. 22.

⁷ **B.T.T.D.**, C.II, Sayı 12, (Eylül 1968), s. 14-15, Belge no: 2.

⁸ **İstiklâl Gazetesi**, 20 Mayıs 1919.

⁹ Halide Edip Hanım, Meliha Hanım- Naciye Hanım, Münevver Saima Hanım...Bkz. İstanbul Mitingleri.

5) Miting Kararları ve Gönderilen Makamlar: Miting kararları genellikle önceden hazırlanıp, mitingde halka okunarak kabulü istenirdi. Bu kararlar daha sonra ilgili makamlara gönderilmektedir. İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilikleri, Amerika temsilcisi, tarafsız devletlerin temsilcileri, Padişah, Sadaret Makamı, Hariciye ve Dahiliye Nazırlıkları- Mebusân ve Ayân Meclisleri Başkanlıkları, Heyet-i Temsiliye, ayrıca yukarıda adı geçen devletlerin devlet başkanları ve dış işleri bakanlıkları, bu kararların gönderildikleri makamlardı.¹⁰

Bu kararlar önceleri normal yollardan telgraf şebekesi kullanılarak ilgili yerlere gönderiliyordu. Ancak protesto telgralarından tedirgin olan İtilâf Devletleri temsilcilerinin baskısıyla hükümetin yasaklama kararı¹¹ ve İstanbul'un işgaliyle telgraf merkezlerine el konulması üzerine, İtalya'nın Antalya temsilcisi aracılığıyla gönderilmeye başlanmıştır.

B) İÇERİK BAKIMINDAN

Genel olarak yapılan mitinglerde de duygu, düşünce ve amaç birliği vardı. Çünkü Türk ulusu vatanına yapılan bu haksız işgallere kaşı her yerde en etkili biçimde tepkisini gösteriyordu. İlk aşamada yapılan (İzmir'in işgali üzerine) mitinglerden İstanbul'da yapılmış olanları, genel bir direktif alınmadan yapıldığı için büyük önem taşır. Bunlar bir tür doğal tepkiyi yansıtır. Anadolu'da yapılanlar ise bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa olgusu içinde organize edilmiştir.

Genel olarak mitinglerde içerik bakımından şu özellikler görülmektedir.

1) Mütareke Koşullarının İhlâllerine Gösterilen Tepki: Bilindiği gibi mütareke, Osmanlı Devleti ile İtilâf Devletleri arasında bir barış süreci başlatamamıştı Bunda da temel neden, İtilâf Devletleri'nin mütareke koşullarını derhal

¹⁰ Bu kararlara ve gönderildiği makamlara örnek için; Bkz: Ekler.

¹¹ İstanbul Hükümeti 25 Mayıs 1919'da mitingleri yasaklamıştır. **Alemdar Gazetesi**, 26.Mayıs.1919.

kendi amaçlarına dönüştürerek uygulamaya geçmeleri idi. Bunun yanısıra, bağımsız bir devlet kurma düşüncesinde olan azınlıklar (Rum, Ermeni) ile İtilâf Devletleri'nin desteği ile başkaldıran diğer azınlıkların taşkınlıkları Türk halkının tepkisine yol açıyordu. Ayrıca mütarekenin içermediği konular da (Yunan ve Ermeni işgalleri), İtilâf Devletleri tarafından bu şekilde ele alınınca, Türk ulusu bu haksızlıklara olan tepkisini miting meydanlarında haykırmıştır.

2) Wilson İlkeleri: Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de Kongreye sunduğu 14 maddelik programının 12. maddesinde, "Osmanlı Devleti'ne ait topraklarda Türk olan kısımlarının kayıtsız şartsız Türklere bırakılacağı, Türklere başka unsurlara da gelişmelerini sağlamak için muhtariyet verileceği" hükmünü ön görüyordu. Ülke içinde hiç bir bölgede Türkten başka bir unsur çoğunluk oluşturmadığı için yabancı unsur deyimi sadece Araplara dayanıyordu. Devletin Arap olan toprakları zaten elinden çıkmış bulunuyordu. Bu yüzden, bu maddedeki çoğunluk esası gözönüne alındığı takdirde, halkın büyük çoğunluğu Türk olan Batı Trakya'nın da Türklere verilmesi söz konusu olabilecekti.

Oldukça adaletli düşünceleri içeren bu ilkeler Türk ulusu tarafından olumlu karşılandı. Ancak İzmir'in Yunanlılarca işgali, İtilâf Devletleri'nin bu ilkeleri kendi çıkarları doğrultusunda stratejik bir program olarak kullandıklarını göstermiştir.

Türk halkı mitinglerde, kendilerini adaletin, barışın, medeniyetin temsilcileri olarak gören bu devletleri Wilson ilkelerine uymaya çağırırdı.

3) Vatanın Bütünlüğü Düşüncesi : Mitinglerde ele alınan temel konulardan biri de vatanın bütünlüğü düşüncesidir. Özellikle mütarekenin imzalanmasından sonra görülen gelişmeler karşısında, Hükümet çevrelerinin acizliği ve dirayetsizliği" bu düşüncüyü ön plana çıkarıyordu. İzmir'in işgaliyle başlayan tehlike, bütün ülkeyi kuşatmıştır. Bu yüzden vatanın bir bütün olarak işgal tehlikesinden kurtarılması gerekiyordu. İngiliz etkisinde bulunan Damad Ferid Paşa verdiği beyanatlarda Doğu'da Ermenistan devletini bile kabul ediyordu. Türk ulusu bu tutuma karşı en anlamlı yanıtı miting meydanlarında verdi. Diyarbakır mitinginin

sonunda kendisine gönderilen telgrafta "Vilayat'ı Şarkıyye, Arnavud babanızdan kalmış mülk-ü mevrusunuz değildir ki Ermenilere peşkeş çekiyorsunuz."¹² deniliyordu. Bu düşünceye zafere kadar sahip çıkılmıştır. Mitinglerde ortaya konan bu düşünce Erzurum Kongresinde anlamını bulmuş¹³ Misak-ı Milli'de de son şeklini almıştır.

4) Ulusal Direniş, Ulusal Birlik ve Beraberlik, Ulusal Bağımsızlık Düşünceleri: Mitingler, Türk yurdunun karşı karşıya bulunduğu tehlike karşısında, topyekün bir ulusal direnişe geçmeyi sağlayacak ilk adımı oluşturur. Mitingler, ulusal direnişin hazırlık döneminin oluşturuyordu.

"Milli Mücadelenin dünya müstevlilerine ve iç düşmanlara, aciz, gafil, hatta hain idarecilere karşı yapılan ulusal direniş olduğunu gösteren binlerce belge vardır. Zira yayınlanan belgeler Milli Mücadelenin Türk milletine mal olduğunu, isimleri meçhul binlerce, milyonlarca Türk'ün eseri olduğunu ortaya koyar."¹⁴

Derin bir tarih deneyimi olan Türk ulusu, giriştiği vatani kurtarma mücadelesinde, en büyük gücünün ulusal birlik ve beraberlik olduğunun bilincindeydi. Bu yüzden ulusal birlik ve beraberliğin en iyi şekilde oluşturulması ve korunması gerekiyordu. İstanbul Hükümeti sağlayamazdı. Hatta izlediği tavizkar politika ile bunu bozuyordu. İşte mitinglerdeki konuşmalarda bu konu üzerinde özellikle durulmuştur. Zaten mitinglerin temel işlevi de bunu sağlamaktı.

Türk ulusunun tarihiyle yaşıt olan bağımsızlık düşüncesi mitinglerde ana tema olarak vurgulanmıştır. Bu bakımdan milli mücadele bağımsızlığı koruma ve sürdürme mücadelesidir.

Mustafa Kemal Paşa, Türk ulusunun bu tarihsel özelliğini çok iyi bildiği ve ona güvendiği için, ulusu ile birlikte giriştiği bağımsızlık mücadelesinde parolası her zaman "Ya istiklal, ya ölüm." olmuştur.¹⁵

¹² Diyarbakır İI Yıllığı, 1967, s. 208-209.

¹³ Erzurum Kongresi : Madde 1) "Milli sınırları içinde vatan bir bütündür, Ayrılık kabul etmez."
Bkz. Atatürk a.g.e., C. I, s. 78.

¹⁴ Hamdi Atamer, "Milli Direnme", B.T.T.D., C. II, Sayı : 7-12 (Nisan 1968), s. 19.

¹⁵ Atatürk a.g.e., C. I, s. 17.

5) Çağdaş Değerler : Çağdaş anlamda Fransız Devriminin ürünü olan adalet, özgürlük, uygarlık, insanlık ve milliyet gibi değerler, savaş sonrasında yeni düzen kurulurken İtilaf Devletleri ve Amerika'nın sıkça kullandıkları düsturlar olmuştur. Ancak, görülen odur ki Türk ulusuna gösterilen yaklaşım, bu yönde olmamıştır. Mütarekeden sonra başlayan haksız işgaller ve sonrasındaki uygulamalar bu yönde bir çifte standart izlenimini uyandırmıştır. Türk ulusu bu durumda milli mücadelesini haklı gerekçelere dayandırarak bu devletleri mitinglerde, yirminci yüzyılda gerçek anlamını bulan bu evrensel değerlere uymağa çağırarak kendi hakkının eslim edilmesini istemiştir.

C) DÜZENLEYENLER BAKIMINDAN

İşgaller karşısında yapılan mitinglere düzenleyiciler açısından bakıldığında genel olarak iki unsur görülmektedir. Bunlar eşraf ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleridir.

Eşraf, yörenin önde gelen kişileri, bazen belediye reislerini de içine alan askeri ve sivil erkan ile çeşitli görevlilerin yanında din adamlarını da içeriyordu.

a) Eşrafın Öncülüğünde

Mitinglerin düzenlenmesinde eşraf, özellikle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin henüz kurulmadığı bölgelerde öncülük etmiştir. Eşrafın öncülüğünde yapılan mitinglere Ege Bölgesinde, Denizli, Muğla, Çal, Karacasu; Marmara Bölgesinde, İnegöl, Babaeski, Bursa, Kocaeli; İç Anadolu Bölgesinde Ankara, Keskin, Eskişehir; Doğu Anadolu Bölgesinde Hasankale, Diyarbakır, Siirt ve Kara Deniz Bölgesinde de Kastamonu ve Bafra mitinglerini örnek gösterebiliriz.

b) Müdafaa-i Hukuk Öncülüğünde

Mondros mütarekesinden hemen sonra düşman tehdidi veya işgaline karşı kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri de dönemde mitinglerin düzenlenmesinde çok önemli rol oynamışlardır. İlk defa Trakya ve İzmir'de kurulan bu cemiyetler, Yunan işgaliyle birlikte bütün yurda yayılmaya başlamış ve işgal karşısında Türk halkının haklarını herbiri kendi bölgesinde olmak üzere korumaya çalışmışlardır.

Mitinglerin düzenlenmesi de bu amaç doğrultusunda, bu cemiyetlerin temel işlevlerinden biri olmuştur.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin öncülük ettiği mitinglere örnek olarak Ege Bölgesinde İzmir Maşatlık, Isparta ve Burdur mitingleri, Marmara Bölgesinde, Saray, Edirne ve Balıkesir mitingleri, Doğu Anadolu'da; Erzurum, İspir mitingleri ve Kara Deniz Bölgesinde de Havza ve Amasya mitinglerini gösterebiliriz.

c) Diğer Unsurlar Öncülüğünde

İstanbul mitinglerinde ise Türk Ocakları, Darülfünun talebeleri ve bazı kadın cemiyetleri¹⁶ öncü rol oynamışlardır.

Türk kadını da Milli Mücadelenin teşkilatlanma sürecinde oldukça aktif bir durumda olmuştur. Bazı mitinglerde (Kadıköy, Sultan Ahmet mitingleri) konuşmacı olarak bulunduktan başka, Anadolu'da kurdukları cemiyetlerle de milli mücadeleye destek olmuştur.¹⁷

¹⁶ Bkz. : Kadıköy Mitingi.

¹⁷ Bekir Sıtkı Baykal, **Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, (Türk Tarih Kurumu Yayını), Ankara: 1986, s. 1.

Bu cemiyetlerden biri de merkezi Sivas olan 9.Aralık.1919 tarihinde kurulan "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" dir. Bu cemiyet kısa zamanda Anadolu'nun bir çok yerinde şubeler açmıştır. Düşman işgallerini büyük bir hassasiyetle izleyerek İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümetine karşı zaman zaman protesto telgrafları göndermiş, Milli Orduya para ve mal yardımını kampanyaları açmış, Millî Mücadele için Anadolu'ya geçenlere kutlama mesajları göndermiş ve cemiyet Kurtuluş Savaşı boyunca Türk kadınlığının iftihar edeceği büyük hizmetler görmüştür.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki oluşum, XX. Yüzyılda örneğine sıkça rastlanan “yeni dünya düzeni” ni kurma girişimlerinden ilkidir. Bu savaş sonunda yapılan antlaşmalar, yenen devletler açısından uzun süreli bir istikrar dönemi yaratacak nitelikte idi. Ancak beklenildiği gibi olmadı. Başta Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya olmak üzere yenilen devletlere, savaşın bedelinin çok ağır ödetilmesi düşüncesi, istikrar dönemi beklentisini daha başından çıkmaza soktu. Çünkü bağımsızlığı elinden alınmak istenen Türk ulsunun başkaldırısı bu beklentinin tersi yönündeki bir oluşumu başlatmıştır.

Türk ulusu açısından Mondros Mütarekesi ile başlayan bu süreç bağımsız Türkiye Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Mondros Mütarekesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen ve hukuksal olarak sonunu hazırlamıştır. İtilaf Devletleri, bu antlaşmanın koşullarını gerekçe göstererek Türk yurdunu bütünlüğüyle işgal etmeye yöneldiler. Türk ulusu bu işgaller karşısında başlangıçta soğukkanlılığını korudu. Çünkü bu işgallerin ulusun varlığına yönelik olmadığına, düşünülen barış ortamı içinde bir geçiş dönemi olacağına inanıyordu. Ancak 15.Mayıs.1919'da başlayan Yunan işgal süreci, İtilaf Devletleri'nin niyetini çok somut bir şekilde ortaya koydu. Bu ana kadar sessizliğini

koruyan Türk ulusu, Yunan işgalleriyle birlikte diğerlerini, evrensel hukuk ilkelerinin ışığında kendi bünyesinde yargıladı. Bu işgallere gösterdiği tamamen haklı ve büyük tepki, tarihinde yeni bir dönemi başlattı. Bu dönem, Türk ulusunun tarihsel kimliğine tam olarak uyan bağımsız, özgür ve çağdaş bir toplum olma dönemi idi. İşgallere karşı gösterilen bu tepkiler de işte bu oluşumun ilk kıvılcımlarıdır.

Bağımsızlık ve vatanın elinden alınma tehlikesi karşısında Türk ulusu, topyekün direnişe geçti. Türk ulusal direnişinin iki cephesi vardır. Bunlardan ilki, işgal ve parçalanma olgularına karşı çıkış (protesto) ve karşı örgütlenme eylemidir. Diğer ise silahlı savaşımdır. Her ne kadar bundan eş anlamlı iseler de, sivil örgütlenme, eylem olarak ilk başvurulmuş tepki yöntemidir.¹

Ulusal Kurtuluş Savaşının ilk evresini oluşturan, Mondros Mütarekesi ve düşman işgalinden sonra mitingler, portestolar şeklindeki tepkiler dönemi, sonraki evrelerin düşünsel altyapısını hazırlamıştır.

19.Mayıs.1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, buradan başlattığı bağımsızlık mücadelesinde, Türk ulusunu bu haksız işgallere karşı yönlendirerek kendi gücünün ortaya çıkarılmasını sağlamıştır.

Türk ulusu, sömürgeciliğin ad değiştirmiş şekli olan manda yönetiminde yaşayamazdı. Bu yüzden "Ya istikla, ya ölüm" parolasıyla hareket ederek ulusuyla beraber bağımsızlık mücadelesine girişti. Bu mücadeledeki temel düsturlar daha bu dönemde kendini gösterdi. Türk halkı miting meydanlarında ve işgalci devletlerin yöneticilerine, Padişaha, Sadrazama ... gönderdiği sayısız protesto telgraflarında, sürekli Türk ulusuna da çağdaş dünya uluslarına tanınan hakların tanınmasını istedi. Wilson ilkelerine dayanan, hakça bir barış istedi.

İşgaller karşısında yapılan bu mitingler, bağımsızlık tehlikesine karşı ulusal birlik ve beraberlik bilincini güçlendirdi. Bu mitinglerle önce bir amaç birliği (vatanın işgalden kurtarılması) ve bu amacın gerçekleşmesi için eylem birliği düşüncesi geliştirildi.

¹ Doğu Ergil, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Ankara: 1981, s. 46.

Mustafa Kemal Paşa'nın mitinglerle ilgili tamiminde görüldüğü gibi savaş sonrasındaki dağınıklık ve yılgınlığın giderilip, yenilmişlik psikozundan sıyrılarak, ulusun kendi gücünü yeniden keşfetmesi ve buna inanması sağlandı.

Düzenlenen miting ve protesto hareketleri, yerel direniş örgütlerini ortaya çıkardı, bunlardan da Erzurum, Balıkesir ve Sivas Kongreleri doğdu. Böylelikle mitinglerle oluşturulan kamuoyu aracılığıyla, ulusal direniş hareketi daha kapsamlı ve organize bir nitelik kazandı.

İzmir'in Yunanlılarca işgali, Fransız güdümündeki Ermenilerin Maraş'taki zulümleri ve nihayet Türklerin ulusal bağımsızlıklarını ortadan kaldırmaya yönelik İstanbul'un işgali, İtilaf Devletleri'nin beklentilerinin tam tersine Türklerin üzerinde oldukça etkili bir rol oynadı.

Bu işgaller Türk ulusun kurtuluşu, kendi gücünde aramak zorunda olduğu bilincini pekiştirdi.

Bu bilinçledir ki Türk halkı Mustafa Kemal'in önderliğinde bütünlüğüyle seferber olmuş, toplumun her kesimi kendi yeteneği ve gücü ölçüsünde üzerine düşen görevi eksiksiz bir biçimde yerine getirmiştir.

Haklılık ve meşruluk çizgisinden sapmadan verilen bu mücadele, Misak-ı Milli sınırları içinde çağdaş, yeni bir devletin kurulmasına giden yolu açmıştır.

EKLER

Table with 4 columns: Name, Rank, Position, and other details. Includes names like 'مردود محمد موکر' and 'ابوالخیر حرم'.

تصویر افکار

نشریه ماه اولی و کتاب (تصویر افکار) انتشارات ماهیانه تحت کوشش ابوالخیر حرم

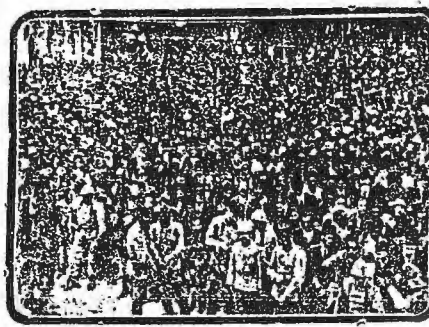
Table with 4 columns: Name, Rank, Position, and other details. Includes names like 'مجلس انجمن اولیاد و اولیادیه'.

فیومه اختلاف

آر او بودنی ایالتی جامه... فیومه اختلاف... (Text discussing regional differences and administrative matters.)

دوکی معظم اجتماع و عهد و پیمان

دوکی به استانبول مسلمانان چارلر و سلطان احمد میدانه طرلر اولر... (Text discussing the rights and agreements of Muslims in Istanbul.)



دوکی معظم اجتماع و عهد و پیمان... (Caption for the illustration.)

سلطان احمد میدانه... (Text describing the location and significance of the Sultan Ahmed Mosque.)

رمضان غفران نشان

پروگوت است لایله... (Text discussing the month of Ramadan and its spiritual significance.)

بی و معلومی فرجه حربه داه ۲

(بی و معلومی فرجه حربه داه ۲) (Text discussing military or administrative matters related to the 'Frige' region.)

و سوسو... (Text continuing the discussion on regional matters.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries and related topics.)



گورستانک انیستلر... (Caption for the small illustration.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man and his situation.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person named Nazir.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مردی ایچ شله

مردی ایچ شله... (Text discussing a man.)

پرگه نازی

پرگه نازی... (Text discussing a person.)

گورستانک انیستلر

گورستانک انیستلر... (Text discussing cemeteries.)

مجلس ولایت ناسی: باطل افغانی باهمنده لایالردو
پهرونه انجمن مشرفی قلیشینه
غیر انجمنی متعلق اولاد ای غری ناسی کورنیشیه

استقلال

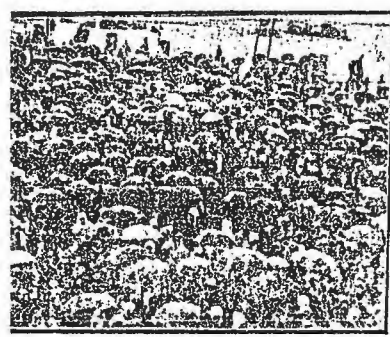
۱۳۲۷

تشمیسی: شهریور ۲ غمروش
مدیر مشرفی: خلیل اکرم
نویسنده: مشرفی اشرف احمدی
سرمدت: ابراهیم
تاریخ: ۲۹ سپتامبر ۱۹۰۲
تعداد: ۲۹۹
تعداد صفحات: ۱۰
تعداد شماره: ۱۰

آلمانله سکز کونلک بر مهلت ویرلدی - مقدراتیز حقنده هنوز واضح بر خبریوق

سلطان احمدده کی دونکی متینغ - تظاهرات ملیه فوق ال

دون تقریباً ۲۰۰.۰۰۰ مسلمان، مقدرات مله اوریلان شرهقی پروکستو ایچون سلطان احمد میاندته اجتماع ایندی
تخلک لری وار، کولرسی وار، فلسسی وار
جنگاره، بوزک لری، دوزن بوزی وارلد.



اولک کون افغور آکنده ییلدیشک توران ایلار ایند
لانی کوی تظاہر شده منظره

تخلک دفا میاحدن سالان اولد. بدات اولد
پنجاهیشی. بوزک غمروش اولد
تخلک جیسینده یانک مایان سیاه رنگن ایلار
ماکتک لک لاندکی اطرافلر یلیوری: اولد
سیاه اولد ساکن وارینه مشرب. بوزک
تخلک مایاری کازین طاقان، سولون و مچلری
تخلک ۴۰ سالان احمد جیسینده طاقان
ویورانت اولد کیمیا و شیشیل کرسی و طاقان
آغور و سربس و تیران اولد ایلان
اولدین و سما اولد، نجات و عدالت
ایلدیشی بوزوری.

بوزوری اولد ایلان اولد ایلان اولد
آچیل کورلر کور لری اوریلان ایلان اولد
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک ۴۰ سالان اولد اولد اولد، بیون
پانکازک مایان ایلان اولد اولد
بوزوری اولد ایلان اولد اولد
ورق طاقان ایلان اولد اولد
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

ایچون و بیون ایلان اولد اولد
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

شرای سلطنت

فلسی وکلا دورکی اینتجه شراری سلطنت
سکوت طرقت لری ایلان اولد اولد
لاشور، استخر، بوزک مایاری
و سربس و تیران اولد اولد
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

علی کال بیک بیاناتی

ایچون و بیون ایلان اولد اولد
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

دونکی تظاہر لر مناسبیه

تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان
تخلک مایاری طاقان سیاه رنگن ایلان

دوگنی متنع

دوگنی متنع... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل...

از میرک اشغالی

از میرک اشغالی... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل...

بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی

بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی... بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی...

بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی... بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی...

بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی... بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی...

بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی... بوزیک مسلمان سلطان احمد میداند معطم برمنیغ عقد ایلمدی...

دوگنی متنع... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل...

از میرک اشغالی... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل...

از میرک اشغالی... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل... دود استیله ایمل...

توزکیا و فرانسه

حکومت بشیره مینک فرانسه معلوم شده حصول
کیردی آفریقایی لسته اولان فرانسه سونون درج
ایدرک برده حقه قدر فرانسه فکر حمزه شده علیه زده ک
جرمانک سکوتیاب اوانه بلادینی مخفیله قیدایش ایدک
فی الحقیقه تاریخ تپانیک مختلف شهادت مراجعت
ایدیلرسه فرانسه ملته تورکک آرمست هک مناسبات
فریه ک منشی و شکل آلهی تیار ایدر . باطیاصه
نظامدن صوکر حکومت نهاییه فرانسه مدیندن برجوی
شیر آلمن ، فرانسه تشکیلات عسکریه بی نظمان و قوانینی
ادیات و منایبی عادتاً تقلید ایشدر . مکتبلر مزده فرانسه
لسانی حاکم ایش . کنجلمز فرانسه عرفیه پرویشاب
کول اولمه چالیشدر . فکر وحس اعتبارله اولان بو
تقلید تورککده فرانسه قارشی اوله بر قربان مشویه
حدوله کیرمشدر که حرب عمومی باده سنک ظهوری بیه
بر معنی ازایله مرفوق اوله مات در . تورکک شرفده
شده بیه قدر فرانسه مدینتک پیشدرلق وظیفه سی ایضا
ایشدر . فرانسه مدین ، فرانسه ملتک متون حریت
اولان دستیری تورکیا طریقه آسیاک جهل رقص
ایضا ماسیر اولان اولان اقوام حکومتنک و حلیت سرایت
ایتمکده و برصورتک برک فرانسه ملته اولان حریت وهبت
سحرلی ده بودار مقامده انکشاف بولمده در . تورکک
قدر فرانسه ترک دخی بوخطای پیللری آردو ایدرک .
قدر ایدیلین بر محبت نهایت محکوم نیل اولور . اختیار
قامانسونک شرق سیاستی فرانسه مانی حساب
بزرک نیلکلی ، یک پاکش ظن ایدیلوروز . قلمانسو
تورکک حرب عمومی کیرمنی بودو عمو ایدله بیه ک
آسیاک بوسکی قهرمز بویه کار ملته قرشی آیدیلین
آیدیه بر سیاست اعیانه تقیبت تمکیم و هر خطوه سیاسی
پولناملق آمال وانکاریت توفیق ایتکه پانلایش کیدر .
اوت و تورکک حرب عمومی کیردیلر و صوکر متقلربله
برلکده مغلوب اولدیلر . حرب دخول کیرینی بیه مؤذنین
سیلنتک نتیجه پانساندن باشقه بری دکدر . پاکش
تورکک دکل بوز پیلونلرجه عالم اسلامک قبله ک
مدونلر بوتان و مقر صامت و خلالت اولان استابولی
متقلری برکن روسیه ک مدیدانلار و پانسانه راغاسایلر
تورکک حرب عمومی ایه هیچ بر نعت و نایزه لری
اولمزدی . فرانسه برماندی بیه تیاردر . فرانسه ده
تورکک تاریخی دخی اولان چارلق روسیه بیه برلکه ک
چنانق قبله کلدی . چنانق قله عمارتک شدت و عظمتک
انباری برده آراوق لازمدر . استانبولیز تورکک
پانایه بیجی آکلان عثمانی و مسلمان کجایی فرانسه
قارشی دوس نیلک استیلانیدن دولای استعمال سلاح
و مدافعه ایشکدن یک متاری . فرانسه رجال مشول
سیاسی ایشده بیدی تورکک حرب دوشوه مانع اوله
تیاردی . دوس نیلک دخی طرف ایتک نه مایه هیچ بر
تورکک و مسلمان فرانسه قارشی مقاومت اکرنده دکل ایدی .

نهایت حرب معلوم اولان نتیجه ایه پندی . مغلوب
اولوق . قایلرله ویدون برنیلری داخلده عقد متارکه
ایدی .
شرائط متارکه یک واضح ایتک فال ووتلر مینانده
پولان فرانسه دخی دیگر متقلری کجی پونسانده رعایتکار
قانع ایشدر . هرکون اخلال ایدیلین شرائطه قارشی
ایدیلین پونستورله اهبت ورمدی . نهایت کمال نازل
سولیمک ایشر که وجودیت هلمنزه تدبیرکار بروضیت
آردی . ایزیرک شانده فرانسه ک دخی رحمة مشولتی
واردو . ایشل قرارینی ورن عالی قومیدیلرک ریاستده
موسوقه مانسونک پولنی غریب بر تصادفدر . حرب
پیتکدن صوکراده فرانسه ک لقب خطاهه اصرا
ایدجکی هیچ ظن ایتدیلوروز . وحالده ظن ایتک ایش
میوز . انکتره ایه سوریه حنده فرانسه ک راشراف عقد
ایشیک وحی چنانق قله عمارتده برقولنی قاتب ایدن
جنرال غورونک بووظیفه ایه سوریه کلدیک سلومزدر .
سوریه حنده فرانسه مطلع نظری یک اسکیدر . فقط
سوریه دن مدود اولانان بو قلمه ایه علاقه تاریخی
و دیدن باشقه هر پونیلری پولنایان ایتک ، عرض
عیناب و اورف کجی آقام ملک عیانه ک اشغال دوام
اولمنده هیچ رسب کوره بیوز . هر بقدر بونک وقت
اولانی حنده شایرک وارنده قلیاتی کوردمیکه جریان
وقیع بوا ایتمندن زنی بیخ ایدیلور . بفرانسه ملته
خطاب ایدیلوروز سولیمک ایت بوزر که قبه وطن داخلده
قالان عناصر اسلامک قلیاً پانسانه هم و ایمان ایشدر
و عمرلرجه حر و مستقل پانسانه ، هیچ براسارت
اجنبی قبول ایشمش اولان بواقوام باشاق ایچون نه لازمه
باجنلدر . بواقورده تونک ، عمو اولوق لازمه کیرسه
اروق ک شرفی وظیفه ناموس نانی ایده جکاردر .
حریت بشریک مهد انتشاری اولان فرانسه باشاق
ایتنین برملک اراده عالی سنک قدر ایدله چکنه هیچ
شهبز بوقدر . بونک ایچون بعضی اختلاطت سیاسی
حاجت قنادن فرانسه قوه اشغال سنک اسکیزلرک اثریه
اقتفا . جکله جکری و شرائط متارکه به رعایت ایده جکری
امید ایتک ایشر .
تورکک دولتنک اخصوص مجاهدین صوکر فرانسه
ایچون نایق اولجی قاضنده ز . فکر وحس اعتبارله
مربوطیت مشویه سی ایشار ایدن برملک معنی بوبوک بر
شدر . حق حیات و قیاسی اغورنده هرشی کوزله ادرمش
اولان متارک آمال و مطالب صیبه سنک برستکار حریت
اولان فرانسه برمسک بولجی . آرنق بوغیر مشروح اجراء
آدن صر قظر ایدرک شرفده صاحب و سکوتک قلمسته
چاپکله جانی بکله کده حقیق ز .

اشغالر علیهنده

سردین
آنا طور ایلر اولان اورده ، عیناب ، عرض
و حلب فرانسه ک اشغالیه نظر ، دیار بکر و لایق فرانسه

اشغال عسکریت الیمینی بولنده ک اشغاردن بونون
ماردین سنجانی اهالیسی هیجانده در . باشقارنی قول ایتد
مکله برابر اغاندن صرف نظر اولمش ایچون بالموم اهالی کندی
قنلری ایشار اعاده بولدن بی دول مؤلفه : نظریه و صدارت روزه .
ایدلی و او کزده ک بختینه کونی ده بیوک برمنیغ عقدا
ایجاز اولونه جق مقررات حکومت و دول مؤلفه و وذا
تالیلرته عرض و تبلیغ ایدله جکدر مدافعه حشر و امان
بولدیلر زی عرض اولور .

ماردینده عقدا ایدیلین متینغه

- ۱ - حشر عدالتیز بر صلح مقرراتک عالم مدینه ر
و سعادت بخش ایدجکی برده بالکس قالی بر استقال بخ
ایدجکی ملسدر . تاریخی و طبیی حقوقه استادا خلا
اسلامیه و سلامت وطنه عیانه ک حق حیاتی قلمرنک
قطر . قدر محافظه مجبور اولان میلیونرجه مسله
و عیالیلر نامه بکری بش یک قومک عقدا ایدجکی
ماردین مدافعه حقوقیله بده ترجان افکار دی اوا
اهالیکن تکلیف هیجانی ایچون مواد آتیله قلی
استرخنده بولوروز :
- ۲ - متارکه اشکلی و رفتیلری خلاقه بدما
حکومتیزه اشغال ایدیلین اجزای وطنه عرض ، او
عیتاب لولرینک انکتره دول فقیه سی طرفدن
باشلامت تکتر ایدر . فقط فرانسه حکومت فقیه
هیچ برحق و عداله مستد اولدیلرک بولورلی اشغال
المنه ثبت ایمنی ایشه شدتک پروتسو ایدر
نهیتمک باشقارنه قارشی بائمل مدافعه ایدله جی
ایدرک برماننده حشر بره اشغال آت آلمش
تکمیل برلر بزرک تحلیله ایدلسنی دول منظمه اشلا
عدالندن صیر سزلقه انتظار و طلب ایلر .
- ۳ - دیار بکر و لایقک دخی فرانسه ساحه
مادنی حنده ک شایتمک تکذبی ایه بویک حنده
تادیت ملت عیانه کمان تحمل قادیله امان
عرض ایلر .
- ۴ - بمدالارک انکلیز و فرانسه اشغال
بمرض قالان حلب و آندوه اختلال ظهور
حنده اشغاله مروض قانان و اوانده خرستیان وطندا
قارشی همل آماش هیچ بر خنده وقوع بولدن بی
برای احتیالده اولدیندی وجه سنک صرفه و مسعود
بولور دقلمی عالم مدینتک نظر دکنه وضع ایلر .
- ۵ - حشر اشغالرک تمدیسن برجوی
قانلرک دوگمنه سیت و بریارسه بونلرک مادی
مشولک . سبیلرته ماداره جنتک برمنیغ شینه
وجود ایدن بکری بش یک خلاصکاران وطن
روخندن بوکلن هیجان مقدسه ترجان اولان
مدافعه حقوق جینی پروتسو ایه جوامک مشوا

اسیر و دودگر

تلكی اوچوز، آتی آبی یوزلا

آمال ملیه و مدافه ایده جک یازیر فر
بالدم اوراق تحریر هیتی نایه کوه

بلیکری : قوای ملیه فراگاهنده
خانه مخصوصه

حرکت ملیه تک خادم و سروچیدور

نسخی ایکی غروشدور شمدیلک هتته ایکی دفعه نشر اولونور

حق و حقیقته قارشی

أمید وامل طاشیان قللر یزله یارسک مدنی
محطدن کلجک حوادتی بکیرکی ؛ نظر ییز
اوکنده او یایوب کیدن فایع و مظالم سنک بر
مدت دها یون و حشترینه ترک ایدیلدیکنی کوردک
آوروپا تک حقیقت قارشوسنده انسانی
حسلره حرکت ایده کازیمیری صاحب اصلیرنه
ترک ایده چکیرنه ایمان ایدن یزلر ، بو قرار
قارشوسنده نازک فرانسز دیپلوماتلره ، اصل
انکلیز لوردلرینک آناطولونک کوز بیکی اولان
ازمیره دودگر ایچون بر (کویتن) ماکهسی
وظیفهسی افا ایدن یونانلیره اعتماد ایتدی
یک شایان تأسف بولدیغیمیزی اعلان ایتک
مجبوریتده قالدیمزدن متأرز .

متارک تک امضا ایدیلدیکنی کوندری بیک
درو قضیق و مداخلات قارشوسنده متولکانه
قوتقرانسک قرارینی بکلر بر یوزکر ظلم
ایته بوردق ک : آوروپا باربار بر حکومه ، ظلم
بر عسکره بوتون جایتلردن ، و حشترندن
سکره اعتماد ایده جک . . . !

فقط مع التأسف بو قرار قوتقرانس هیئتدن
صادر اولتی ووه نیزلوس جنابلرینه ده نیسبع
ایدیشدر . دیمککه قوتقرانس هیئتجه یونان
حکومتک بر مدت ایچون ازمیره ظلم
و وحشته دوام ایتدی قبول ایدیش وتولکاون
یش بیکرمی بیک شهیدن سکرده یه یونانک
دست قهارینه تودیع اولتی بولونور . بیکلرجه
صحیفه دولوردان ظلم دوسیه لری قوتقرانس
هیئتک مامهسی اوکنده موجود ایکن وی طرف
بر تحقیق هیئتک حقیقی مهور اولدیغه قانع
اولدیغیمز راپورلری قوتقرانس عرض ایدیشکن
بولر . بر قرار صدوری حقمزده بسله نیان فکرک
نا اولدیغی زره آکلا دیور .

یونان حکومتک ازمیردن جیقارلسی ایله
قوتقوبوله جق تورک اشغالکنک نتایج مؤسفه
وجوده کتیره چکنی دوشونه ترک بولر بر قرار
یر برین اولان آوروپا قوتقرانس هیتی آنا تولیده
بولان و مسعود و سترخ باشایان اقوامک بو
کونکی وضعیتی یونانلیر قارشو کین و عداوت
طاشیان بوتون تورکارک آنا تولیده کی روملر
حقتده اولان دوستانه و انسانی کتارانه مامهسی
تدقیق ایتسه دی هر حالده بولر بر قرار بر برکن
بر اذ قضاچه دوشونمکه مجبور قاله جقدی .
بوگونک ملی قوتلرک زیر ادرار سنده بیکلرجه
روم بیک شاهانه بر حیات کچرکن ، یونان کچی
بر حکومتک اشغال ائنده بولان ازمیره یزده
اون بیکلرجه اسلام و تورک اولدور یوزور .
بو ایکی شکل مفایه ایدیلدیکی زمان تورک اشغالکنک
نتایج مؤسفه وجوده کتیره چکی ته ور ایدیلر
بالعکس یونان حکومتک قاضی بک الیم و مؤسف
وقایع تولید ایتکدن خالی قالدور .

آوروپا قوتقرانس هیتی اعتماد قرار ایله برار
بولدن بولر وقایع ظالمانه تک عدم وقوعی
وه نیزلوسه اخطلاری اونوتماش و بو صورتله
شیمدی قدر اولان ظلم و جنایت تصدیق ایتیش
بولونور . فقط حالا اسلام و تورک ازیایور و

اولدور یوزور . بوگون کان راپورلده یوزلرجه
تورک قولاری تلفسون تلرله باغلاموق
اولدور یوزدیکی ییدر یوزور . قوتقرانسک اخطار
و قرار ایله اکلهن یونان زور بارینه ، نه
قوتقرانسک ، نه آوروپا سیاسیونک قرار
واسلری بر تأثیر ایده ندیکی بو کونکی وقایعک
شهادتیه میندر . قرار خلافتده اوله برق اشغال
اردوسی قوماندانی اتخانی اجرا ایتدره ، یور .
حق قضاضه مداخله ، حقوق حاکیمزه تعرض
ایدیلور ، بوکا قارشو یشی یایلامور . شو
خالده تورک ایچون یایله جق وظیفه لر ازان تعین
ایتیش دیمکدر .

حاکیمت و وجودیت ملیه نه نایت و بریک
ایسته نیان یزلر یونان حکومته قارشو قایله ایتک
قرارینی بر دیکیز و ازمیره دوشور حرکت
باغلامدیغیمز زمان هر دولو وضیت قارشوسنده
اولونجه قدر حرکتده دوام ایتکی اساس
اوله برق قبول ایتشدک . بو وضیتدن سکره بو
قراری دها شدتی بر صورتده تطبیق ایده چکر .
چونکه وجودیت و حاکیمز موضوع بحث
اولور . چونکه تاریخیمز سلطنت و مقدساتیمز
یقلمق ایسته نیلور . جهان یاملی و آکلاما مدرک ؛
اسیر اولقدن ، ذلیل ییسا ، تمدن ، یونان کچی
اسلام و تورک دشمنی ، انسایت و مدنیت هادی
بر حکومتک زیر ادرار سنده قالدن ایسه اولومی
ترجیح ایده چکر . و ازمیره دوشور یورومکدن
بر آن دونه یه چکر . تورکک اصالت و شجاعتی ،
قوت و قذوق قارشوسنده اکلهن حکومتلر ،
هالاک سابه فو کتار ایتنده ییسا نیان ماملر اصالت
و شجاعتیمیزی تقدیر ایدر لکن یونان کچی دون
اسارتدن قوتولوش بر حکومتک اسیری
اوله یه چیمز طبعیدر .

انسانلرک قضیت دوشور قوشدیغی آمر یقان
ملنکنک بشریت ملی حقلری اعطا ایتکی دوعیده
ایده دیک بر آن تاریخیده ظلم و وحشتک یایدار
اوله یه جق آشکار بر حقیقت اولدیغنده قانع
بولدیغیمزدن حقوق ملیه منری مدافعه ده نایزه
بو خصوصده هر دولو فبا کارانی اختیار ایتکه
عزم ایتشدر . بشریته درس مایت و حریت
یردن فرانسز قومک وجهانه عدالت ، حقوق
فکری الفنا ایدن انکلیز ملنک بر کون حقیقت
قارشوسنده بزم حقمیزی قبول ایده چکیر سنده
اعتمادیمز وارد . و شیمدی قدر بر ماتک
اولدیکنی قید ایچین تاریخک بوندن سکرده
[تورک اولومی] قید ایچمه چکنه ایمان ایدیلور .
چونکه قلمزده ییسا چیمزده ، هم یک مسعود
یسا چیمزده بویوک بر ایمان وارد . بو ایمان
قارشوسنده یونان قوتلرینک ازیله چکنی بک
یقینده جهان کوره چکدر .

بر حقمزده ایمان ایتیش بونی مدافعه یه عزم
ایتشدر و بر ییز قانجه قدر تورک ازمیره یونان
اوله یه حقد . ازمیرک ایتندن سالره یوکلهن
یوزلرجه منارلر ، ای ییلدی زلی هالاک سابه
سنده ایدیا قاله چقدر . یونان دشمنانی تورک
قالبده لایوتدر .
غر بک جیب طای اعوا ایتدم شتی
تورک و دشمن سکا قالمده بر کیشی

« از میرزا ایچون متینغ »

یارینکی جمعه کونی نمازدن صبه
بلدیله اوکنده سوکیلی از میرزا ایچ
بویوک بر متینغ یایلا جقدر .
مسلمانک بوتون ایشلرینی ترک ایدر
بلدیله اوکنده طوپلانغسی منافع وط
نامنه اهمیتله توصیه اولنور .

آچیق مکتوب

بر ایکسی مستذ
— استانبول و ازمیر زندگی

زوالی نوز ، آیردیغی یقینات اوچارلک افغان ناروماری بوسنده سزی نامل ده
اعناد ایله بکلدی .
بوتون بر سلات حیات ایتنده یارینک دفعده مدیستیه تیزدن شوکیمسز خلق ،
دوبق بیله یین بر حرص و التراس ایله آغزندن قاپارکن ، یه سیک یا کوز ذوق و سرمد
کیسه لریکزه سوک بر امید حیات و تیلیسی واردی .
کندی ایچندن چیمسکن یه کندینی سو یوزور اولدیغیمز قاضی ناره مارکی کوزک ، شواصل ملک
ملورن رخساره قرات دها قایه چنه احوال و بر مک ایچین کور کسلیکله آئندده یونان تالی یلرین
و ناملرک اوله اولدی . نه تیزمک دنیالره صیفق ییله من خویلی جتی هر خطوه
عرتک اک سرد و فداکار اولادلرین بی پایان بر توده اجساد دفن ایدرکن ، ای طیارا
خون صروت و اسالی آتایان بک ایتدیلر ؛ بوسفورک بیراز دوندنه بدست و بی
یا لکنز فکسز ایچین بر ناط شہوتک آرامله اوغراشدیکز .
نه یونان سونکوس آئنده خاک اولان مهورلرک غلغه اهدام و خرابیسی و نه ده پا
بر استیلا اردوستک ؛ و تلک اک صاف و فیضکار بر خله فیتنداری باشند باشه بر خرابی
سلطه فایع و وحشی بالدی زلی اولدیگیزک سفت و جدارینه قدر اولسون عکس ایدمندی
لاوید و دانما مشغوف احترام ، یا لکنز قاضی لریکزه و یا لکنز آتینلریکزه ایچین باشادیکز و
شیمدی بو صوق و قارلی کولر هر کون بر قاج یوز وطن اولادیک ، بو ماعلی و مقد
قاج یوز حقیق اولادیک آشیان قارنده بیک هاله طاعت یارادیرکن ، سز ای وجدانلریک
و عتابنه لایه قانان بک ایتدیلر ؛ اولاده کاشا لریکزه کسینجاق و هر فاجعه سفانه بیکان
بیک عیقل طریک یاراده برق هوی و حرکته یاش باشه مسود ، نادکام یاشیلک ؛ و
کلمسینک ؛ ازمیرک کیمسسه و بدبخت اون بیکلرجه اولادی هر دیقه مانی یوز همسک
بدله بر حیات احتضار ایتنده شو صوق کورک قران ایتدی اولدی ایتین تیزمک بکا
هیچ زحمت ایتک و هیچ حرکت کله بک ؛ صیفاق اولدیگیز ، سزی بر چوچوا
عمون ایدن شو صوق کورک ردای برلی آئنده بیکلرجه بر تداش و وارداش لریکزه — خایر خایر
تورک اولادی ؛ کوزلرنده سیزه وسیزک قارو جدانلریکزه معلوف بیکه نای تلش و تفرله کور
مکنیک ؛ سوک ذره توشده چانی ایتین آچ بر ایدیکز سو زوالی و مبارک وط
کونلرنده اولسون بر آرز قییلده جفکزی امید ایدرک .
هیچ تصور ایتدیکه سیزک فللریکزه تورک اولان هر شیخ و هر وارانه فزنی لایه و
بو انکار خیال ؛ بیلرکز قاج زوالی بدبخت اوکوزک ، قاج ظلم و مآقار آتاش
اوستنده قاپان کوزلرین ایدی بر نظره نقرله سیزک کیله لردن دها قارالیق وجدانلریکزه انه
یار و ایمارین سیلپایان وجدانلریکزه شانه افلا ایتین اولسون بزدلیقه تیزمه دینی و تیا
یونان سونکوس سیزک قدر عدار و ظلم اولامادی .
اشمال اولدیگیزک سوزوردیکی اوچارلر ، آیمانه قوربان ایتدیکیز خانانلرک عظمت
هیچ قلمی و سز ای انصافدن و رحمتدن بی نصیب بک ایتدیلر ؛ حالا بزم طریک ه
هسوی خار سینه ایچون و بی شهور ؛ انسالر ایتنده پارلایان کورکسردن برز صدقه
دیله نیوزکز . بیلدیوز ، فلرکزه انتراس و ظلمتندی بوغرولس ؛
نه دوبق ییله یین بر حرص ترسکزه وارشی ؛ فقط ای یوکیمسز ماک قانی ده
بک ایتدیلر ؛ اونونلرک که اینه بویکدر . و بوکوزکک اینه بر یوزی و ندر .

البره دودگر

اوبه شرائطی
سنه کی اوچوز ، آتی ایلی بیوزالی

آمال ملیه مدانه ایده جک یازیلر قول
بالصوم اوراق واره عمر رهین تانه کوندر

حرکت مایه تک خادم و مروجدور

نسخه سی (۱۰۰) پاره در

شمه تک هفته ده ایکی دغه نشر اولونور

نسخه سی ()

سوکیلی از میرزا ایچین متینغ

اولیسی کون بالکسر هیجانلی دقیقه لر
پاشادی . جمه تاژندن الهی بر خشوع ایله
چیفان هر دیندش بلده میدانن قوشیور ،
بتون بالکسر یونان قهروظلمت قهرتلر اولویان
بر سنپای هنرکار ایله اوراده طولانیوردی .
اون بیکی متجاوز خاق میدانلنه بریکمش ،
یولره بچره لر وطنه اشلمله دولمشدی . بر آژ
سوکر ا مکتب طلبه لری معصوم قلبلر نه چاربان
ملکت عشق تک صاف و منتقم نشیدلر لی ترم
ایدنک کلور ، خلق بو بر هیجان بسترک
تأثیر هیجانکارسی ایچنده . توج و مشغوف
خیلی لری بکلوردی .

ساعت بره کلشدی . حق افندی حضرت لری
کری به چقدی . بر صدای متضرع ایله بلیغ
بر خطبه ایرادین پاشلادی . یونان قهروظلمتی
تلغین ایدن خطب لری خلق تک روحدن قویان
هیجانلی قتیح صدالریه تصویب ایدیلوردی .
هر کس توج و متحس ایلی . آتی ایدینری
ملکت تک باقی پاشنده اکیلمک بیلیم بر هنرم
وجالدانه ، درام ایدن مجاهد تک قلبه وریدیکی
منای متانت سچالره عکس ایش کیدی .
آکلاشیلوردی که ورسای قهر انستک بیک من
تاسل بر حسه تبا و بریدیکی قرار هر وطنه تک
کوکانی برنجیده ایشمشدی . بونی هیچ کیسه
قول ایچوردی . ملک تک بر عنصر لی ماجرای
فلاکتی شیمدی فرسقالان کوزلریه کوروش
اختیارلردن مکتب طلبه لریه قدر هر کس بو
ایمان رابه تیرتوردی .

یوقازنده بچر تک اوکنده سانکه آقاق
بیرتان بر نظره بلادنه بو مسعود منظره
سیر ایدن قوماندان تک جست وچالاک وضمتم لری
بو تون شو . غایان ملی تک هیچ بر زمان اعما
ایله میه جک . قدرت فیضکارینه بر شاهد کی
ایلی .

وقنداشلر دیوردی دوت سه دوام
ایتن قلاکتی بر حریدن سوکر ترک سلاح
ایتمک . سلاحزنی راقه دن اول غالب لری قندن
بش ماره لر وعد ایشمشدی . بولر ولبون
بر نیس لری ایلی . زده قول ایتمک .
ولسون بره لری تک اون ایکنجه ماده سی
آناطولیده تورک اکتیبه مسکون بولرک بزه
فان اولاشتی وعد ایدیلوردی . بر غالب لری

دائما آغزندن دوشمن بو بر نیس لریک افقاز
ایدیه چکنه قلیع اولدی . وانتظار ایتدک فقط
خطا اولدی .

شبه سز مجرم اولوق قاحتدر . بزی مجرم طاییا
بیلیر لری قهرمه ولورسه اولسون عدالتدن محروم
قلاقمز ایجاب اجز دی . بر مدت داهابکه دلا .
و بر حستزلر تک تعمیر ایدیه چکنی امید ایتدک
فقط بو امیدده بوته چقدی .

وطنداشلر : بیلورسیکز که آتی بدی آی
مقدم ازیمه یونانلیز تجاوز ایتدی . بتون
ملت حیرت ایچنده قالدی . بتون منترک حق
بقاوحیاتی طایر ایدین بر زمانده حق و قز که طاییا چکنه
قانع ایدک . ولسفا که حق قوتنه مراد ف اولدی .
ازمیرده بیلیان مغاللی اکراره حاجت کوریم .
انسانلقدن ذره مقداری نصیبی اولانلر بو
شجایی قهرت ولتته یاد ایدرلر .

بر امرض و وظله قارشی حقنی و انسانانی
مدنک اولدین ایچین لرامن خانی سلاحه صابدی
بوکاسا قضا لده اشتراک ایتدی .
وعالم مدینت ده آکلادی که ورکاراونه مشدر ؛
اولیه چکدر و تورکر وه نیزولسک ادعا ایتدیکی
کبی یونانلی لری چیچکلره استقبال ایتد .

ایسته اقدیلر ! بولوا خاقی ایش ایدینری
ظلمه قارشی حرب ایدیلور . و بو صبر و تپه
آوروپایه استرحام و نیاز صداری دکل طوب
وقت تک سسلری کیندی .
مع ماقه ظن ایدیلوردک هیت تحقیقیه تک
راپورندن سوکر ا دول معظمه بوغایبه بر نهایت
ورده چکدی .

مع الاسف صولک آلدینمز خبر لره کوره
بو حق تسلیم ایدیلر که برابر ظلمک دوامنده
قرار و بریش .

اندلر ! بر فرده . بر ملت اولوسی کوزه
آلدیر مزسه یاشایامانلر یاشامق ایچین اولمکن
چیکنر لره اسیر ایدیلر . بزه ملک تک
ایچین ایجاب ایدرسه اولکه عزم ایتدیکمز ایچین
آیلمه تیری سلاحز دیشلرمز و طیر ناقه مزیه
یونان ظلمت قارشی مقاومت ایدیلوروز . و بنا علیه
یاشایه جنز دیمکدو .
قانع اولامک قوتور انستک قواری متفقاً
ورینه مشدر . آوروپاده بزه حق و بره جک
رحالک موجودیته قانمز .
فقط حق حضرت آمدن بو ایه قدر قوتله
احقاق ایدلشدر . زده قوتور انستک قواری
قول ایچوردی . و شاید بو قوراده اسرار ایدیلر
یاشامق ایچین سوکره قدر حرب ایدچکنز .

چونکه یونان ازمیرده قالیسه آناطولیده هیچ
بر فردک یاشامنه امکان یوقدر . بر حقمزنی
سلاحه مدافیه عزم ایتدیکمز ایچوندر که
ازمیرک تورک قالاچکنه ایمان ایدیلوروز هیچ بر
فردک بو قطعه ده افتراق بولنه چکنه احتمال
ورمیلوروز . بتون مسلمانلردن بو قوراد اشتراک
ایچلری بکلوروز . . . مسلمانلر ! بو قوراره اشتراک
ایدیلورمیکمز (های های ایدیلوروز سوکره
قدر صدالی) توفیق الهی

وهی بکی متعاقب کرسی قی و اسف بک اشغال
ایتدی . کینج خطیب روحنی یاقان ایمانک
وریدیکی فیض هیجان ایله سولیلوردی خلق تک
وجانندن قویان بیک صدای تصویب بویمان ملی به
اشتراک ایتدی . و اسف بک بهض بارچلری ضبط
ایدیه بیلدیکمز قطعه شوورنه دوام ایتدی .
قارداشلرم !

سنه لر دینری قلبلر مزده یاشایان غرورک ،
عصر لر دینری کورکلر مزده کی ایمانک وریدیکی
جرأله بزی ازلمک ایستین قوتلری مقهور
ایتمک ایچین اوزته آیلشدرق . حرب عمومی
اعلان ایدلشدرق . هاقندن بر صدای بزه
دیوردی که : تورکک شیمدی به قدر قیرت یان
قیلیجی اوکنده سادت و حیات بولاجسکنز
هیبات که : بز وحشتلردن قوتور تولی ایچین
ایلری به آیدلشدرق حاله بوکون . قهور و شیغ
بر دشمنک خنجر ظلمی قلبلر مزه صلابیلوروز .
اقدیلر ! تورک ماق اوج عصر دینری ظلم
قوتلر قارشینده حرب ایدیلور .

تورک اولاد لری اوج عصر دینری تیز و صیل
قانلری دوکور . فقط هیچ بر زمان تورک تک
شرقی آلاق بر دشمنک سونکوسی آیدنده یاتمال
ایدیه مشدر .

هیچ بر زمان تورک تک مقدس کتانی اولان
قرآن منیک احکامی ظلم بر مانک تقویری
آئنده چیکنه مشدر . بوکون بز بالکیز
مادی قوتلر قارشینده حرب ایچوردی بلکه
بتون بر عالم عدوان ایله قارشی قارشی بولیلوروز .
اوت اقدیلر ! بوکونه قدر بورده بو بوک
بر ظلم قارشینده قلامشدرق . یونانلی لری تورک تک
ناوسیه استرا ایدیلورلر .

بیلورسیکز که بو کونکی جدال بالکیز بر
وطن و طوبراق حرب و جدالی دکدر . خایر
آرقداشلر ! مانی به دوعو کوزلری کیزی
چوریکیز ؛ داهای بوزنه اول حاکمیکمز آئنده
یاشایان بر چوق منلر حس میانه اوزته
آیلشدردی .

هر بلر ، بولغانلر ، بو
اوبه بر درس ملیت و بریلورلر
دوغرود . دوغرویه تورکک
النأسف بوکا موقده اولدیا
برخفزه انقراض قارشینده ؛
اولان منلر تاریخمزی چی
کوستریورلر .

کورویورسکنز اقدیلر
دائرة سنده تورک ایچین حق
ایچکنزده کیم وارکه بولم
قالسین ! طوبرا قلمز
معدوره لر من خراب اولدی
اول بو طوبراق اوکنده یالک
دوبولوردی . بوکون بو سلا
بوسارک اقلردن اذان صداری
عکس ایدیلور . دون بو طوبرا
سار بزی سیمین ایدیلوردی !

بالرمن : سزه بره قده یمنز
برقودیلدی ؟ سلا بی حد
قاپورسکنز دیوردی فقط نهان
اوستدن بر کبان بر سس جو
اوت اقدیلر ! آ
کلدی . و دشمن سونکوسی آ
اوکنده توفیق ایتدی . بوکون
قور تولورکه ! امرات ایچین .
تورکک اوز اوج عصر قارشی
دین صدای حق !

بزم ایچین مع النأسف حیاد
شی کدر و ایلدی بونی اعتراف
منلر ایچین . مل اولان حیاد
له ماتی ، بولغانلر ماتی و نهایت
چیکنه بون آلاق یونان ماتی اوله
وجسدانلر مندن بوکولن .
یونانلانی قهر و عجز ایتمک معطوف
اولامک ارقنداشلر . . . بزم دماستق
اولاچقدر ، و اسف بک بکنه لغتی
زیده مندوج . و راتک دوله
منلر به تخیلی متفقاً قراولاشدرق

و مدینت و فضیلت بشرانته
اولان ازمیرده کی مظالم و شاعتلر
هیت غنغنه تحقیقیه تک راپورلر
بجاس عالیسه تودیع ایتدیکی زما
تورک و مسلمان عالی اورولامک
باشغالاک دور نه امکان بر اقدیلر
ایدیلوردی مع النأسف و تیز لری

Miting Kararları, Protesto Telgrafları ve Gnderildikleri Mkamlara
Ait rnekler:

Vesika No.: 24/385
Nevi: Telgraf müsveddesi
Mahreci Erzurum Valiliği
Tarihi: 18 Mayıs 1335.

Erzurum merkezinde büyük bir miting
yapıldığına ve burada alınan kararlara dair.

Dahiliye Nezretine

İzmir'in Yunan askeri tarafından işğaline Düvel-i M'telife tarafından karar verilmesinden dolayı mugayir-ı adl ve hak olan işbu karara karşı protesto etmek üzere bugün Erzurum belediye heyetinin ve merkez-i vilyetde müteşekkil cemiyetlerin iştirakiyle bilmum sunf-i ahaliden mürekkep büyük bir miting akd ve miting heyeti tarafından icap eden makamt ile Düvel-i M'telife mümessillerine b-telgraf müracaat edilmiştir. Bu haber merkez-i vilyetden mülhakat ahalisine de fevkalde s-i tesir icra eylediği cihetle her tarafta mitingler akdolunarak müracaatta buldukları muhabert-ı criyeden anlaşılıyor. Milletn bu hususta ibraz eylediği hissiyyt-ı vatanperverne ve gösterdiği asr-ı vakar ve sekinet şayn-ı takdir bir halde ve bu mesele-i mhimmede kendisini fevkalde alkadar gören halk ahvlden haberdar olabilmek için mtevaliyen müracaat tevlf eylemekte bulunmuş olduğundan merkez ve mlhakata son derece galeyn ve heyecanda bulunan esfr ve hissiyyt-ı umumiyye-nin ta'dili ve ezhnn tanzimi için netice-i katiyye hakkında malmat-ı itsına müsaade buyurulması ve lehlamd asayişi muhil en ufak bir vaka bile tehadds eylemediği marzdur.

Yüksek Sadaret Makamına

Edirne, No: 10294, 19 Mayıs 1335/1 Haziran
1919

İzmir'in işgal haberi şehrimizde duyuldu-
ğu dakikada bütün memleket gece ve gündüz
yaslı bir ruh hali içinde baştan başa üttü.
İzmir Osmanlı aıtlar silsilesinin övünlücek bir
tae olduğu cihetle, galiplerin zafer kazanan sil-
âhlarından çok hak ve adaletle uyularak millet-
lerin uyumsuzluklarını çözümleneceği ve yor-
gun insanlığa sükün ve güvenlik ettireceklerini
vaat eylemiş iken her hakkın, her adaletin, her
doğruluğun karşısında İzmir'in hiç bir ılıktal
olmayan Yunan hükümetine terk ve tevdi edili-
mesi su insanlık vaatleri ile ellfi kabil olmayan
haksız bir muameledir.

Bugün adalet bekleyen bilyfik bir ahali kit-
lesi yaptığı toplantıda bu açık haksızlığın, bil-
yük devletlerin kendi koydukları formüller için-
de düzelttikler Osmanlı haklarına uyulması ve
bin tantanalar ile ilân edilen prensiplerine dayana-
rarak istiharı ederiz.

Belediye Reisi	Müftü
Şevket	Şaban
Hürriyet ve İtilaf	Edirne İli Okulları
Şubesi Reisi	Öğrenci ve Öğretmen-
İbrahim	leri adına
	Mehmet Edip
Trakya Müdafaaı	Yedek Subaylar
Hukuk Heyeti Reisi	Cemiyeti Reis V.
Mestan	Şeyfettin
Ticaret Odası Reisi	Eşraftan
Ahmet	Mustafa Lütfi
Eşraftan	Eşraftan
Rıdvan Nafiz	İbrahim
Eşraftan	Ulemadan
Ahmet	Osman
Ulema ve Şeyhler adına	
Selahattin	

Bafra No: 4124

18 Mayıs 1333 31 Mayıs 1919

Yüce Padışah Huzuruna

Şirketimaap Osmanlı memleketleride dönmeli bir parçasını teşkil eden o mübarek İzmirli-zin Yunanlı tarafından heder verile işgali haberi-nin Wilson prensiplerine ve mübareke hükümeti ile devletler hukuku genel hükümlerine ay-karı bulunmak itibarıyla İslâmların kalplerinde doğrudaki teessürlerin tarifi kabil değildir. Bu sebeple her suretle savunmanın mesruluğu ve devletler hukukuna tecavüzün, açık olan mevl-söz ve hakaretliğe karşı men ve kaldırılmasını

icap ettiren, yapılan müessif müdahale üzerine zaten /Bâşî Bâdelmevte/ kat'iyen imanları olan mü'min ahallinin, vilâyetin kurtarılmasına mü-hayya olmaları hususunda iradeyi şahanelerine muntazır buldukları arz olunur.

Bafra İslâm ahali
Adına Müftü
Ahmet Ali

Ulemadan Utazade
Hasan emmi

Belediye Reisi
Dursun

Ulemadan Kolaylızade
Hatıf Nuri

Çıplakzade
Hulusi

BİBLİYOGRAFYA**1) GAZETELER**

ALEMDAR

HADİSAT

İKDAM

İLERİ

İRÂDE-İ MİLLİYE

İSTİKLAL

İZMİR'E DOĞRU

MEMLEKET

SABAH

TASVİR-İ EFKAR

VAKİT

YENİ GAZETE

2) DERGİLER

- a) Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
- b) Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Atatürk Yolu
- c) Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
- d) Belleten
- e) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
- f) Silahlı Kuvvetler Dergisi
- g) Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
- h) Türk İstiklal Harbi
- ı) Yakın Tarihimiz

3) KİTAP ve MAKALELER

- ABALIOĞLU, Yunus Nadi. **Mustafa Kemal Paşa Samsun'da**, İstanbul: 1955.
- ADIVAR, Halide Edip. **Türk'ün Ateşle İmtihani**, İstanbul: 1982.
- AKBIYIK, Yaşar. "Güney Vilayetlerimizin İşgalinin Türk Basınındaki Yankıları" A.T.A.M., C. IV, Sayı 12 (Temmuz 1988).
- AKÇURA, Yusuf. **Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri (XII. ve XIX. Asırlarda)**, Ankara: 1985.

- AKŞIN, Sinâ. **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,** İstanbul: 1976.
- AKTAŞ, Refik Necdet. **Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı,** İstanbul: 1973.
- AKYÜZ, Yahya. **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu: 1919-1922,** Ankara : 1988.
- ALTAY, Fahrettin. **10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası Görüp Geçirdiklerim,** İstanbul: 1970.
- ARIBURNU, Kemal. **Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri,** Ankara, 1975.
- ARIKAN, Zeki. **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını,** (30.Ekim.1918-8.Eylül.1922), Ankara: 1989.
- ARSAN, Nimet. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannâmeleri, C.IV, (1917-1928),** Ankara: 1964.
- ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980),** Ankara: 1984,
- ATAMER, Hamdi. **"Milli Direnme", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, C. II, Sayı : 7-12 (1968).**

- ATALAY, Ömer. **Siirt Tarihi**, İstanbul : 1946.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal. **Nutuk**, C.I-III, İstanbul: 1973.
- Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri** : (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları No : 1, Ankara: 1982.
- Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler**, (Haz: Genel Kurmay, Askeri Tarih Stratejik Etüdler Dairesi Başkanlığı), Ankara: 1981.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. **Tek Adam**, C. I, II, III, İstanbul: 1981.
- BAYAR, Celal. **Ben de Yazdım**, C. I-VIII, İstanbul: 1964.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı. "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Anadolu'daki Tepkileri", **Belleten**, C. XXXIII, Sayı : 129-132 (1969).
- _____ . **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara: 1986
- BAYKAL, Hülya. "Milli Mücadele'de Basın" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. IV, Sayı 11, (Mart 1988).
- BAYTOK, Taner. **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara: 1970.

- BAYUR, Yusuf Hikmet. **Atatürk'ün Hayatı ve Eseri, C.I, Ankara: 1970.**
- _____ . **Türk İnkılabı Tarihi, C. III, K. 4, Ankara: 1991,**
- _____ . **Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, Ankara: 1973,**
- BELEN, Fahri. **Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara: 1973.**
- _____ . **20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul: 1973.**
- BIYIKLIOĞLU, Tefvik. **Atatürk Anadolu'da 1919-1921, Ankara: 1981.**
- _____ . **"Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı"; Türk İstiklâl Harbi, C. I, Ankara: 1962.**
- CEBESOY, Ali Fuat. **Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul: 1955.**
- COŞAR, Ömer Sami. **Günü Gününe İstiklal Harbi Gazetesi, Tarihsiz.**
- DEMİRAY, Ahmet. **Resimli Amasya Tarihi, Ankara : 1951.**
- Diyarbakır II Yıllığı, 1967**

- ERDAHA, Kamil. **Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler,** İstanbul: 1975.
- ERGİL, Doğu. **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi,** Ankara: 1981.
- ERİM, Nihat. **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları), C. I,** Ankara: 1953.
- Giresun II Yıllığı,** 1967.
- GIRGIN, Kemal. **Politika Sözlüğü,** İstanbul : 1982.
- GÖKBEL, Asaf. **Milli Mücadele'de Aydın, Aydın, 1964.,**
- GÖKBİLGİN, Tayyib. **Milli Mücadele Başlarken, C. I,** Ankara: 1959.
- GÖNLÜBOL, Mehmet -
SAR, Cem. **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), C. I,** Ankara: 1982.
- GÖZTEPE, Tark Mümtaz. **Osmanlıların Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında,** İstanbul: 1969.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref -
KILI, Suna. **Türk Anayasa Metinleri,** Ankara: 1985

- GÜNER, Zekai. **Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul : 1992.
- GÜNER, Zekai - KABATAŞ, Orhan. **Milli Mücadele Beyannameleri ve Basını**, Ankara: 1990.
- INAL, İbnülemin Mahmud Kemal. **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, İstanbul: 1940.
- Izmir Fecayii, (yazarı, basım yeri ve tarihi yok.)
- JAESCHKE, Gotthard. **Kurtuluş Savaşı Krnolojisi**. Ankara: 1989.
- _____ . "Havza'da Mustafa Kemal Paşa", **Bellekten**, C. XLVI, Sayı : 181-184. (1982).
- _____ . **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara: 1986, s. 33.
- _____ . "İngiliz Belgelerinin İşığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması", **Bellekten**, C.XXXII, Sayı. 128 (1968).

- KAPLAN, Mehmet -
 ENGİNÜN, İnci -
 EMİL, Birol -
 BİRİNCİ, Necat -
 Uçman, Abdullah. **Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, C. I,** İstanbul: 1981.
- KARABEKİR, Kâzım. **İstiklâl Harbimizin Esasları,** İstanbul: 1954
- _____ . **İstiklal Harbimiz,** İstanbul: 1969.
- KARAL, Enver Ziya. **Atatürk'ten Düşünceler,** İstanbul: 1981, s.1.
- Kastamonu II Yıllığı,** 1973.
- KITSİKİS, Dimitri. **Yunan Propagandası,** Meydan Yayınları, İstanbul: tarihsiz.
- KOCATÜRK, Utkan. **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi,** Ankara: 1973.
- KORKMAZ, Zeynep. "Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C. IV, Sayı. 10 (Kasım 1987).
- KOZANOĞLU, Zeynel. **Anıt Adam, Osman Nevres, "Hasan Tahsin",** İzmir: 1972.

- KÜSTÜKLÜ, Nuri. **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara : 1992.
- KURAT, Yuluğ Tekin. "Batılı Kaynakların Işığında İzmir'in İşgali Sorunu", (15.Mayıs.1919)", **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C. II, Ankara: 1972.
- KUTAY, Cemal. **Kurtuluş ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Ankara: 1972.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer. **Türk-İngiliz İlişkileri (1819-1926)**, Ankara : 1978.
- MERAY, Seha L. "Halk Efkarı ve Yoklaması", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 3 (1954).
- _____ . **Lozan'ın Bir Öncüsü, Ahmet Selahaddin Bey**, Ankara: 1976.
- MISIROĞLU, Kadir. **Milli Mücadelede Sarıklı Mücahidler**. İstanbul : 1967.
- MUMCU, Ahmet. **Siyasal Tarihe Giriş**, Ankara: 1980.
- OKYAR, Fethi. **Üç Devirde Bir Adam**, İstanbul: 1980.
- ORBAY, Rauf. "Rauf Orbay'ın Hatıraları", **Yakın Tarihimiz**, C. I-IV, S. 1-52.

- ÖZALP, Kazım. **Milli Mücadele (1919-1922)**, C.I, Ankara: 1971.
- ÖZEL, Sabahattin. **Milli Mücadele'de Trabzon**, Ankara: 1991.
- ÖZKAYA, Yücel. "Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Boyunca ve Sonrasında Kamuoyu Oluşturması ve Halk ile İlişkileri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi Atatürk Özel Sayısı**, (Genel kurmay Yayınları), Sayı: 318, Ankara: 1988.
- _____ . "Ulusal Bağımsızlık Savaşında Anadolu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Dergisi, Atatürk Yolu**, C.II, Sayı, 5 (Mayıs 1990).
- ÖZTOPRAK, İzzet. **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara: 1981.
- PEKER, Nurettin. **1918-1923, İstiklal Savaşının Vasika ve Resimleri**, İnönü-Sakarya-Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı Haritaları, İstanbul : 1955.
- SAĞLAMER, Kayhan. "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyon Raporu", **B.T.T.D.** , C. IX-X, Sayı 49 (Ekim, 1971).
- SANDER, Oral. **Siyasi Tarih**, Ankara: 1989.

- SARIHAN, Zeki. **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. I, Ankara: 1986.
- SELEK, Sebahattin. **Anadolu İttilali**, C. I, İstanbul: 1965.
- SEZER, Duygu. **Kamuoyu ve Dış Politika**, Ankara: 1972.
- SONYEL, Salahi R. **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Ankara: 1987.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet. **Izmir, Maraş, ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler**, (A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988.
- ŞİMŞİR, Bilal N. **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, C. I, Ankara: 1973.
- TAÇALAN, Nurdoğan. **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul: 1971.
- TANSEL, Selâhattin. **Mondros'dan Mudanya'ya Kadar**, C. I, İstanbul: 1991.
- TEVETOĞLU, Fethi. **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara: 1971.
- TUNAYA, Tarık Zafer. **Türkiye'de Siyasal Partiler**, (Mütareke Dönemi), C. II, İstanbul: 1986.

- TURAN, Mustafa. "İstiklâl Harbinde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Dergisi-Atatürk Yolu-, C.II, Sayı 8 (Kasım, 1991).
- TÜRKEŞ, Ünal. **Kurtuluş Savaşında Muğla**, İstanbul: 1973.
- TÜRKGELDI, Ali. **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi**, Ankara: 1948.
- TÜRKGELDI, Ali Fuat. **Görüp İşittiklerim**, Ankara: 1984.
- TÜTENK, Mehmet Akif. **Milli Mücadele'de Denizli**, İzmir : 1949.
- ULUĞ, Naşit Hakkı . **Hemşehrimiz Atatürk**, İstanbul : 1973.
- _____ . **Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, İstanbul: 1973.
- UMAR, Bilge. **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, İstanbul: 1974.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya . **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul : 1969.
- ÜLMAN, HALUK . **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol (ve Savaş)**, Ankara: 1973.

YALMAN, Ahmet Emin.

**Yakın Tarihte Gördüklerim ve
Geçirdiklerim, 1918-1922, C.II, İstanbul:
1970.**

YİĞİT, Hasan.

**Bütün Yönleriyle Zümrüt Bafra, İstanbul :
1985.**